

**NURMƏHƏMMƏD
ƏNDƏLİB**

**SEİRLƏR,
POEMALAR,
DASTANLAR**

Bakı – 2011

TürkSOY kitabxanası seriyası: 7

**AMEA Folklor İnstitutu Elmi Şurasının
qərarı ilə çap olunur**

Tərtib edən,
türkməncədən uyğunlaşdırın
və ön sözün müəllifi:
Prof. Dr. Ramiz ƏSKƏR

Redaktor:
Prof. Dr. Rafael HÜSEYNOV

Məsləhətçi:
Tagandurdy Bekjayew

Sponsor:
**İzzət Cahانبەخ NADİRİ
(Finlandiya)**

**Nurməhəmməd Əndəlib. Şeirlər, poemalar,
dastanlar. Bakı, MBM, 2011, 292 s.**

Kitabda bu il anadan olmasının 350 illiyi tamam olan böyük türkmən şairi, ümumtürk ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Nurməhəmməd Əndəlibin seçilmiş əsərləri toplanmışdır. Kitab 31 mart - 4 aprel 2009-cu ildə İstanbulda TürkSOY tərəfindən təşkil olunan «Türk Ləhcələri Arasında Uyğunlaşdırma Çalışmalarının Bugünkü Durumu və Qarşılaılan Problemlər» mövzusunda Beynəlxalq simpoziumun tövsiyələrinə və yekun bəyannaməsinə uyğun olaraq nəşr edilir.

ISBN: 978-9952-29-041-7
© MBM
© Ramiz Əskər

BÖYÜK TÜRKMƏN ŞAIRİ NURMƏHƏMMƏD ƏNDƏLİB

Həzirki ajayyp zamanamyzda milli buysanjymyza övrülen şahyrlarymyzin biri hem şirin nagmaly, hoş ovazly sygyrlary, «Oğuznama», «Nesimi», «Sagdy Vakgas», «Kyssay Pyrgun» poemalary, çun many-manyzly, milli övüşginli «Yusup-Züleyha», «Leyli-Mejnun», «Baba Rövşen», «Zeynelarap» dessanlary bilen könül kelamyny, yürek mährini külli adamzada bagış eden şygryyet bossanyının bilbili Nurmuhammad Andalypdir. Andalyp – Bilbil lakamy bilen edebiyat meydanyyna giren şahyrymyzin ynsan kalbyna, ynsan yüregine melhem beriji şeker dey datly eserleri – ynsan yüreklerini ysnyşdyryan, dostlugu, doganlygy vagyz edyän adamzat pähiminin örän seyrek duşyan ajayyp dirdäneleridir.

Gurbanguly BERDIMUHAMEDOV
Türkmenistanın Prezidenti

Həzirki gözəl zəmanəmizdə milli iftixarımıza çevrilən şairlərimizdən biri də şirin nəgməli, xoş avazlı şeirləri, «Oğuznamə», «Nəsimi», «Səəd Vəqqas», «Qisseyi-Firon» poemaları, dərin mənə-məzmunlu, milli səciyyəli «Yusif və Züleyxa», «Leyli və Məcnun», «Baba Rövşən», «Zeynal Ərəb» dastanları ilə könül kəlamını, ürək mehrini bütün bəşəriyyətə bəxş edən şeiriyyət gülşəninin bülbülü Nurməhəmməd Əndəlibdir. Əndəlib – Bülbül ləqəbi ilə ədəbiyyat meydanicına girən şairimizin insan qəlbinə, insan ürəyinə məlhəm verici şəkər kimi şirin əsərləri – insan ürəklərini isindirən, dostluğu, qardaşlığı tərənnüm edən bəşər düşüncəsinin çox nadir hallarda rast gələn gözəl dürdanələridir.

Qurbanqulu BERDİMÜHƏMMƏDOV
Türkmenistan Prezidenti

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Nurməhəmməd Əndəlib zəngin türkmən ədəbiyyatının ən böyük nümayəndələrindən biri, özündən sonra gələn bütün türkmən şairlərinin müəllimi və ustadıdır. Azadi, Şahbəndə, Məxdimqulu, Şeydayı, Məğrubi, Qayıbı, Talıbı, Qurdoğlu, Kəminə, Seyidnəzər Seydi, Zəlili, Seydulla Seydi, Zinhari, Molla Nəfəs, Aşıqi, Katibi, Möhtaci, Miskinqılınc, Balqızıl kimi tanınmış söz ustaları onun ardıcılıları və şagirdləridir.

Əndəlibin türkmən ədəbiyyatı qarşısında xidmətləri ölçüyə-gəlməz dərəcədə böyükdür. Hər şeydən əvvəl o, türkmən ədəbiyyatının və ədəbi yazı dilinin banisidir. Ondan əvvəl yaşayış-yaradan türkmən şairlərindən Bayram xan və Vəfa öz əsərlərini həmin dövrdə bütün Orta Asiyada geniş yayılan və əsasən mədrəsə təhsili görmüş adamların işlətdiyi ədəbi çağatay türkçəsi ilə qələmə almışlar. Əndəlib isə əsərlərini uşaqlıqdan bəri sevə-sevə dirlədiyi milli-məhəlli dastanların təsiri altında şirin türkmən dilində yazmaqla bir ilki gerçəkləşdirmişdir. Şairin ikinci böyük xidməti türkmən ədəbiyyatını mövzu və janr baxımından zənginləşdirməsidir. Əslində, Əndəlib realist türkmən şeirinin ilk rüseymlərini qoymuş, Məxdumqulu isə onu zirvəyə qaldırmışdır. Milli ədəbiyyatda ilk poemanın, ilk dastanın müəllifi də Əndəlibdir. Nəhayət, o, türkmən ədəbiyyatında ilk tərcüməçilərdən biridir.

Nurməhəmməd Əndəlibin həyatı haqqında əldə dəqiq məlumatlar yoxdur, hətta doğum tarixi də mübahisəlidir. Bütün tədqiqatçılar onun Daşoguzun İlənlı bölgəsinin Qaramazı kəndində anadan olduğunu qəbul edirlər. Şair sonra amansız bir xəstəliyə tutulduğu üçün təbdili-iqlim məqsədilə özbəklər arasına köcmüs, Ürgəncdə, əsasən də Xivdə yaşamışdır. O, «Risaleyi-Nəsimi» poemasının giriş qismində həyatı, doğulduğu və yaşadığı yer, habelə təxəllüsü haqqında kiçik bilgilər vermişdir. Orada bu beytləri oxuyuruq:

Adım idi Nurməhəmməd Qərib,
Sözdə təxəllüsüm idi Əndəlib.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Şəhrimiz Urgənc – vilayət idi,
Xanımız Şirqazi himayət idi.

Əsli-məkanım ki Qaramazıdır,
Adəmi işrətdə qış-yazıdır.

Bil ki, Qaramazı bizim cayımız,
Zikri-xuda eşq ilə dilxahımız...

Barça xəlayiq içində bəd işim,
Yetdi əlli beşə mənin bu yaşım.

Burada bütün məssələ «Xanımız Şirqazi himayət idi» misrasındadır. Üç əlyazmada Şahqazi xanın (hakimiyyət illəri: 1766-67), birində isə Şirqazi xanın (1715-28) adı keçir. Əgər Şahqazi xanın adı əsas alınsa, o zaman 1766-dan 55 çıxılmalıdır. Buna görə Əndəlib 1710/11-ci ildə doğulmuş olmalıdır. Şairin təvəllüdü Şirqazi xanın taxta çıxdığı il üzrə hesablansa, 1715-55=1660-ci il alınır. Bəs mübahisə necə həll edilmişdir? Şairin «Yusif və Züleyxa» dastanının sonunda farsca belə bir qeyd var: «Tamam in kitab ruzi-şənbə sənə 1122». Hicri 1122-ci il miladi tarixlə 1710/11-ci ilə uyğun gəlir. Bu rəqəmdən 55 çıxdıqda, 1661-ci il alınır. Deməli, şair həmin ildə anadan olmuş, Şirqazi xanın dövründə yaşamış və ondan himayə görmüşdür. Bu həmin Şirqazi xandır ki, 1719-20-ci illərdə Xivədə öz adını daşıyan məşhur Şirqazi mədrəsəsini açmış, Orta Asiyalı şairlərin əksəriyyəti burada təhsil almışdır. Əndəlib 1740-cı ildə 80 yaşında vəfat etmişdir, Şahqazi isə bundan 26 il sonra taxta çıxmışdır.

Şair öz əsərlərini Əndəlib təxəllüsü ilə yazmışdır. Rəvayətə görə o, gəncliyində Güllə adlı bir qızı sevmiş, ona nisbət olsun deyə özünə Əndəlib, yəni «Bülbül» təxəllüsünü seçmişdir. Adının tərkibindəki Qərib sözü isə doğma vətəndən, el-obadan uzaqda yaşamasına işarədir. Şeirlərində özünü Əndəlibi-binəva, Əndəlibi-zar, Əndəlibi-bəlakes adlandırılmasının məşəqqət için-

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

də keçdiyini göstərir. Bu beyt də onun dərd külbəsi içində fəğan etdiyinə şahiddir:

Gahi xərabatda işim, gah fəğan,
Külbeyi-əhzan idi gahi məkan.

Şairin təhsili, şəxsi həyatı haqqında yazılı mənbələrdə elə bir ciddi məlumat yoxdur. Ancaq əsərlərindən anlaşıldığına görə, o çox mükəmməl təhsil almış, Şərq poeziyasını, onun bədii ifadə və sitələrini dərindən mənimşəmiş, ərəb, fars, tacik dillərini də yaxşı öyrənmişdir. Şairin «Şahnamə»ni tərcümə etməsi barədə bəzi məxəzlərdə bilgi verilir. Təəssüf ki, bu tərcümə indiyədək tapılma-mışdır. Əndəlibin bir sıra şairlərin əsərlərinə nəzirə yazması onu göstərir ki, o, klassik Şərq şeirini ciddi mütaliə etmiş, söz sənətinin bütün incəliklərinə ziyanlaşmışdır.

Əndəlibin zəngin poetik ırsinin çox az qismi bizə gəlib çatmışdır. Hazırda əlimizdə onun səkkiz qəzəli, bir neçə mürəbbəsi, müxəmməsi və müsəddəsi, bəzi başqa şeirləri var. Bunlar sayca az olsalar da, janr və məzmunca çox əlvan, bədii cəhətdən isə çox mükəmməl əsərlərdir. Əndəlib sənətinə dərin ehtiram bəslədiyi Nəvainin on yeddi, Füzulinin iki, Vəfai, Həbib, Übeydi və Caminin birər qəzəlinə təxmis, Nəvainin bir qəzəlinə təsmin, Məşrəbin bir qəzəlinə və bir mürəbbəsinə təzmin yazmışdır. Onun qələmə aldığı təzmin, təxmis və təsminlər ən yüksək poetik səviyyədədir, orijinallarından əsla geri qalmır. Bu, Əndəlibin parlaq istedadından xəbər verir. Tək bir misal göstərək. Dahi Füzulinin məşhur «Şəbi-hicran» qəzəlinə yazdığı təxmisin bir bəndinə nəzər yetirək:

Çixıbdır namüsəlmanım,
Qılıbdır qəsdi-imanım,
Fələkdə ahü suzanım,
Gözümdə əşki-qəltanım,
İçimdə dərdi-pünhanım,
Təbiba, yoxmu dərmanım,
«Şəbi-hicran yanar canım,
Tökər qan çeşmi-giryانım,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Oyadar xəlqi əfşanım,
Qara bəxtim oyanmazmı?»

Onun sənətinə hörmət əlaməti olaraq özbək şairləri Muxlis və Munis də hərəsi Əndəlibin bir qəzəlinə təxmis yazmışlar. Beləliklə, Əndəlib Orta Asiyada nəzirəciliyin, dolayısı ilə, ədəbi əlaqələrin inkişafında mühüm rol oynamışdır. O, məşhur fars şairi Caminin on bir qəzəlini türkmən dilinə eyni ilhamla tərcümə etmiş və türkmən ədəbiyyatında tərcümə sənətinin teməlini qoymuşdur.

Böyük sənətkar yazdığı poemalarla özündən sonrakı şairlər də nümunə olmuşdur. Onun «Risaleyi-Nəsimi», «Oğuznamə», «Səəd Vəqqas» və «Qisseyi-firon» adlı dörd poeması var.

«Oğuznamə» bizim üçün son dərəcə vacib əsərdir. Çünkü Azərbaycan xalqı türklərin oğuz qoluna mənsubdur və Oğuz xan bizim ulu babamızdır. Oğuzların dini-fəlsəfi baxışlarını, tariximifoloji görüşlərini, ictimai-siyasi sistemini, həyat tərzini, bədii təfəkkürünü eks etdirən əsərlər oğuznamə adlanır. Türk ədəbiyyatında oğuznaməçilik ənənəsi çox güclüdür, indiyədək iyirmidən çox oğuznamə qələmə alınmışdır. Bunlardan ilki Dəvadarinin bizə gəlib çatmayan «Dürər üt-tican» adlı tarixi xronikasıdır. «Kitabi-Dədə Qorqud»un «Kitabi-Dədəm Qorqud əla lisani-taifyi-oğuzan» adlanan Drezden nüsxəsi, «Hekayəti-oğuznameyi-Qazan bəy və qeyri» adlanan Vatikan nüsxəsi birər oğuznamədir. Bunlardan başqa, elm aləminə uyğur hərfləri ilə yazılmış «Oğuz xaqan» dastanı (XIII əsr), Uzunköprü «Oğuznamə»si (XIII-XIV əsr), Fəzlullah Rəşidəddinin «Oğuznamə»si (1303), Yaziçioğlu Əlinin «Oğuznamə»si (1436), Salur Baba Qul Əli oğlu Xiridarının «Oğuznamə»si (XVI əsr), Dana Ata Ehsan Şeyxin «Oğuznamə»si (XVI əsr), Əbülgəzi Bahadır xanın «Şəcəreyi-türki»si və «Şəcəreyi-tərakimə»si (1660), Cüveyninin «Tərxi-cahangüsha»si, «Məcməil-əmsali-Məhəmmədəli» (XVII əsr), «Əmsali-tərakimə» kimi atalar sözlərini əhatə edən əlyazmalar, Əndəlibin «Oğuznamə»si və başqa əsərlər məlumdur. Bunlar Azərbaycanda geniş şəkildə tədqiq edilmişdir. Bu sahədə Həmid

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Arasının, Fərhad Zeynalovun, Samət Əlizadənin, Tofiq Haciye-vin, Füzuli Bayatin, İsmixan Osmanlinin əməyi xüsusi olaraq vurğulanmalıdır. Faruq Sümərin «Oğuzlar» (Bakı, 1992) və Bahəddin Ögəlin «Türk mifologiyası» (Bakı, 2004, hər ikisini mən çevirmişəm) kitabında bu oğuznamələr haqqında geniş bilgi verilmişdir.

Əndəlibin «Oğuznamə»si digər oğuznamələrlə məzmun etibarilə ümumən səsləşə, əksər məqamlarda üst-üstə düşsə də, bir sıra fərqlər də müşahidə edilir, yəni burada şairin orijinal dəstxətti, bədii üslubu və təhkiyəsi özünü göstərir. Əndəlibdə Oğuz xanın türk cahan hakimiyyəti uğrunda mübarizəsi daha yığcam, daha fərqli epizodlarla təsvir edilir. Hətta eyni detallarda belə bəzi fərqlər görmək mümkündür. Oğuz xanın ölümünə şairin mərsiyəsi onun ən orijinal tərəfidir.

Əndəlibin «Risaleyi-Nəsimi» poeması da bize tarixi və ədəbi cəhətdən tanış olan Nəsimi obrazından xeyli fərqli bir Nəsimi təqdim edir. Bizim bildiyimiz Nəsimi hekayəsində nə şeyx Mənsur, nə də Ənəl adlı qız, nə də Zünnun Misri adlı şəxs yoxdur. Üstəlik, real Nəsimi həyatda qeybdən dürlü xəbərlər söyləyən, gələcəyi görən bir vəli, Bağdad hakimi Əmirin qardaşı deyildir. Əndəlib öz poemasının süjet xəttini bu adamlar üzərində qursa da, Nəsiminin əqidəsini, üsyankar ruhunu ümumən doğru təsvir etmişdir. Şair poemanın kompozisiyasına müxtəlif surətlərin dilindən qəzəllər əlavə etməklə həm əlvanlıq yaratmış, həm də süjetə dinamika və canlılıq vermişdir. Əruz vəzni ilə məsnəvi şəklində yazılan əsərin dili xeyli ağır və dolaylıdır. Bəzən şairin nə demək istədiyi bir neçə beyt sonra anlaşılır. Hamının başa düşməsi üçün əsəri heca vəzni ilə çevirdik.

«Səəd Vəqqas» və «Qisseyi-firon» adlı poemalar dini səciyyəli əsərlərdir. Səəd Vəqqas məşhur islam sərkərdəsi və dövlət xadimi, öz səxavəti və xeyirxahlığı ilə əfsanəvi şöhrət qazanmış tarixi şəxsiyyətdir. Poemada onun mərdliyi və co-mərdliyi, bu yolda hətta oğlunu qurban verməsi təsvir olunur.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

«Qisseyi-firon» isə yəhudi peyğəmbəri Musanın doğulması və zülmkar Misir fironunu devirməsi haqqındadır.

Əndəlib türkmən ədəbiyyatında ilk dəfə olaraq dastanları, rəvayətləri, xalq hekayələrini nəzmə çəkmiş, onları ədəbi cəhətdən cilalamış, süjet xəttinə əl gəzdirmiş, şeirlərini yenidən işləmişdir. Bu proses bizim ədəbiyyatda bir az fərqli şəkildə cərəyan etmişdir. Bizdəki dastanlar (məsələn, «Koroğlu», «Qaçaq Nəbi» və s.) naməlum aşıqlar tərəfindən qoşulmuşdur. Bununla yanaşı, bəzi aşıqlar öz dastanlarını yaratmışlar (məsələn, «Valeh və Zərnigar», «Ələsgər və Səhnəbanu»). Türkмənlərdə isə xalq dastanları şairlər tərəfindən işlənmiş, aşıqlar öz fərdi dastanlarını qoşmağa xüsusi meyl göstərməmişlər.

Əndəlib «Leyli və Məcnun», «Yusif və Züleyxa», «Baba Rövşən» və «Zeynal Ərəb» dastanlarını işləmişdir. Başqa bir məlumatə görə, „Mirzə Həmdəm” dastanı da ona məxsusdur. Şairin yolu ilə gedən ulu Məxdumqulu artıq on bir dastandan ibarət antologiya (bu silsilə «İbrahim və Sara» ilə başlayır, «Aşıq Qərib və Şahsənəm»lə başa çatır) hazırlanmışdır. Bu ənənə daha sonra digər şairlər tərəfindən uğurla davam etdirilmiş, Molla Nəfəs isə «Zöhrə və Tahir» dastanını işləmişdir.

Əndəlibin bu dastanlarından ikisi, daha doğrusu, «Leyli və Məcnun»la «Yusif və Züleyxa» eynən Azərbaycan versiyası ilə səsləşir və bizə məlum olan məzmundadır. Şairin dini-mənqibəvi səciyyə daşıyan «Baba Rövşən» və «Zeynal Ərəb» dastanları isə bizdə çox da bilinmir və aşıqlarımızın dastan repertuarında yoxdur. Doğrudur, uşaqlıqda Ağbabə aşıq məktəbi nümayəndələri tərəfindən «Baba Rövşən» dastanının ifasını dinləyib-dinləmədiyimi tam xatırlaya bilməsəm də, bu əsərdə həzrət Əliyə verilən poetik Qəşəmşəm adı nə üçünsə yaddaşımı möhkəm həkk olunub.

Şairin dastanlarının hamısı süjet və sənətkarlıq baxımından çox mükəmməl, şeirləri isə çox gözəldir. «Zeynal Ərəb» dastanı isə bəzi cizgiləri ilə bizim Ərəbzəngini andırır.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Əndəlib ana dilində əsərlər yazmağı milli bir vəzifə saymış, bu barədə «Yusif və Züleyxa» dastanının girişində maraqlı bir məlumat vermişdir. Həmin məlumatdan anlaşılığına görə, şair bu dastanı kiminsə sıfarişi ilə yazmışdır. Ehtimal ki, onun yanına gələn şahsuvar Şirqazi xanın özü, ya da elçisi imiş:

... Necə müddət idи farağat işim,
Yox idи heç kimsə ilə danışım...

Gəldi mənim qaşıma bir şahsuvar,
Nitqi nəzih, yaxşı sözə intizar...

Dedi onlar: – Əndəlibi-binəva,
Könlümüzə düşdü əcəb macəra...

Yusif siddiqi və Züleyxanı sən,
Türki xəlayiqə qılgıl əncümən...

Əndəlibin məqsədidir ki bustan,
Könlünə xoş gəldi bu əcəb dastan ...

Eylədi türki dil ilən ibtidə,
Gahi nəsr, gahi qəzəl, xoş nəva ...

Əsərlərini türkçə yazmaq düşüncəsi Əndəlibdə bir həvəs deyil, tutqudur. Məsələn, “Risaleyi-Nəsimi”də də yuxarıdakı beytləri azca dəyişdirərək belə yazmışdır:

Gəldi mənim qaşıma bir şahsuvar,
Yaxşı fəza, lütfi-sözə intizar.

Başqaları ərdi mənə həmnişin,
Üzəri gül, sözü şəkər-əngəbin.

Dedi onlar: – ey Əndəlib, binəva,
Könlümizə düşdü əcəb macəra.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Var ki «Qisas» içrə əcəb dastan,
Nə oladır qılsan onu bustan...

Bunca sözü qılsan, hekayət olar,
Seyid Nəsimidən rəvayət olar...

Eylədi türki dil ilən ibtida,
Gahi nəsr, gahi qəzəl, xoş nəva.

Bir neçəsin nəzmi-müxəmməs qılıb,
Aşıqi-məşuqlara əlbəs qılıb...

Məqaməti-Nəsimi, şeyx Mənsur,
Qılırıam nəzmi-türki, gəl, oxu, gör.

Dəyərli oxular bu kitab vasitəsilə türkmən və ümumtürk ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Əndəlibin zəngin və çoxşaxəli yaradıcılığı ilə yaxından tanış olacaq, onun sənətinin bu kiçik önsözde göstərə bilmədiyimiz bir sıra məqamlarını və məziyyətlərini özləri kəşf edəcəklər.

2011-ci il Əndəlibin 350 illik yubileyi ilidir. Bu il Türkmenistan Prezidenti hörmətli Qurbanqulu Berdimühəmmədovun xüsusi sərəncamı ilə ölkənin müxtəlif şəhərlərində bir sıra yubiley tədbirləri, təntənəli mərasimlər keçiriləcək. 10-12 mart tarixlərində isə şairin vətəni Daşoguzda Türkmenistan Elmlər Akademiyasının və Daşoguz vilayət icra hakimiyyətinin birgə əməkdaşlığı ilə Əndəlibə həsr edilən beynəlxalq elmi konfrans təşkil ediləcək. Bu bayram əslində bütün Türk Dünyasının bayramıdır. Biz də bu yubileyə öz kiçik töhfəmizi vermək istədik və Nurməhəmməd Əndəlibin «Şeirlər, poemalar, dastanlar» adlı kitabını Azərbaycan dilində hazırladıq.

Biz bu kitabı TürkSOY kitabxanası seriyası silsiləsindən nəşr etməklə Türk Dünyasının UNESCO-su olan TürkSOY-un türk xalqlarının bir-birinə yaxınlaşması, ümumi inkişafı və qar-

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

şılıqlı zənginləşməsi uğrunda apardığı coşgun fəaliyyəti dəstək-ləyirik. Əndəlibin əsərləri 31 mart–4 aprel 2009-cu ildə İstanbulda TürkSOY tərəfindən təşkil olunan «Türk Ləhcələri Arasında Uyğunlaşdırma Çalışmalarının Bugünkü Durumu və Qarşılaşılan Problemlər» mövzusunda Beynəlxalq simpoziumun tövsiyələrinə və yekun bəyannaməsinə uyğun olaraq nəşr edilir. Bugündək biz Məxdumqulunu irihəcmli bir kitabını, Molla Nəfəsin iki kitabını, türkmən şairi Oraz Yağmurun, qaqauz şairi Todur Zanetin birər kitabını və XX əsr özbək poeziyası antologiyasını tərcümə etmiş və çapdan buraxmışıq. Gələcəkdə türk xalqları ədəbiyyatlarından ayrı-ayrı şairlərin əsərlərini, habelə poeziya və hekayə antologiyalarının nəşri sahəsində işi davam etdirəcəyik.

Burada bir məsələni də vurgulamaq istəyirik: bu layihə bütünlükə könüllülük əsasında həyata keçirilmişdir. Bu layihəyə qatılan hər kəs, o cümlədən tərtibçi, kitabı türkməncədən ana dilimizə uyğunlaşdırın və ön sözün müəllifi bəndəniz Ramiz Əskər, redaktoru hörmətli Prof. Dr. Rafael Hüseynov bu işi türklüyü bir xidmət olsun deyə heç bir məvacib və honorar almadan təmənnasız yerinə yetirmişlər.

Finlandiyada yaşayan soydaşımız İzzət Cahanbəxş Nadiri mətbəə xərclərini öz üzərinə götürmüştür. Bu nəcib hərəkəti üçün ona sonsuz təşəkkür edirik.

*Ramiz ƏSKƏR
Bakı, 23 sentyabr 2010-cu il*

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

ŞEİRLƏR

XƏNDAN-XƏNDAN

Gəldi ol sərvi-səxi naz ilə xəndan-xəndan,
Aldı könlümü nəvazış bilə çəndan-çəndan.

Şükrülillah ki, gözüm düşdü günəş tək üzünə,
Müntəzir olmuş idim yolunda çəndan-çəndan.

Cismimə salmaq üçün işvə bilə tab üzə tab,
Sünbü'lün gül üzünə eylədi piçan-piçan.

Qaldılar seyr qılarda üzü-ləli-ləbinə
Gül baxıb, qönçə açıb ağızını heyran-heyran.

Əndəliba, qıla ver vəsl gününün şükrün,
Qalmazsan sən yenə hicarnında nalan-nalan.

NƏ BƏLA XUB

Ey rəşki-pəri, mehri-camalın nə bəla xub,
Vey nilufəri tək qoşa xalın nə bəla xub.

Fikrində olub, gözlərimə cilvə nümayən
Hər saətü hər ləhzə xəyalın nə bəla xub.

Ləlin qəmindən dışladı Xızır abi-həyatın,
Kövsər suyu tək safi-zülalın nə bəla xub.

Ey huri, üzünүn biri ay, birisi gün tək,
Bu ayü günəş üzrə hilalın nə bəla xub.

Başdan ayağındır açılan gülşəni-xubu,
Sər ta beqədəm tazə nihalın nə bəla xub.

Öldürsə gözün, iki ləbin leyk verir can,
Canbəxşliyin xubi-qitalın nə bəla xub.

Baxsa üzünə, Əndəlibə heç əcəb olmaz,
Fırqətzədə olana vüsalın nə bəla xub.

XURAMAN QAMƏTİ NAZİK

Xuraman qaməti nazik, nihali-sərvi-azadi,
Güləndami-məlaik, surəti-rəşki-pərizadi.

Vüsali-bəzmində üşşaqlarını kamiyab eylər,
Və likən eyləməz hərgiz məni-azadəni yadi.

Söndürdüm arizi-hicranında ayü günəş şəmin,
Çəkib bir ah munluq eylədim yer-göyü bərbədi.

Çəkib müjgənindən xəncər, sürüb meydan ara aşkar,
Tənim riş etdi ol kafir, əcəb birəhmi-cəlladi.

Hilalı əbrü müsəffa çü nazik təbi-şirinquy,
Pəri tələt, səmən nükhət, ləbi qənd, özü qənnadi.

Nolar, köyündə xara mənə olsa tikan bəstər,
Qılarım həsrət oduna yanıb, hər gecə fəryadi.

Üzi-qəddi-səmənsə kakilinin sədqəsi eylər,
Güli-sünbüл bilə sərvi-çəməni qıldı azadi.

Ayağına düşüb, başından çevrilsəm əcəb olmaz,
Nəvazişlər qılıb, qılımiş pozuq könlümü abadi.

Zəxi kakıl, zəxi qamət, zəxi bir işvə cadu göz,
Zəxi xalı, zəxi qəb-qəb, zəxi hüsni-xudadi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Camalı nəqşsi Çin-surətgəri saldı təxəyyirə,
Ki heyran qaldı, fani rəşk oduna yandı bizadi.

Nəsimi-ism hər beyt ibtidasından gəlir, əmma
Gərəkdir Əndəlibə ad çıxarmaqlıqdə ustadi.

OLDU ƏNDƏLIB

Daş ara eylər vətən, daşbağa oldu Əndəlib,
Torpağa bağın basıb qurbağa oldu Əndəlib.

Olmasa qurbağa, daşbağa ol nəsbi-yaman,
Nə üçün bir öydə daim yekkə oldu Əndəlib.

Biqənaətlik tutub əzasından balü pərin,
Bu üqubət birlə tikkə-tikkə oldu Əndəlib.

Dost olanlar eşitsələr soyuqdan ölməyini,
Gülüşüb söylərlər, ölsə xəkdə oldu Əndəlib.

Olsa qış, urmuş qovağa, yaz olsa yazılar,
Gəh bayqus oldu, gəhi çəkkə oldu Əndəlib.

AÇDI

Bahar əyyamı gözdən qönçələr gülşəndə xab açdı,
Səba məşşatəsi sünbülün zülfün yaydı, tab açdı.

Görüb sərgəştə əhvalını bəzmi-bustan içrə,
Təbəssümlər ilən bülbülə güllər ləli-nab açdı.

Dodağın gül qönçəsi güllər dəmə-dəm bülbülün səslər,
Hərəmi-gülşən içrə səbz süfrədən kitab açdı.

Təqdimi-bülbülə zərrin piyalə birlə gülşəndə,
Diymənlər nəstəran ləbə-ləb güli-şərab açdı.

Xəlil kimi özünü atəşi-eşq içrə uran çün,
Bilin, həq rövzeyi-gülzarından bülbülə bab açdı.

Dəbistani-çəməndə tifl sayaq Əndəlibi-zar,
Ki bismilla oxuban eldə həmradan kitab açdı.

YETSƏ

Nə xoş gündür, müsahiblər, kişi cananına yetsə,
Görüb dürlü məlamətlər, axır dildarına yetsə.

Çəkib rənci-məşəqqətlər, ki eşq yolunda afətlər,
Görüb yüz min əlamətlər, könül ərmanına yetsə.

Fələk ursa ona şəbxun, yıxılsa başına gərdun,
Görüb yüz dərdü qəm əfzun, yenə dərmanına yetsə.

Dilü canım xarab olsa, yolunda min əzab olsa,
Yanıb bağrim kabab olsa, nə ərman canına yetsə.

Mələk sima, qəddi ziba, gözü ahu, üzü həmra,
Olub çün Əndəlib şeyda, güli-xəndanına yetsə.

OLMUŞAM

Bir pərvəş nazənin yara giriftar olmuşam,
Qan udub hicrində, vəsli-yar üçin zar olmuşam.
Mən özümdən, dostlarım, sanma xəbərdar olmuşam,
Bu cüdaliq dərdindən divanə kərdar olmuşam,
Həsrəti-ənduh ilə rüsvayı-bazar olmuşam.

Yüz müalic baxsa, ayrılmaz tənim bimardan,
Çəkmişəm yüz dərdi ələs bəzmində bir yordan,
Dəmbədəm ölməyə yetcək dil açıb naçardan,
Şikvə qılma, ey dila, bu çərxi-kəcrəftardan,
Qisməti-ruzi-əzəl ilən giriftar olmuşam.

Şəmivəş başdan çıxar hər gecə şövqi-iştiyaq,
Dərd ilə bir ahi-dil çəksəm yanar həftüm rəvaq,
Dur edibdir Yusifim Yaqub tək məndən iraq,
Ey yaranlar, eyb qılman eyləsəm suzi-fəraq,
Dosta zarü ədular əlində xar olmuşam.

Əsgəri-dərdü bəla birlə dola mir,
Biəba meydan ara sürən səməndini gəlir.
Mən kimi cisminə hər yandan dəyib min zəxmi-tir,
Varmıdır aləm ara qəm əlində olan yesir?
Cami-qəmdən içəli söhbətə xumar olmuşam.

Basdı Məcnunu şahi-qəm ləşkəri-ənbuh ilə,
Oldu Şirin hicrində Fərhad ara bir kuh ilə,
Dan deyil keçsə ümmidi-ömrü ah-uh ilə,
Ötdü dünyadan yaranlar cümlə pür ənduh ilə
Məhzun söylər Əndəlib, özgə gülzar olmuşam.

SEVİRƏM

Ey şahi-nazik təbiət, gül üzünü sevirəm,
Ey qəmər üzlü, şəkər-şirin sözünü sevirəm,
Xoş qələm ol iki qaşı-qunduzunu sevirəm,
İşvə-naz ilən baxan nərgiz gözünü sevirəm,
Həm üzünü, həm gözünü, həm özünü sevirəm.

Bu nə dövlətdir ki, didarın tamaşa eyləsəm,
Sanki ol həzrəti-Yusifi sövda eyləsəm,
Ay üzün gördüm, özümü məsti-şeyda eyləsəm,
Eşqini, ey növbaharım, könlümə ca eyləsəm,
Həm başını, həm dışını, həm qasını sevirəm.

Təxti-dünyanı gəzib, sən tək nigarı görmədim,
Sən kimi sahib-lətafət gülüzəri görmədim,
Sən kimi nazikbədən çeşmi-xumarı görmədim,
Dilrübalar içrə sən tək şəhriyəri görmədim,
Həm belini, həm əlini, həm dilini sevirəm.

Uyğuda gördüğüm ol şahi-cahanım sənmisən?
Ağlı-huşum alan ol qaşı kamanım sənmisən?
Könlüm içrə cay olan mehribanım sənmisən?
Qaməti-tubadan artıq şirin zəbanım sənmisən?
Həm dilini, həm ləbini, həm balını sevirəm.

Bu müxəmməsi sənin vəsfin ilən qıldım bəyan,
Əqli-huş yetməz sənin vəslinə, ey nazik xuram,
Vəsfini desəm tükənməz ta bu dəm yövmül-qiyam,

Mən qərib canım fəda qılsam, sənə olub qulam,
Həm boyunu, həm oyunu, həm huyunu sevirəm.

Şükr Allaha, sən kimi bir məhliqaya yetmişəm,
Çün kamalı afitab, qaşı qaraya yetmişəm,
Əndəlib binəvadır, mən ki, nəvaya yetmişəm,
Bu nə dövlətdir ki, sən tək padişaha yetmişəm,
Həm boyunu, həm oyunu, həm huyunu sevirəm.

DİLBER

Qurban olum gül üzrə badam qabağa, dilbər,
Görcək məni əl atdı qəmzən bıçağa, dilbər,
Ləlin meyin içmədən düşdüm ayağa, dilbər,
Olar nə cürə halım yetcək dəvaya, dilbər,
Qətlim gənəşin eylər zülfün qulağa, dilbər.

Ömür boyu qapında, ey mah, şəm tək yanaram,
Çıxsan sən xuram edib, başına dolanaram,
Xali-təbağın birlə köyünə mən dalaram,
Gənci-vüsalın istər, çün mar tək tovlanaram,
Rəhm eylə gözlərimdə qanlı bulağa, dilbər.

Şərh eyləsəm tükənməz həm dəm sifəti-hüsünүn,
Bağ içrə gül qızardı alcaq bəratı-hüsünүn,
Əgyara həmdəm olmuş çox iltifati-hüsünүn,
Ey şah, mən gədaya verməz zəkatı hüsünүn,
Bir görsədib özünü çəkdiñ qıraqa, dilbər.

Baxışının arzusu qıldı qəddim xəmində,
Halim kimi pərişan oldu tənim cəbrində,
Qanlar udar həmişə könlüm ləbin qəmində,
Xalına ram oldum görcək məni-rəmidə,
Canlar quşunu zülfün saldı duzağa, dilbər.

Şövqündə, ey pərivəş, divanədir bu canım,
Hər nə günah qılsan sən, cürmanədir bu canım,
Mən xəstə binəvadan biganədir bu canım,
Vəsl axşamını tapan əfsanədir bu canım,
Şəmi-cəmalinə bax, baxma çıraqa, dilbər.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Gül tək üzün qəmində yox məndə səbrü taqət,
Ruzi-şəb fəraigindən tapmaz zamanı rahət,
Sən olmayan zamanı qılmaz könül fəraigət,
Cənnət sənin vüsalın, hicrin durur qiyamət,
Sədqə olsun gözündən, gəlgil qucağa, dilbər.

Sənsiz mənə gülüstan guya ki tari-suzan,
Şövqündə əndəlibi sarar nəvayi-əfəgan,
Bil hüsnünün qədrini, səndən ötər bu dövran,
Zülmi-sitəm bədəl qıl, qoyma arada hicran,
Sədqə olsun qaşından, gəlgil qucağa, dilbər.

Rədd eyləmə qapından, ey nazənin, qulun mən,
Tün-gün şikəstə xatir, könlü həzin qulun mən,
Qəm dərdindən qaralan hinduyi-çin qulun mən,
Bazari-eşqə girən bir kəmtərin, qulun mən,
Mən zarı başından qılgıl sadığa, dilbər.

Gül çöhrən et nümayən biçarə Əndəlibə,
Qılsan nə olur gəhi nəzarə Əndəlibə,
Rəhm eyləməzmişən heç avarə Əndəlibə,
Bir cəmi dolu tutgil meyxarə Əndəlibə,
Nazü itabı birlə varanda bağa, dilbər.

BU ARX

Həvəsli dehqanlara bir nazənin canan bu arx,
Olsa su vəqt-i-əkində dolanır çəndən bu arx,
İki yüz axça bahası olsa həm ərzan bu arx,
Gurlayan su titrədər dirəkləri lərzan bu arx,
Əşki-seylab gözlərindən axızır giryən bu arx.

Hər səhərlər nalə eylər, hicqırır şeyda olub,
Dolanır yüz nəğmə birlə bülbüli-guya olub,
Gölçə-gölçə yerlərə rəhmət suyu dərya olub,
Rəhmətindən göyərər cümlə nəbatat can bulub,
Həq-təala zikrin deyər, gecələr əfəgan bu arx.

Sən qulaq versən, yaxar, hər dəmbədəm avazı xoş,
Balaman, dütar, setardan yey olur, həm sazı xoş,
Su firavan olsa həm olar anda yazı xoş,
Dəmbədəm töksə təkər suyu fikirdən nazi xoş,
Biz kimi üftadələrin dərdinə dərman bu arx.

Olsa guya bir səfər kim dolanmaqdə cuş edər,
Yiyəsi yüz min sənalar birlə könlün xoş edər,
Mehriban olsa xuda kimə bu arxi tuş edər,
Kim bu arxin ləzzətin bilməz onu mədxuş edər,
Dər həqiqət, tanıyan elə əslidən dehqan bu arx.

İşbu arxa mində bir ağac, bilin, dərkər olar,
Hər biri bir ləfz ilə zikri-xudaya zar olar,
Biri sübhan der, biri əlhəmdülillah yar olar,
Dolananda qısqanıb çərxi-fələk tək var olar,
Təkəri «hu-hu» deyib, bağırları bıryan bu arx.

Dirəyi baxıb səmaya ərşि-əla görgüsü,
Həq-təala birliyinə həm qüvvəlik vergisi,
Beləsi həq işinə daim tamaşa qılğusu,
Suyundan pəstü bülənd şurə zəminlər dolğusu,
Abi-rəhmətdən göyərir bağ ilə bostan bu arx.

Lailahə-illəllah deyib, arpa-buğda baş olur,
Laşərikə vəhdətu deb qarğıdalı həm çاش olur,
Yerkökü, küncüt, kətən, düyü əcaib aş olur,
Çox əkin qarğıdalı, onun xüruşu məş olur,
Ehtiyat edin, ərənlər, olmasın viran bu arx.

Həm üzüm peyda olub, əncir, həm zərdalılar,
Alma, kişmiş, qarpuzı, qovunu, qaralılar,
Püstələr, ənarlar, nabatıyü şaftalılar,
Süsənү sünbül, qızılgül açılıb, gül lalələr,
İşbu güllərin görüb, çəndən olur məstan bu arx.

Kim ki bilməz bu arxin ləzzətini heyvan olur,
«Su» deyib hey gözləsə, bil, axmağı nadan olur,
Daşmasa su yer üçün işimiz min əfəgan olur,
Şükrüllah Əndəlib, qıldı bu arx cövən olur,
Biz kimi üftadələrin dərdinə dərman bu arx.

NƏ ƏCAİB, NƏ QİYAMƏT

Ey pərtövi-hüsнündə olan nuri-səadət,
 Vey nəxli-qədin zibi-gülüstani-zərafət,
 Yetirdi damağına qədin nükheti-rahət,
 Bir qəmzə ilə baxdın, canım tapdı xəlavət,
 Hay-hay, nə düşübdür bu xuraman qəddi-qamət,
 Bəh-bəh, nə gözəlsən, nə əcaib, nə qiyamət.

Övraqı-camalında yazılmış xətti-reyhan,
 Hər tün başının səmərəsi bir ayəti-Quran,
 Şanından nüzul oldu onun «surəti-rəhman»,
 Rəngin üzünə müzmər olur mənayı-əlvan,
 Başdan ayağındır açılan tazə gülüstan,
 Bəh-bəh, nə gözəlsən, nə əcaib, nə qiyamət.

Ol xali-siyahın ki, düşübdür zəkan içrə,
 Bir müşki-Xətadan yeni gəlmış Xotən içrə,
 Hinduyi-şuxbadamin ikən əncümən içrə,
 Ya nilufərindir, açılıbdır çəmən içrə,
 Dürdanə dışındır, tapılıbdır Ədən içrə,
 Bəh-bəh, nə gözəlsən, nə əcaib, nə qiyamət.

Mərgulələrin türreyi-tərrarın açıbdır,
 Sünbül üzə sünbül güli-rüxsərin açıbdır,
 Gül qönçələrin ləli-şəkərbarın açıbdır,
 Sərv eybini nazik qədi-rəftarın açıbdır,
 Can qəsdinə göz qəmzeyi-xunxarın açıbdır,
 Bəh-bəh, nə gözəlsən, nə əcaib, nə qiyamət.

Külbəmə qədəm qoysan, öpərəm ayağından,
 Gəh qəbqəbi-safi, gəhi simin sakağından,

Öldürməyə navək çıxarıbdır sadağından,
Qurbanın olum göz üzə badam qabağından,
Şərbət əzilər yəxyil-izam dodağından,
Bəh-bəh, nə gözəlsən, nə əcaib, nə qiyamət.

Ey qəmzəsi qanlar içici, gözləri cəllad,
Can almağa ustad yaradıbdır səni ustad,
İnsan demək olmaz sənə, ey hüsnü-xudadad,
Hüsnün güli-rənayü qəddin ərəri-şümşad,
Siratda məlaiksən u surətdə pərizad,
Bəh-bəh, nə gözəlsən, nə əcaib, nə qiyamət.

Ey müğbeçə, məhbubluğun həddən ötübdür,
Avazeyi-hüsün külli aləmi tutubdur,
Üzün görəli cənnəti adəm unudubdur,
Rüxsari-camalında güli-lalə bitibdir,
Məşşateyi-təqdir səni xoş yaradıbdır,
Bəh-bəh, nə gözəlsən, nə əcaib, nə qiyamət.

Ey şux, səni görəli divanə olmuşam,
Hər gecə üzün şəminə pərvanə olmuşam,
Hicrində özüm qəm ilə qəmxanə olmuşam,
Ləli-ləbin soralı məstanə olmuşam,
Qəvvas kimi talibi-dürdanə olmuşam,
Bəh-bəh, nə gözəlsən, nə əcaib, nə qiyamət.

Bülbülin işi, Əndəliba, ahü fəğandır,
Dildar gözündən neçə vəqt oldu nihadır,
Bir görməklə od tək üzünü yanmaq həmandır,
Bu fitneyi-dövran ki, həmə səndə əyandır,
Ey müğbeçə, cadu gözün aşubi-zamandır,
Bəh-bəh, nə gözəlsən, nə əcaib, nə qiyamət.

EY DİLBƏR

Qaraldı gül ruyindən ağ buludda tey dilbər,
Könüllərin isteyin görmədim sən dey dilbər.
Hüsni-camalın üçün dövləti dilə dilbər,
«La ilahə illəlah» sözü sürdür boy dilbər,
Nurlandı haq nurlundan yanaqların, ey dilbər.

Uca qəddi-qamətin oldum gerçək yesiri,
Eşqin sevdası başa düşənlərin mən biri,
Dəyib oldum rüsvayı sən bəla oxun tiri.
Məni öldürmək üçün iki kirpik xəncəri,
Çəkdi qoşunun mənə, bu günümə vay, dilbər.

Göz önungdə həmişə qüssəli tozun giryan,
Camalın gülşənində baharın, özün giryan,
Xumardan dolub duran məst-sərxoş gözün giryan,
Haqqın nuru sayılan nuranə üzün giryan,
Bismillahın «sini»sən, ağızın qönçə tək, dilbər.

Sən yağmurlu buludsan mənə asmandan gələn,
Sən açılan qönçəsən bagü bostandan gələn,
Külbəmə dürlü mehman çəkib qüssəndən gələr,
Bu biçarən yanına qaçıb hicrandan gələr,
«La ilahə illəllah», səndən aman, ey dilbər.

Hər hansı vətən yaxşı nazik torpağın ilə,
Tikilən donlar yaxşı nurlu gövhərin ilə,
İyli yasəmən yaxşı qara zülfərin ilə,
Boğulan çəmən yaxşı sənin xəyalın ilə,
Yanağından utanıb, yerə girər gül, dilbər.

Fitnə varın törədən iki sanı məst gözün,
Kirpiklərin qəmzəsi tökər qanımız bizim,
Gövhər ləbin tərpənsə, səpər şəkərin özün,
Camalın yesiridir əhli bütün Təbrizin,
Ağzından çıxan sözün haqq ayəti dey, dilbər.

Görüb hüsni-camalın başa bir bəla aldı,
Saçın Əndəlib kimi onu bu eşqə saldı,
Danışmağa səninlə dilim bir meylə gəldi,
Kəminə aşiq bülbül kuyinin qulu oldu,
Kəramətə düşərəm səbab ilə, ey dilbər.

YAR

Talan salıb bağıma, hicran odun yaxdı yar,
Tükənməz qəmə düşdüm, başa fırqət taxdı yar.
Ayrılıq dərdi məni məngənə tək sıxdı, yar,
Həsrət odu qəlbimi dağladı, həm yaxdı, yar.
Fırqət meyi könlümə dola-dola axdı, yar.

Pakizə cənnət oldu cənanəmin önündə,
Xıdır gəlib durardı viran külbəm yanında.
Eşqim qanad çalardı külbəmin hər yerində,
Vüsal ümidli çıram rövşəndi öz öyündə,
Hicranın qara yeli bu çıramı yıxdı, yar.

Aydan, gündən parlaqdı nuru onun üzünü,
Cana şəfa verərdi hər nəzəri gözünün,
Oğrun baxışı mənə bəxşisiydi özünü,
Balın şirnisi çoxdu, yoxsa yarın sözünü,
Qəlbə fırqət müşkünün iyi dolub yıxdı, yar.

Qismətə bax, həyatda ayrı düşdüm yarımdan,
Ruhum, bədənim, canım dolu həsrət-zarımdan,
Fərqi nə göz yaşımın tufanların zorundan,
Qədd-qamətli yarım getdi mənzil-varımdan,
Xəzan əyyamı gəlib, bağ'a talan saldı, yar.

Batır kimi bilindi təzim edənlər ona,
Zülfünün hər bir teli bənzədildi altuna,
Əndəlib çəmən idi, çevrildi quru tənə,
Ənqa adın itirdi, məşhur quş bu gün yenə,
Bu vadidə çox adam mənə zarın baxdı, yar.

BAŞA TORPAQ!

Yar kuyində sərgərdan gəzməyən başa torpaq!
Xəstəlikdən sağlığa yazmayan başa torpaq!
Yar uğrunda ağrıya dözməyən başa torpaq!
Eşqin qəm dəryasında üzməyən başa torpaq!
Dildar ilə sarmaşıb gəzməyən başa torpaq!

Kim səhraya tutdu üz, mövsümü gəlib gülün,
Aşıq məşuqu ilə tutdu bir küncün öyun,
Yüz bahar sona çatdı, hər gül aldı öz yerin,
Örpəklə bəzəməsəm, ürək bağının gülün,
Vurmasın böylə ürək, tökülsün başa torpaq!

Bu gün təşnə ürəyi eşq dənzinə qərq eylə,
Meylə onun nə fərqi, olsa vəziyyət belə,
Boyun sərvi olmasa, boynuna zəncir bağla,
Tovuz kimi səkən yar çıxmasa bağa seyrə,
Gül yarpağı üzülsün, tökülsün başa torpaq!

Eşq yolunda ixləs et bir neçə gün, başarsan,
Ney satan yer nişansız, sən bu yolda çəsarsan,
Xoşdur yenə oturub, dilbərlə mey içərsən,
Gözündə nur olmasa, kordur deyə bilərsən,
Yarsız ləzzət alandan tökülsün başa torpaq!

Yun xirqə geyən sofu, meyi nuş etmək gərək,
Təqvalıqda özünə əzab vermə axmaq tək,
Götür bu gün badəni, olma böylə daşürək,
O yüz qatlı çalmanı dəyişmə yara, görək,
Sevgili yar olmasa, tökülsün başa torpaq!

Kirpikdə düyün oldu, yanaqdan axan yaşın,
Xəyalım düyün oldu zülfün tarı tək başın,
Qönçə tək düyün oldu qıya-qıya baxışın,
Tatar müşkü olsa həm üstün, ətrafin-dışın,
Yanaqda xal olmasa, tökülsün başa torpaq!

Yar ilə sirli-sirli söyləşməyən hər dilin,
Ürək zövqünün bunda yoxluğunu siz bilin,
Eşq sövdası kimdə yox – olmaz huşu əqlinin,
Tale oynadar onu, misli çövgən topunun,
Didar dizində bir dəm olmayan başa torpaq!

Bu ürək pak olarmı, olmasa eşq atəşi,
Ol qəmdən pak olarmı, çəkməsə fəğan başı?!
Yar qəmində yaxasın çak etməyən bir kişi,
Qiyamətdə, söyləyin, nə olar onun işi?!
Lalə yanaq dağını görməyən başa torpaq!

Gözəllik bazارında hər güldə Əndəlib var,
Hər kəs orda görkünü özü tək edər aşkar,
Bu bazarda bir azca ad-sanımız tanınar,
Tapılar ol bazarda hər bir mala xiridar,
Bazar içrə xiridar olmayan başa torpaq!

MAIL

Rəhmsiz yarın qəlbi müdama cəfa mail,
Ömrümüzdən nə hasil, olmasa vəfa mail?!

Tək mənəmmi ol yarın bəlasına mübtəla,
Qəmə mübtəla hər kəs, yox ondan səfa mail.

Görürəm yürüb gedir yar rəqibin izindən,
Ölüm qapısı açıq, ömür bu gapa mail.

Sarı qaş yar görkünə heç nöqsanlıq verməyir,
Söz dəftərdə, tərifi başından vəsfə mail.

«Bu dərdə əlac tapar» deyib Loğmana vardım,
Dedi: «Əlacsız bu dərd, sataşan şəfa mail».

Cəfan ilə nə qədər ürək sinəmi döysün,

Arzuların məskəni Firidunun ürəyi,
Acızlərin pənahı xudaya tapa mail.

Əndəlib ruyi ilən arzu ipin bağlama,
Köpük tək görkün günü, deyil ol baxa mail.

BAŞINDA

Şahlıq ləlindən olan şahlıq tacı başında,
Bağın dirilik şəmin ay-gün yaxar daşında,
Cəbrayıl pəri ilə uşar Qafin qasında,
Mələk vari şam-səhər mühafizə işində,
Ayı bəlüb görkəzdin möcizənin başında.

«Aləmlərə mərhəmət» yetdin xitab bəxtinə,
Torpaq cismin oturdu böyük cənnət təxtinə,
Yüz min Süleyman tabe sən üzüyün qasına,
Bil ki, Ruhül-əmin də düşdü qürbət daşına,
«Lövlək» donu əynində, «Ev ədna» tac başında.

Ərşdə arxayın gəzər Buraq adlı bu atın,
Doğru yolda yürüyür, əlbəttə ki, ümmətin,
Nemətli dəstərxanın bir tabağı cənnətin,
Kəlim, əgər olmasa xoşaçısı rəhmətin,
«İnni ənəllah» sözün alarmı dağ başında?!

Quran ayəti dəlil rəsulluq büsancına,
Yetdi nurundan Yusif gözəllik güvəncinə,
Cəbrayıl hacı olub, gələr sənin həccinə,
Xəlil bağından xoş iy yetirsən bir küncünə –
Sakar odu sçilər yüz min çəmən başında.

Qursağın səfasına «Əlmim nəşrəh» şayəd bil,
Qaradan qıvrım saçı sanki gülzarda sünbü'l,
Elm məclisinə – gül, ilahi sırrə – bülbü'l,
Mərtəbəsin yetirər balıqdan Aya, bilgil,
Qurşaq taxıb xidmətdə bərk duran var qasında.

Hörmə saçın xoş ətri güli-İrəm bağının,
Gözü düşüb tubanın sərv boyuna sənin.
Bu öylər viran oldu qüvvətinə ciyinin,
Ümmətin nə qəmi var odundan cəhənnəmin,
Varsa sən tək inamdar şəfaətçi başında.

Təcəlli gülzarında boyun böyükə durar,
Bəxtin başı meracda səndən yana naz qurar,
Binəva Əndəlibə özgə kim şəfa sunar,
Ey möcizə iyəsi, umudu səndə arar,
Ol gün şəfaət eylə durub elin başında.

MƏSTANIM GƏLƏR

Qadir Allah əmri bilən
Kərəmli sultanım gələr,
Səhərlər nalə eyləyən
Gözləri məstanım gələr.

Qırx qulambeçə önungdə,
Zəhərli xəncər qolunda,
Seyri-bazarın yolunda,
Mirzə xan tək canım gələr.

Ey yaradan Birivarı,
Səndən başqa yox qəmxarı,
Mövləvinin intizarı,
Dərdimin dərmanı gələr.

Yusif üçün hicran çəkdir,
Əndəlib tək fəğan çəkdir,
Mən özümü qurban çəkdir,
Qırx qulamlı xanım gələr.

Mövləvi mey haqdan içdi,
Qırx qulambeçə yetişdi,
Mirzəcanım mənə düşdü,
Mərdlik etsə rəhmi gələr.

(Bu şeir və bundan sonra gələn iki şeir „Mirzə Həmdəm“ dastanından alınmışdır. Bu dastanın əsas qəhrəmları Əlişir Nəvai, Hüseyn Bayqara, Əbdürəhman Cami və Bayqaranın xidmətçisi Mirzə Həmdəmdir).

QƏLƏNDƏR

Aşıqlik dərdi yamandır,
Getgil bu yerdən, qələndər.
Bu dünyanın vəfəsi yox,
Getgil bu yerdən, qələndər.

Aşıqlər yanıb köyməsin,
Sırrimi kimsə bilməsin,
Sultan Hüseyn görməsin,
Getgil bu yerdən, qələndər.

Sən bir aşiqi-şeydasan,
Ya məgər bir övliyasan,
Eşqin yolunda fədasan,
Getgil bu yerdən, qələndər.

Çox durma, keç bu dünyadan,
Dadmadın zövqi-səfadan,
Məqsədin dilə Allahdan,
Durma bu yerdə, qələndər.

Əndəlib tək şeyda olsam,
Mən yolunda fəda olsam,
Axır çağda səni görsem,
Durma bu yerdə, qələndər.

Mirzəcanı çox incitmə,
Bu sözdə qaşını çatma,
Mən qəribi çox ağlatma,
Durma bu yerdə, qələndər.

YARIN LİBASI

Səbr eyləgil, ey can fərzənd,
Yetişər yarın libası.
Könlünə salmagil min dərd,
Yetişər yarın libası.

Könlündə onun qovğası,
Başında eşqin sevdası,
Xıtay, Xotən padişası,
Yetirər yarın libası.

Səbrsizlik etmə, zinhar,
Səbr qılan görər didar,
Aşıqlərə ərənlər yar,
Yetişər yarın libası.

Könlünü eyləmə tırə,
Yıxılsan ulu yerə,
Məqsudu Allahdan dilə,
Yetişər yarın libası.

Könlünü eyləmə naxoş,
Namərd bilən olma yoldaş,
Dara düşsən tez mərdə qos,
Yetişər yarın libası.

Dünyada çox, bitməz sözüm,
Səbrsizlik etmə, quzum,
İki dünya görər gözüm,
Yetişər yarın libası.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

**TƏSMİN,
TƏZMİN VƏ
TƏXMİSLƏR**

MEHRI-RƏXŞAN ÖNÜNDƏ

(Nəvainin qəzəlinə təsmi)

Mübtəla mən, ah kim, bir rəşki-rizvan önündə,
Yüz bəla, yüz fitnə var ol çeşmi-fəttan önündə,
İki çeşmim oldu qan bu nuki-müjgan önündə,
Tap düşdü qamatımə zülfü-çövqan önündə,
Oynasa, quy edərəm başımı qəltan önündə,
Payimal olmaq gərək bu şuxı-cövlan önündə,
«Budü nəbudim əgər tən olsa canan önündə,
Zərreyi-yox, varı təndir mehri-rəxşan önündə».

Tirə qıldı sübhüm ol xurşidi-taban hicr ara,
Saldı qəm çaxına rəşki mahi-Kənan hicr ara,
Allah-allah, mən kimi yoxdur pərişan hicr ara,
Əşki-ahım oldu sərsar birlə tufan hicr ara,
Bu bəlalardan qurtulmağa yox imkan hicr ara,
Bəhri-əşkimdən su almış əbri-neysan hicr ara,
«Gözlərimin çeşməsi önündə ümman hicr ara,
Göz beayana eylədir, kim çeşmə ümman önündə».

Varalı ol məh liqa, vəh, kim pərişandır damaq,
Qana doldu ansızın bəzm işrə minadi ayaq,
Tapmadım hərgiz nişanın kubəku edib soraq,
Mümkün deyil bu süqubətlər bilə tapmaq fəraq,
Zahir etdi ləl yadında gözüm qanlı bulaq,
Lalə açdı bağ, gül açdı bu bu yanlıq qaysı bağ,
«Vəsl içində duzəx odu birlə qoyan tazə dağ,
Atəşin gül tək güman qıl dağı-hicran önündə».

Hicr şamı dinməz, odlu ahlar çəkdim, dəlir,
Yanıban kül oldu onun təbindən mahi-münir,
Gözlərim şorabası önündə dərya çün qədir,
Biri Ceyhuni-bəşirdir, biri Seyhuni-nəzir,
Ver mənə hüsünən zəkatın, həm gədayam, həm fəqir,
Lütf edib, əlim tutub, olsan, nə olar, dəstgir,
«Ey müsəlmanlar, nə halətdir, kim eşq etmiş əsir,
Yüz müsəlman xeylini bir namüsəlman önündə».

Ey əcəl, canım alıb, vergil mənə səbrü qərar,
Yoxsa hicrin əlində qoyma məni zarü nəzar,
Vəsl xurşidin dilər, cismim olubdur zərrəvar,
Ömürdür bietimadi, cana yoxdur etibar,
Ağzı tək oldum adəm, belini edib ixtiyar,
Əndəliba, köyi-canan sarı etsən sən güzar,
«Ey Nəvai, can səba önündə olsam mən nisar,
Bu gəda halın desə, yetəndə sultan önündə».

CƏBRİ-CƏFAYƏ

(Məşrəbin qəzəlinə təzmin)

«Könlümü verdim bir bivəfayə,
Yandı ürəyim cəbri-cəfayə.

Ey nazəninim, mənə rəhm qıl,
Qaldım sən deyib cansız bəlayə.

Bimari-eşqin oldum nətər mən,
Nə çarə edək cəbri-cəfayə».

Peykanın oxu dəydi ürəyə,
Varmı dəvalər işbu yarəyə.

Dünyada çəkdim mən acı-həsrət,
Səbr qila ver işbu cəfayə.

Zalim rəqiblər biganə qıldı,
Eylə tərəhhüm mən binəvayə.

.....
Qılsan cəfalar ağlar xudayə.

Əndəlib sən der, keçər canından,
Qılgıl inayət müflis gədayə.

YARIN FƏRAĞI

(Məşrəbin mürəbbəsinə təzmin)

«İstəyib gəzdim Şamü İraqı,
Tapmadım əsla yordan sorağı,
Yandırıcı canım, çox iştiyaqı,
Müşkül olandır yarın fərağı».

Daim səhərlər ahü fəğanım,
Yaxdı fələyi, çıxmadı canım,
Hani mənim ol sahibgiranım,
Yandırıcı, dostlar, yarın fərağı.

Canü dilimə odları yaxdı,
Gözlərdə yaşım qan olub axdı,
Güssə, ahını boynuma taxdı,
Yandırıcı, dostlar, yarın fərağı.

Yarı soraqlayıb hardan taparam,
Odlu ürəyimə suyu səpərəm,
Qəm qılinci ilə başım çaparam,
Yandırıcı, dostlar, yarın fərağı.

Gördüm nagahan gül tək üzünü,
Qara qaşlarını, nərgiz gözünü,
Qəlbimə alaram şirin sözünü,
Yandırıcı, dostlar, yarın fərağı.

Canü ciyərlər alışdı, ey yar,
Çünkü əzəldən oldum giriftar,

Könlüm həmişə eşqində bimar,
Yandırıcı, dostlar, yarın fərağı.

Dərdə təbibim qarşıma gəlməz,
Gəhi gəlsə də, halımı sormaz,
Zəhmi-dilimi bir kişi görməz,
Yandırıcı, dostlar, yarın fərağı.

Nalə qılaram şamü səhərlər,
Hicrində oldum indi qələndər,
Xumarı oldum mən saqi-kövsər,
Yandırıcı, dostlar, yarın fərağı.

Getdi cananım, küll ixtiyarım,
Olmadı hərgiz könlüm mülayim,
Oldu qaranlıq iki cahanım,
Yandırıcı, dostlar, yarın fərağı.

Getdim özümdən yolunda mən xar,
Canü dilimdən artıqdır ol yar,
Könlüm alışır, Əndəlib, əfkar
Yandırıcı, dostlar, yarın fərağı.

YARACAN

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Önümü tutsa bəla Hinddən Hasaracan,
Quldurlar tutsa yenə Qarşidan Xəzərəcən,
Su alsə yolumu ta Bəlxdən Buxaracan,
«Heratdan əgər od düşsə Səbzəvaracan,
Olub səməndər, ataram özümü yaracan».

Tənim fəraq odundan xəstəvü çürük olsa,
Yolumda dürlü bələlər böyük-böyük olsa,
Önümə nə gələrsə, kaş bilgilik olsa,
«Deyildir ömr işi məlum, hər kiçik olsa,
Özümü yetirərəm yar olan diyaracan».

Cahanda ahım odundan şərara düş-düşdür,
Fəryadımin hər biri uçan müjdəçi quşdur,
Görmüşəm onu bu axşam, gerçəkmi, ya düşdür,
«Könül dağı bu od içrə rastlasa həm xoşdur,
Ki olsa həmrahəm ol sərvi-gülüzəracan».

Fəğan ki olmuşam öz şəhri-kişvərimdə qərib,
Kişim yox onu cənazəmə qılalı tərif,
Yetişməz ki mənə şayəd əzabından asif,
«Çün köyü içrə məzarıma versələr tərtib,
Qədəmi qılsa gəhi rəncə ol məzaracan».

Bəla sipahi birlə dəşt-i-qəmdə at sürüşüb,
Fəzayı-möhnət ara bir-birini axtarışib,
Qərarü taqətü səbrim bir-birin uruşub,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

«Cünun ara barışıb, gəh-gəh qışqırışıb,
Yetişcək ikimiz ol tünd şahsüvaracan».

Bugün-sabah bu kuhən deyr ara tapılmazsan,
Yolun məxuf dürur, qaydırıb indi gəlməzsən,
Həmmə pənah yoluna vardı, baqi qalmazsan,
«Ərur bəhari-qənimət, mey iç ki, bilməzsən,
Ki dəhr bağında olanın nə baharacan».

Gəl, Əndəlibi-bəlakeşə, saqiya, mey ver,
Qılaram onu içib canına dua, mey ver,
Xumar xəstəsiyəm mən, tapım şəfa, mey ver,
«Nəvaiyə, qəmin öldürdü, qəmzədə mey ver,
Yox isə başla məni yarı-qəmküsəracan».

Gəl, Əndəlib, nəva düz, cəfa quşunu ürküt,
Şərabi-nəf ilə doldur, piyalədirmi, od,
Tutub təraneyi-üşşaq, dərdimi əskilt,
«Ey Nəvai, qəm öldürdü, qəmzədə mey tut,
Yox isə başla məni yarı-qəmküsəracan».

ON SƏKKİZ YAŞINDADIR

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Bir pərvəş kim qəmi-mən zari-qəllaşındadır,
 Canfəzalıqlar ləbi-ləli göhərpaşındadır,
 Şuri-sevdayi-qiyamət zülfü-çırmaşındadır,
 «On səkkiz min aləm aşubi əgər başındadır,
 Ney əcəb, çün sərvi-nazım on səkkiz yaşındadır».

Olsun ol ay məsnədi-hüsн üzrə daim bərqərar,
 Ləl sirabında hərgiz görməsin xətti-qubar,
 Guya bir güldür açılmışdır ol əvvəl bahar,
 «Desə mənə kim yenə həm on səkkiz il hüsнü var,
 On səkkiz yaşında bunca fitnələr başındadır».

Vah, nə afətdir ki ol gəh ağladar, gəh güldürər,
 Nitqindən can versə, fəttan gözlərindən öldürər,
 Pərtövi-hüsнü günəş kimi cahanı doldurər,
 «On səkkiz il demə, yüz səksən il olsa öldürər,
 Hüsn şahı bu bələlər kim gözü qasındadır».

Eylədi meyxanaya kövlən açıb odlu güzar,
 Sünbü'lün tökmüş binaguşuna, eylər tar-tar,
 Kirpiyi nişi-bəladır, gözləri aşuftəvar,
 «Heyrət etməm, hüsн nəqşində hər heyrət ki var,
 Hamısı izzət-təala süngi-nəqqəşindadır».

Ah, kim gəlməz vəfa buyı-sitəmkar könlündən,
 Qətlimə bel bağlayıb, eylər müqərrər könlündən,
 Qılmayıñ hərgiz təma ol şuxi-kafər könlündən,

«Tən ona simu içində daş müzmər könlündən,
Aqılə yüz heyrət ol eybin içü dşindadır».

Aşıq oldur kim şəhadətgahında olsun zəbih,
Ney üçün məst atlanıb çıxmışdır ol şuxi-məlih,
Eyləmə tənü məlamət, zahida, görmə qəbih,
«Mey gətir, ey muğ, ki yüz heyrət ara qalmış Məsih,
Ol əcəbliklər bu əski deyri-xüffaşındadır».

Bax, nə tufan durğuzub aləmi pozdu qəhri-əşk,
Zəfəran zar arizin ruh-ruh qılıbdır zəhri-əşk,
Əndəlibdir, natəvan kimi axızdı nəhri-əşk,
«Ta Nəvai tökdü ol ay firqətindən bəhri-əşk,
Hər haçan baxsan, günəş yenə onun başındadır».

EY KÖNÜL

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Ol pəridən özgəyə sarılmagil sən, ey könül,
Eyləsə kövrü sitəm, darılmagil sən, ey könül,
Müddəilər tən'indən dərtilmagil sən, ey könül,
«İstəsən hicr oduna yaxılmagil sən, ey könül,
Yardan zinhar kim ayrılmagil sən, ey könül».

Arzu eylərsən hər dəm ol şəkər güftarını,
Qaməti sərv, üzü gül, xalı ənbərbarını,
Aqibət hicranında öldürəsi sən zarını,
«Vah, nə taledir ki, tapmaq istər ömri-yarını,
Çün səni yar istəsə, tapılmagil sən, ey könül».

Bəzm ara ol məhliqadan qeyri huri olmasın,
Bil kim, ol Leyli ilən Şirinü Əzra ilmasın,
Firqətində bəstərin cüz xarü xara olmasın,
«Bu ki qan-yaşım desən, kim aşkara olmasın,
Meyl edib yaşlar sarı qatılmagil sən, ey könül».

Fitnələr saldı cahana iki kafər gözləri,
Leyk can təmin verər nitq etsə şirin sözləri,
Sorsalar, de: «Xublarda yoxdur ondan irəli»,
«Desəlr: «Leylimi artıq hüsn ara, ya ol pəri?
Gərçi Məcnunsan, gərək yanılmagil sən, ey könül».

Eylədi bu qaşları qövsi-qüzəh xoşunu məhv,
Ol müsəffa qəbqəbi xali-mənəh xoşunu məhv,
Ya sənin divanəlik, ya bu fərəh xoşunu məhv,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

«Qıldı çün saqi-ləbi yetcək qədəh xoşunu məhv,
Ta əbəd, zinhar kim söyləməgil sən, ey könül».

İstəsən bu gülüstanda gülüzari-arizin,
Gözlərin dartıb ağardı intizari-arizin,
Ömrün ötdü, görmədin bir ləhzə yarı-arizin,
«Qönçəsən, qəmdən vəli saqi baharı-arizin,
Aça bilməm kim nə deyib, açılmagil sən, ey könül».

Əndəliba, bu mahal əndişə birlən mahü sal,
Yar vəslin fikir edib, görmək xəyalıdır xəyal,
Deyr piri xidmətində qılmayıñ kəsbi-kamal,
«Dövlət baqı Nəvai tək olar tapmaq məhal,
Ta tamam özünü fani qılmagil sən, ey könül».

ÇƏBİKGİNƏ

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Şükür, Allah, dilbərim olmuş şirin dilliginə,
Şuxi-şən, nazik əda, məhvəş, açıq üzlüğinə,
Xublar şahı, səriri-hüsн üzə əsrükginə,
«Bir kiçik yaşı nigarı tapmışam nazikginə,
Səyridər öz tovsənin meydan ara çəbikginə».

Zinət eylər kakili-şəbgun ilə özginəsin,
Sevdirər ol qaməti-mövzun ilə özginəsin,
Çün düzəlddi bu sıfət qanun ilə özginəsin,
«Gəh vəfa, gəh nazu, gəh əfsun ilə özginəsin,
Göstərib hər ləhzə dilbərlikdə bir dürlükginə».

Nütqi-canbəxş-i-fəsahət babında təhsinginə,
Bivəfadır, məsti-bibaku cəfa əyniñinə,
Hileyi-məkrü dağallar edibən təyinginə,
«Cövr ilə təhdidi bidillərə varı çinqinə,
Mehr ilə hər vədə kim qıldı barı üträkginə».

Qaməti sərv, üzü gül, gözləri vəstanganınəm,
İşvələr qıldı gülüb ləli-ləbi xəndanganınəm,
Aldadı yüz dil ilən mən xəstəni canangınəm,
«Əsrü yalan vədəsindən yanmış oldu cangınəm,
Ansızın bir gecə düşdü əlimə əsrükginə».

Fitnə salan aləmə gözginəsindən öpdüm hey,
Ləli-canbəxşin sorub sözginəsindən öpdüm hey,
Başına yüz dolanıb özginəsindən öpdüm hey,

«İstədim boynun qucub üzginəsindən öpəm hey,
İztirab edib dalaşdı, var imiş güclükginə».

Gəldi yarı� gecə, əlində sürahi birlə mey,
Yanında mütrüb, çalıb tənbur, qanun birlə ney,
Mən dedim: bir busə vergil, üzlərindən can tapey,
«Üz öpməyə qoymadı, əlin dedim barı öpey,
Endirib yumruqginə, qıldı gözümü göyginə».

Əndəliba, biçarəsən, sözə verdin təmtəraq,
Bu vəfasız dilrübələrdən özünü tut iraq,
Tərki-eşq edib, fəraigət olmağın çox yaxsıraq,
«Hər nə dedin var idi yalangınə başdan ayaq,
Ey Nəvai, bunca yalan deyincə, dil bükginə».

GÖZÜMƏ ƏSRU XUB

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Ey otağın xub, otağında mürəssə incu xub,
Vey qulağında giran edən müsəffa ləlü xub,
Ucdan hörülən binaguşunda iki geysu xub,
«Ey sənə üz xub, ləb xubu, ləbində gülgu xub,
Hər nə kim vaqe olur səndən gözümə əsru xub».

Zəəflik cismim bulubdur ah çəkməkdən yenil,
İtlərinə eylədim başım fəda, qanım bihil,
Şimmeyi-nazi-ədasından qulağıma degil,
«Dedin ol ay vəsfini, ravi, yenə söz deməgil,
Xublardan kim sözün idi bu yerə təkru xub».

Ləli-nəbin şərbəti-yəxyil-izamın içdilər,
Canından qol yudular, dağın başından keçdilər,
Rəşkindən ağlayıb ayağına göhərlər saçdılar,
«Xublar qul oldular, leykən pərilər qaçıdlar,
Aləm içrə adımı bir səncə var ərkanmu xub».

Püstədə pünhan qılıbdır ləli-şəkkərbarı qənd,
Var onun yüz küfri-iman zülfə-zünnarında bənd,
Bi kişi yox mən kimi zarü əsirü müstəmənd,
«Xubları əzr qıldıım, qılmadı könlüm pəsənd,
Onu görçək ixtiyarı qalmayıb dedi bu xub».

Üzü-qəddin həsrətindən ah çəksəm hər haçan,
Hər şərəri gül olur, hər tüstü bir sərvi-çəmən,
Rəhm qıl halım görüb, çün mən sənə ərz eyləmən,

«Vəslədə canıma hicrində nə gəldiyin demən,
Kim fərəh bəzmində zikr etmək deyildir qayğı xub».

Xətti-xalın zülfündən aləm ara aşub olur,
Zari-cismim navəki-peykanından məhcub olur,
Ləblərindən nüktə sormaqlıq mənə mətlub olur,
«Cövri-lütfi gərçi var, ondan könülə xub olur,
Həqq əzəldən zatını onun yaradıbdır çü xub».

Salik isən ol razı yolunda yalğuz yaxşı kim,
Bu cahan əhlindən ülfət riştəsin üz, yaxşı kim,
Eşq ara can ver, vəfa rəsmini görkəz yaxşı kim,
«Səf qıl xatir, ki sala əksi ol üz yaxşı kim,
Görkəzər üzünü haçan kim rövşən oldu gözgu xub».

Zülm qılmazdan qabaq bu günbəzi napayidar,
Çəkmədikdir kim sənin nazik damağından damar,
Kirpiyindən qıl süpürgə, yolunda qoyma qubar,
«Ey könül varsan ol ay nəzzarəsinə zinhar,
Gözlərindən əşk ilə qeyrinin nəqşin bu xub».

Görmədim hərgiz sənin xali-xəttində şəkki-reyb,
Əndəlibi-binəva divanə oldu çaki-ceyb,
Var əqiq isə ləbin dürcündə pünhan sirri-qeyb,
«Xubları görməz sənsiz Nəvai, qılma eyb,
Kim görünməzdir gözünə kimsə səndən ayru xub».

UYĞU GƏLMƏDİ

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Xəm gətirdi qamətim, peyvəstə əbru gəlmədi,
Xətti-müşkəfşanü, xali-ənbərinbu gəlmədi,
Rüzgarım tirə qilan cədi-geysu gəlmədi,
«Gecə gəlləm deyibən, ol sərvi-gülru gəlmədi,
Gözlərimə gecə dan atınca uyğu gəlmədi».

Çıxan imiş azmi kövlən qılalı ol şəhsüvar,
Arizin görmək olur iki gözümə iftixar,
Ah, neylim, kim olubdur əşk birlə pərdədar,
«Ləhzə-ləhzə çıxdımı, çəkdir yolunda intizar,
Gəldi can ağızma u ol şuxi-bədxu gəlmədi».

Gəlsə ol gül xərmanı, söhbət tutub qılsam nişat,
Pərdeyi-canımı payəndaz edib, qılsam busat,
Yoxsa namus etdi qılmaq mən qadağa irtibat,
«Arizi tək aydan ərkəndə gər etdi ehtiyat,
Rüzgarım tək həm olanda qaranğu, gəlmədi».

Ey pərilər şahı, bir cürm ilə üzdürmə məni,
Bu süübətlər ilə hər yana gəzdirmə məni,
Gəlmışəm ümid ilə, namüd edib sürmə məni,
«Gözlərindən neçə su gəlsin deb öldürmə məni,
Kim varı qan idi gələn bu gecə, su gəlmədi».

Dili, fikri ələ düşməz, ağızı tək olmaz adəm,
Çəkibən hər dəm rəyazət, istəməz deyrü hərəm,
Zəfəran zar arizin qan-yaşımı qılmaz neəm,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

«Aşıqi-sadiq tapılmaz, yoxsa kim qoycaq qədəm,
Yola kim əvvəl qədəm məşuqə ötrü gəlmədi».

Əndəlib nalə edib, biqəm et könlün öyün,
Cami-səhbadır dəniz, gör, bayram et könlün öyün,
Yetməsin asib hərgiz, möhkəm et könlün öyün,
«Ey Nəvai, badə birlə xürrəm et könlün öyün,
Neyçün kim, badə girən öyə qayğı gəlmədi».

OXLARIN ATIB

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Ah, ki vardı ol sənəm zülfünү üzə dartıb,
Dəf-təkavər eylədi, görməsə bizi oxşadıb,
Çəkdi cilov sitəminin hər yan ucunu çeynədib,
«Vah, nə bəla ikən kim ol çıxdı səməndin oynadıb,
Qaşları yayın çəkib, qəmzəsi oxların atıb».

Açdı üzari-laləkövn, doldu gözümə əşki-xun,
Eşqində zari-zəbun, şövqündə möhnətim füzun,
Məst çıxıbdır ol bu gün, köhləni görkəzib oyun,
«Tez gedib öylə kim dovşan, dolanıb öylə kim tübü,
Rəxş salıb, cövlandırıb, heyli-bələni qorxudub».

Xaki-dərini yastanıb, xali-xəttinə güvənib,
Könlümü bir dəm aldadıb, vəslinə yetməm aldanıb,
Hicrində yandım örtənib, vəh, yenə gəldi çizgənib,
«Fitnə salura dolanıb, gəh çapıb, gəh yatıb,
Hər tərəfə kim atlanıb, özgəyə ləab göstərib».

Sünbüli-tabdarını, şanalar hər kənarını,
Yaydı üz üzrə tarını, aldı könül qərarını,
Pozdu sitəm şüarını, yaxdı mən intizarını,
«Elə açıb üzərini, gül kimi növbəharını,
Dərdi-fəraqi-xarını, kürəyim içrə örtənib».

Əndəlib ahü vah ilə, yox işi izzü cah ilə,
Qaldı tūmən günah ilə, oldu nahaq güvah ilə,
Ol məhi-kəc küləh ilə, xali bəhs-i-təbah ilə,
«Dedi Nəvai ah ilə, naleyi-ömrü kah ilə,
Çünki şuxi-səfah ilə sirrini elə görsədib».

GÜNƏŞ

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Ah, kim qəddim düta qıldı iki ol əymə qaş,
Eylədim çərxi-kühən təqini naləmdən xəraş,
Can könlüm qəmgin olmaqlıq dilər, eylər təlaş,
«Çıxdı yarım gecə yol əzmin qılıb, ol bağrı daş,
Bəs əcaibdir qaranğu gecə çıxməqliq günəş».

Bu günəşin navəki-müjgənindən tərkeş dolar,
Ol günəşin tabından aləm ara atəş dolar,
Bu günəşin ləblərindən badeyi-biğəş dolar,
«Ol günəşə el nəzər qılsa, gözünə yaş dolar,
Bu günəş gəlcək nəzərdən gözlərimə doldu yaş».

Gəh ağızı rəmzinin qalü-məqalin istəyər,
Gəh rəna qəddinin ziba nihalın istəyər,
Gəh bilü fikrinin nazik xəyalın istəyər,
«Firqətindən ağlayıb çıxdım visalın istəyəm,
Qəh saçar mən başa topraq, gəh qoyar mən yerə baş».

Əndəliba, olalı bir məh liqa avarəsi,
Əncüm deyildir fələk üstündə bağrım parəsi,
Qan-yaşım oldu könlün sabit ol səyyarəsi,
«Faş edər mehrin Nəvainin sarı rüxsarəsi,
Sübə tək kim saralıb, rüxsarı eylər mehr faş».

HİCRAN QALMASIN

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Eşq ara can vermədi deb, məndə böhtan qalmasın,
Kəs başımı al mənim, eşqimdə nöqsan qalmasın,
Ayrılıb səndən mənim tək bir müsəlman qalmasın,
«Varsan al canımı ta, sənsiz mənə can qalmasın,
Can qalıb can içrə, nagah dağı-hicran qalmasın».

Tazə dağ üzrə yapışan tər məmən könlümdədir,
Eşqindən ağrı qızıl, gül, tər çəmən könlümdədir,
Razi-pünhanlar ki var idi, həmən könlümdədir,
«Çün ölərəm, düz deyin, eşqi-sənəm könlümdədir,
Mən ölsəm, ol gənc bu viranda pünhan qalmasın».

Nalə qılsam, eyib sayma, gəhi məst, gəhi xumar,
Can verirəm bir pərvəş eşqində divanəvar,
Qıl, əcəl başın üçün, bir dəm təhəmməl zinhar,
«Ey könül, de gözə be dəm: mən diriykən gəlsə yar
Bəhrə alsın arizindən, əsrü heyran qalmasın».

Ömrlərdir görmədim səndən vəfa, ey çərx kim,
Raziyam, yerində qılsan həm cəfa, ey çərx kim,
Eylə cismim tiri-barani-qəza, ey çərx kim,
«Hicrində ancaq bəla yetir mənə, ey çərx kim,
Özgələr eşqin həvəs qılmağa imkan qalmasın».

Əndəliba, qıl dualar, yetməsin çərx afəti,
Ya rəb, olsun qədrincə yüz hisseyi-şan-şöhrəti,
Dərviş tək həm siratı, şah kimi həm surəti,
«Ey Nəvai, sabit olsun şah Qazi dövləti,
Əliyə qul olmayan aləmdə sultan qalmasın».

GÜLAB EDİB

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Bihəmdülla, məni üşşaq xeylindən hesab edib,
Qaralan rüzgarımı üzündən afitab edib,
Nəvazişlər qılıb, mən natəvanı kamiyab edib,
«Dün axşam gəldi külbəm sarı ol gül rux şitab edib,
Xurami-surətindən gül üzə xoydan güləb edib».

Çıxbıdır, mərhaba, məst atlanıb ol səngdil kafər,
Kəsib başımı, qanımı ləbi-aşam edib sağər,
Salib aləmə rəstəxiz, hər yana çapıb aşikar,
«Çəkib müjgan, şəbrovlar kimi can qəsdinə xəncər,
Belinə zülfə-ənbər tarından müşkün tənab eylər».

Gecə gəlləm deyibən ol nazənin gülrxux xəbər verdi,
Xəzan görən baharım vəsl ümidiindən səmər verdi,
Mənə bu müjdəni əhbablar feyzi-səhər verdi,
«Gəlib oturdu da, əlim tutub, yanında yer verdi,
Təkəllüm başladı hər ləfzini dürri-xoşab edib».

Görüb halım dedi: nə xəstədür sən, nə ölükdür sən,
Üzüm hicrində könlün odlu, bağın köyükdür sən,
Qara kirpiklərimdən pərdeyi-canın düşükdür sən,
«Ki ey zari-bəlakeş aşiqəm, mənsiz nəçikdir sən,
Mən oldum lal, söz etmədim meyli-cəvab edib».

Bihəmdülla, yetişdi başım üzrə çəkməyən damən,
Pozuq könlüm öyünəgözlərimdən var idi rövzən,
Üzündən əks salcaq oldu ol viran əcəb gülşən,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

«Günəş tək çöhrə birlə tirə külbəm eyləgəc rövşən,
Mənə titrətmə düşdü zərrə kimi iztirab edib».

Məhəbbət camını mən dəliyə dilbər dolu qoydu,
Həmanə könlümün güzgüsnə gövhər dolu qoydu,
Ləbinin badəsindən canıma arzu dolu qoydu,
«Çıxardı şıseyi-mey dağı bir sağər dolu qoydu,
İçib tutdu mənə bu növ naz ilə itab edib».

Fəraq içrə qılıb məlum halımı sarı üzdən,
Şərab kimi ürək qanımı hər dəm axızıb gözdən,
Münasibdir bu cürə kasəsinə yiğsa qan bizdən,
«İçib, fəryad edib, düşdüm ayağına, gedib özdən,
Məni yax bada kim, lütfü onun məsti-xarab edib».

Vüsəl övcündə bəzm edib, ləbimdən badə nuş etdin,
Təəccüb görkəzib, məhv edib, aləm xamuş etdin,
Nəva çəkib, qılıb fəryadlar, cuş-Xürüş etdin,
«Key Məcnun, pəri gördün məgər kim tərki-xoş etdin,
Təkəllüm qıl, bu sağəri içib, rəfi-hicab edib».

Fəğan-zarlıq dərkər deyil, rəğbat tünü mundağ,
Nə hacət yava sözlər, aşiqə vüslət tünü mundağ,
Gərəkdir, Əndəlib, əfsanələr, söhbət tünü mundağ,
«Onu kim eyləsə vəsl uyğusu işrət tünü mundağ,
Nəvai tək yatar kim ruzi-məhşər, tərki-xab edib».

GİRİFTARAM YENƏ

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Hər sübh-şəm çarəsizcə ağlaram yenə,
Ol vəchdən ki, talibi-didaram yenə,
Gəh sakini cəfa, gəh səyyaram yenə,
«Heyrət kim bircə hamidan zaram yenə,
Fəryad kim bəlaya giriftaram yenə».

Razimi kimə desəm, uçar huş başından,
Bir ox qədd aldı sinəmə peyvəstə qaşından,
Fəryada gəldilər həmmə naləm xərasından,
«Hər gecə bir günəş qəmindən, qüssə daşından,
Başdan-ayaq sipehr tək əfkaram yenə».

Canımı aldı gaşü gözü arız üzrə mən,
Könlümü yaxdı şöleyi-hicran bidərən,
Ey əhli-dil, haçan olur aşiqdə namü nən,
«Ağzım qurub, dil tutulub səyrəsəm, nə qəm,
Kim, dəli çəbikimə cilovdaram yenə».

Gəh vədeyi-cünun ara məstanə yol gəzib,
Gəh azaraq fəğan ilə, gəh yava görkəzib,
Mey içəli ridaya salıb, badəni süzüb,
«Sofi ağıl sovməəsin şükür kim pozub,
Darül-fənayı-eşqdə həmmaram yenə».

Fərhad kimi qazar idi dağ üzrə xara səng,
Mən tək bəlaya salmaz, ah, çərxi-nilrəng,
Çak eyləyib yaxamı, ayağı başım yalan,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

«Ey müddəi, arım idi təni-sökməgin,
Fariq degil, hər nə desən varam yenə».

Dur, Əndəlib, İraq, Hicaz, eyləgil fəğan,
Gəhi Nişapur, gəhi Təbriz, gəh İsfahan,
Şərhi-qəmini eyləgil üşşüq ara əyan,
«Ağıl itdi, huş itdi, könül yandı, çıxdı can,
Şükr et, Nəvaiya, ki səbükbarəm yenə».

ÖLDÜRƏSİ

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Fəryad kim, mən zarı ol gülüzar öldürəsi,
Qətlimə bağlı tiği-kin, zarü nəzar öldürəsi.
Qaşın-gözün, xali-xəttin həngaməvar öldürəsi,
«Bir gün məni ol qatili-Məcnun şiar öldürəsi,
Əsrük çıxıb, cövlan qılıb divanəvar öldürəsi».

Kirpiklərinin oxları bağlı qaşü yayına kim,
Bilməm nədən rəhm eyləməz mən zari-şeydasına kim,
Könlüm quşun bənd eyləmiş zülfə-çəlipasına kim,
«Meydan ara, ey əhli-dil, çıxma tamaşasına kim,
Üz görməyən ol kafiri-çəbüksüvar öldürəsi».

Canıma rahət gətirər hər dəm vüsalın özgəcə,
Uçdu camalın hicrindən uyğu gözümdən bu gecə,
Mümkün deyil can saxlamaq mən natəvana sübəcə,
«Ləlin zəkatın mey tutub içirməsən, ey müğ-beçə,
Deyr içrə mən dilxəstəni rənci-xumar öldürəsi».

Açmış güli-rüxsarını ol qaməti-növrəstə kim,
İki hilali qaşları bir-birinə peyvəstə kim,
Geysularına olmuşam ondan bəri vabəstə kim,
«Aşıq olanda bilmədim mən natəvani-xəstə kim,
Hicr olsa qəm yandırası, vəsl olsa yar öldürəsi».

Can riştəsinə müşkdən sünbül açıbdır arizin,
İki binaguşundakı kakıl açıbdır arizin,
Bu Əndəlibi-zara bir gül açıbdır arizin,
«Derlər Nəvai qətlinə bir gül açıbdır arizin,
Görüncə onu, vay kim, yüz xar-xar öldürəsi».

BİQƏRAR EYLƏR

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Necə bir Leylivəş eşqdə Məcnunluq şuar eylər,
Necə bir vəfa yolunda gözünü intizar eylər,
Necə gül tək üzari-yarını mən xar-xar eylər,
«Necə kilki-təxəyyül ilə yüz surət nigar eylər,
Ona aşiq olsam, könlümü ondan biqərar eylər».

Necə bədgu sədayi-tənəsin edər qulağıma,
Necə zəhri-fərağın yetirərəm ayağıma,
Necə tari-ümidi-vəsl bənd eylər ayağıma,
«Necə çırmışdırıb bir zülf sevdasın damağıma,
Özümü əhli-sevda tək pərişan ruzigar eylər».

Necə tufani-sarsar eyləyərəm ahü əşkim tək,
Necə qıllam gözümün yaşını dəryayı-Qülzüm tək,
Necə olar qaranğu ruzigarım tirə bəxtim tək,
«Necə əncüm ilə çərx afətindən çərxi-əncüm tək,
Havani ahım odundan dolu tüstü-şərar eylər».

Necə bir məhliqa şövqündə görərəm dumana, afət,
Necə bir gülcəbin xarü qəmindən çəkərəm möhnət,
Necə bir huri sima qəbqəbin istər qıla surət,
«Necə bir sərv tək qamət havası birlə hər saat,
Cahanda ahü əfğandan qiyamət aşkar eylər».

Necə eylər qaranğu tüstü-ahım birlə aləmi,
Necə yaxım fəraq oduna bu viranə külbəmi,
Necə qan birlə məmluv edim mən çəsmi-pürnəmi,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

«Necə qəm dəştə içrə bir pəri mehrində sayəmi,
Cünundan hər zaman qovlar, gəhi ondan fərar eylər».

Çün tapsan deyr ara mey, Əndəliba, can verib algil,
Olub dastansəra bir cam içgil, gül-gül açılgil,
Təməddü istəsən hər ləhzə qəm girdabında qalgil,
«Nəvai, badeyi-bəhri-bikəranına məni salgil,
Ki gərdun bəhrinin mövci-bəlasından kənar eylər».

SANEDƏN FƏNA

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Ey padişahi-ləm-əzəl, lütfünü qıl hadi-ləna,
Üz gətirib mən əfvinə üsyanlarimdən xa huna,
Ayəti-lütfündən nişan «kinnə fətəhna caəna»,
«Ey yeddi mənzər tarixə memari-süngündən bina,
Məsnular fani vəli, məslub sanedən fəna».

Əbri-kərəmin şiddəti pəst etdi duzəx odunu,
Çıxmaz şərəri-uçqunu, səbz etdi şaxi-tubunu,
Gül açdı fəzlin gülbunu görəndə rəhmindən bunu,
«Çəkməz mələk lütfün günü yüz zikr ilə təsbeh onu,
Adam deyib qəhrin tünü hər dəm zələmna rəbbəna».

Fərzənd edibsən bipədər, verdin günəş yanında yer,
Göy üzrə qıldın mötəbər, gümrah mən, ol rəhbər,
Acizə vermişsən hünər, axmağa vermişsən bəsər,
«Həmdinə hər kutəhnəzər həm gungü-ləl olar məgər,
Çün kim demiş xeyrül-bəşər ol yerdə lə uhsa səna».

Ey şah, uludur qüdrətin, gəldi böyükək rəfətin,
Ağəzinə yax sibqətin, əncamına yax şirkətin,
Möminə haqqdır diyətin, kafirə çındır şiddətin,
«Fəqr əhli istər qürbətin, əhli-qina həm taətin,
Yetəndə dağı-firqətin, nə fəqr nafiq, nə qina».

Vəhdaniyyət kövləngahın, birlikdə yoxdur əşbahın,
Bu yolda olmaz həmrəhin, əmrinə bigah-bigahın,
Memarı yoxdur xərgahın, tabəndəsi mehrü mahin,

«Cinü bəşər yox agahın, xurşidi-xaki-dərgahın,
Göy məhd ara tifli-rahın, yeddi ata u dörd ana».

Başında yüz aşub olur, gəmdən tənim məyub olur,
Fəhmi-xirəd məğlub olur, fərzanəlik məslub olur,
Fəzlin əcəb məhbub olur, gözdən üzün məhcub olur,
«Vəslində işrət xub olur, eyşü tərab mərğub olur,
Sənsiz mənə mətlub olur təndə ələm, canda ina».

Könlüm bəsi viranəlik, çəkdim fəğan dərdanəlik,
Cürmüm üçün cürmanəlik, yolunda bir mərdanəlik,
Vəslində bir məstanəlik, şəminə bir pərvanəlik,
«Eşqində bir divanəlik, şövqündə bir fərzanəlik,
Əğyardan biganəlik eylər özünə aşına».

Açıdı fəğanlar zil çəkib, əhli-fələyi hürküdüb,
Könlüm şərara bürünüb, şövqündə qaldım qan udub,
Hicrində qoyma yandırıb, sübhi-ümidim söndürüb,
«Cürmü günahlardan ötüb, gətirmə üzə qorxudub,
Lalə əgər sağər tutub, musuca gər qılmış zina».

Bu çərxi-kəcin şivəsi, məkru füsundur lübəsi,
Təzvir olur iş-peşəsi, yalana çoxdur hiyləsi,
Bixuda olmaz naləsi, yox Əndəlibin külbəsi,
«Vardır Nəvai bikəsi, od içərə andağ kim xası,
Çox yandırdın onu bəsi, yandırma duzəxdə yenə».

LEYLƏTÜL-MERAC

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Zehi, ol tün kərəm bəhri nəsimi-feyzindən mövvac,
Gülab kimi üzündə qətrə xunlar hər sarı lüzac,
Füruqi-arizin ay məşəlindən olur vahhac,
«Zehi, göy başına gərdun xuramının izindən tac,
Vüsəlin xəlvətində bir şəbistan leylətül-merac».

Olub ruhül-əmin altında hadi həm sənə mənus,
Düşüb düz yoluna şeytani-ləini eylədin məyus,
Qopub bütxanadan, rahibi-barəhman çalmadı naqus,
«Şəbistanın ara sübbuhlardan bir tümən tavus,
Gülüstanın ara quddüsələrdən yüz tümən dürrac».

Girib məstanə yola, cəmi-vəhdətdən içib kərgəf,
Fələk vadilərin qət eylədin, dinməz oxub müşhəf,
Burağın aciz olan yerdə gəldi altınə Rəfrəf,
«Rəqabında məlayik, xeyldən hər sarı yüz min səf,
Salıb hər səf şeyatin mülkünə yağma bilə tarac».

Sücudi-məğfirətə beytül-əqsada qoyub üzünü,
Şəhab kimi Burağın tirə qıldı, yaxdı ulduzunu,
Məsəldir kim: tutar tanrı-təala yarı-yalnızını,
«Yolunda ənbiyalar dəxi müşərrəf eyləbən özünü,
Və likən iltifatına biri müştəq, onu möhtac».

Olub talib sənə mətlubun, oldun sən ona mətləb,
Məhəbbət ilə qıldı mizbanlıqlar səni çağırıb,
Çü sürdün bərq tək doqquz fələyin üstünə mərkəb,

«Burağın sürətindən xətti-nurani ki rəsm eyləb,
Əyan edib sərrindən nübüvvət əhlinə sirac».

Üzünün şəmi ay, gün şöləsindən bigüman məric,
Qara geysularından nur tapmışdır şəbi-əruc,
Könüldə fikir, ya kəşif dilində zikirli fəric,
«Özün özlüyündən kövneyn mülkündən qılıb xaric,
Hansı kövneyn, mülki-laməkandan həm tapıb ixrac».

Üruci-laməkana qıldı əzmin ölüncə xahiş,
Olur rəsmi-qədim aşiqə məşuq eyləmək naziş,
Şəfaət afitabı iki aləmə urub tabış,
«Diləb ümmət günahın, hər nə kim istəb, tapıb bəxşis,
Zehi sail, zehi bazil, zehi rifət, zehi merac».

Həbibim deb səni, Cəbraili qıldı sənə ülfət,
Keçirdim asi ümmətinin günahın deb, qılar şəfqət,
Saçar əbri-kərəm başın üzə rəhmət, üzə rəhmət,
«Zehi şahı ki tün-gün cövhərindən sanığı-hikmət,
Sənin zatın üçün düzdü bu təxti-abnus, aç».

Gələr vəsfin bəyana rast mundağ ayğucu birlə,
Çalar çərxı-məanı dinməyən qatı gücü birlə,
Tutar məmələrin bərk Əndəlib ovucu birlə,
«Əyirdi rişteyi-nətin Nəvai göz ucu birlə,
Əgər baxsan, müti olar sənə nəssac ilə sərrac».

BƏRÇƏMƏN İDİ

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

Xali-siyahi müşki-Xətayi-Xotən idi,
Guya ləbi-canbəxşî nəbatı-Dəkən idi,
Kirpikləri can qəsdinə navəkfəkən idi,
«Ötən gecə yanar idim, ol simtən idi,
Gülşən üzündə məskənim bərçəmən idi».

Hay-hay, nə pəri çöhrədir ol dilbəri-tənnaz,
Görkəzdi iki ləli-ləbi Məsiha kimi ecaz,
Yusifi-Misri olubdur ona dəmsaz,
«Eylədi gəh naz, gəhi ərbədə ağaz,
Köksüm can olan ona pirəhən idi».

Ol məhliqa oldu gəlib zinəti-məxfil,
Can nəqdini saçdım ayağında məni-bidil,
Məqsudi bu idi oluban yara vasil,
«Gülşən ara iki kişiyə sayguçu mənzil,
Bülbül ilə gül tək əkinimə vətən idi».

Zövq ilə qılıb Əndəlib nəşeyi-məstan,
Çəkmiş onu ağuşuna bir qönçeyi-xəndan,
Guya ol ikiləri idi Bilqeys-Süleyman,
«Hicr indi Nəvaini gər öldürsə, nə ərman,
Bunca ki muradı ona bu məhcəvan idi».

HƏVVƏ BİLƏ ADƏM

(Nəvainin qəzəlinə təxmis)

İlahi, bu cahan tək yüz cahanı eylədin bərhəm,
Olub adın ilə məmür bu doqquz tarəmi-əzəm,
Vücuduna güvah sənin verdilər gündüz ilə axşam,
«Zehi, mülki-məkanın on səkkiz mindən ibarət aləm,
Bir öylük qul sənə aləm ara Həvvə bilə Adəm».

Olsa bərpa süngündən mükərrər sərnəgün xərgah,
Fələk zadı gözünə tün savadından çəkib sürmə,
Tikib həbibinə ay-gün qızılından yasab tikmə,
«Verib çün afərinis məhvəşinə Rüstəmin cilvə,
Olub rüxsarı Nil suyu durur kim nilgüni-tarəm».

Biçibsən neçə kövkəbi, qılıbsan yeddi şah dər an,
Qılıbsan bir saray içrə ki bizi beş gün mehman,
Onu bina edən, billah, zehi qafıl, zehi nadan,
«Noxud falın görüb əncümədən ötər kim ruhi-mizan,
Çü əmrin çərxi-zalın eylədi məqqareyi-qəd xəm».

Riyahın verginə xari-bəlalar sancılıb ondan,
Şəqaiq kisəsi hər sübh qan birlə dolub ondan,
Sarı ziba, qızıl rəna müləvvən açılıb ondan,
«Güli-əhmər, süsən ərzən bu çəmən içrə olub ondan,
Ki yeldən türbətəcən onlara yetirib möhkəm».

Salıb adam təninə ruhi-pakin çəngi-ney birlən,
Birin qıldı minacat, birin qıldı aludeyi-mey birlən,
Çıxarda ərsayı-afaqa onu nəslili-Key birlən,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

«Küsuf içrə günəşini zaye edən yeddi ay birlən,
Xirəd vəhim etdi kim həmcins iki hərfi edir mütqəm».

Yaxıb qəhrin odundan oldu bina sūrmeyi-məzaq,
Olun ləlin yelindən hər quru şax üzrə kim yapraq,
Qılıbdır gül üzün cırnaqla qarın xarından dirnaq,
«Çəməndə atəşin güldən çü qoyduq tazə düşmüş dağ,
Məmə ağ güldən dağ üzrə ona qoyası mərhəm».

Oxur vəsfini səhərlər Əndəlibi-asi gümrah,
Onun könlündə fikrindir, dilində zikri-bismillah,
Uluğ zatına kim manənd deyildir heç şey, ya Allah,
«İtindir şahlar, yoxdur Nəvai onca altında,
Onlar it tək kəmu, bu it ayağı toprağından kəm».

ŞIRAZƏLƏR

(Füzulinin qəzəlinə təxmis)

Ta ki gördüm çeşmi-fəttanındadır qəməməzələr,
 Dağlar keçdim qaşın şanında yüz əndazələr,
 Rəşk kəcindən üzün görçək qızardı qəzalər,
 «Hər kitabə kim ləbi-ləlin hədisin yazələr,
 Rişteyi-can birlə eşq əhli onu şirazələr».

Mehmanım oldun, ey dilbər, əl vurdum kisəyə,
 Kakılın sövdasından nəqdimi verməm nisyəyə,
 Xali-mişkinin qlıbdır ruzigarımı siyəh,
 «Bu nə sirdir, sirri-eşqin demədin heç kimsəyə,
 Şəhrə düşmüş mən səni sevdim deyə avazələr».

«Aşıq olma» deb nəsihətlər çox etdi piri-eşq,
 Neyləyim ki, canü könlüm oldular təshiri-eşq,
 Mən ölür halətə yetdim, yoxmudur tədbiri-eşq,
 «Çaklər köksümdə sanmam kim açıbdır tiği-eşq,
 Könlümün şəhrinə mehrin girməyə dərvazələr».

Rindlər birlə qılıb hər dəm fəğanü ərbədə,
 Əhli-aləm oldular fəryadi-naləmdən zədə,
 Şükür, Allah, mənzilü məvam olubdur meykədə,
 «Şıxlara meyxanədən üz döndərirlər məscidə,
 Bitəriqətləri gör, kim doğru yoldan azələr».

Əndəlib kimi çəkib hər dəm fiğanü zəmzəmə,
 Ol günəşin arizindən münfəildir mehrü mə,
 Bir günü olar firqətinin visali, qəm yemə,
 «Ey Füzuli, yar əgər kövr etsə, ondan incimə,
 Yar kövrü aşiqə hər dəm məhəbbət tazələr».

YANMAZMI

(Füzulinin qəzəlinə təxmis)

Fəğan, kim ol ləbi-meygun içib qanımı qanmazmı?
 Həzin canıma hər dəm zülmə-bidadın dayanmazmı?
 Yanıb şövq oduna başdan-ayaq cismim tükənməzmi?
 «Məni candan usandırıdı, cəfadan yar usanmazmı?
 Fələklər yandı ahimdən, muradım şəmi yanmazmı?»

Olub ol büt niqabəfkən, çəkərəm mən dərdü şivən,
 Fələk səqfin qılıb rövzən, qəzam ənduh, yerim külxən,
 İşim nalə, dilim elkən, sözüm olarmı müstəhsən,
 «Qəmim pünhan tutardım mən, dedilər yarə qıl rövşən,
 Desəm ol bivəfa, bilmən, inanarmı, inanmazmı?»

Çıxıbdır ol məhi-taban, camalından cahan rəxşan,
 Güvən, ey göz, könül, ey can, içində qalmasın ərman,
 Əyləndirmə olub heyran, qalıbdır vədeyi-peyman,
 «Qamu bimarinə canan dəvayı-dərd edər ehsan,
 Neçün qılmaz mənə dərman, məni bimar sanmazmı?»

Gözün pür fitneyi-cadu, gəzəli-müşki-ənbərbu,
 Atarsan ox-kəman əbru, qılarım canımı kabu,
 Durur könlüm ona ötru, varır əşkim olub cu-cu,
 «Güli-rüxsarına qarşı gözümdən qanlı axar su,
 Həbibim, fəsli-güldür bu, axar sular bulanmazmı?»

Fəraigında məni-bidil, işim müşkil üzə müşkil,
 Tutubsan qeyr ilə məxfil, yatıb mən xəstə ayü il,
 Səri-köyün qılıb mənzil, muradım olmadı hasıl,

«Deyildim mən sənə mail, sən etdim əqlimi zail,
Mənə tən eyləyən qafil, səni görcək utanmazmı?»

Çıxıbdır namüsəlmanım, qılıbdır qəsdi-imanım,
Fələkdə ahü suzanım, gözümdə əşki-qəltanım,
İçimdə dərdi-pünhanım, təbiba, yoxmu dərmanım,
«Şəbi-hicran yanar canım, tökər qan çeşmi-giryanım,
Oyadar xəlqi əfğanım, qara bəxtim oyanmazmı?»

Cahanda dolu qovğadır, fəğani-Əndəlibadır,
Bu necə fıruşəfzadır, dilim vəsfində guyadır,
Ana köyündə məvadır, əlində cami-səhbədir,
«Füzuli rindi-şeydadır, həmişə xəlqə rüsvadır,
Sorun kim, bu nə sövdadır, bu sövdadan usanmazmı?»

HARDADIR

(Vəfanın qəzəlinə təxmis)

Ey göz, tök əşk, ol ləbi-dübrar hardadır?
Ey əqli-vala, ol pəri rüxsar hardadır?
Ey can, qəm sərrəştəsinə yar hardadır?
«Ey dil, xəbor ver, ol üzü gülzar hardadır?
Arami-canım ol güli bixar hardadır?»

Yeddi fələkdən ötdü səhər, ah, ya rəbbim,
Canım bu vəch birlə varıb, qaldı qəlibim,
Yoxdur gözümün alnında ol sim qəbqəbim,
«Məğribnişin, şəm siyah oldu kövkəbim,
Ol afitabi-məşriqi-ənvar hardadır?»

Ta key ləb fəraigində hər ləhzə qan uday,
Yoxdur üzün günəşi gözümü yarutay,
Yandırıcı hicran tənimi, kimə dad edəy,
«Kül oldu eşq oduna kababım tütey-tütey,
Məst eyləyən məni xoşyar hardadır?»

İslam öyün pozdu bu kafir nigah ilə,
Dinimə rəxnə saldışıkəst küləh ilə,
Bir ləhzə durmayıb mən bəxti-siyah ilə,
«Balışım üzrə gəldi təbib, yandı ah ilə,
Aləm içrə mən kimi bimar hardadır?»

Pəst etməyən fəğanım Hicazü İraq ara,
Çün, Əndəlib, çək səhər vəqtində nəva,
Mətlubinə yetərmi kişi olmayan fəna,
«Aləmdə nəngü nam-nişan istəmə, Vəfa,
Aşıq olan qəriblərə ar hardadır?»

BUYİ YASƏMƏN

(Həbibin qəzəlinə təxmis)

Ey nitqi-canfəza, ləbi-ləli şəkərşikən,
Hüsnün baharı güllər açıbdır çəmən-çəmən,
Qəddin nihali-sərv, üzün şəmi-əncümən,
«Ey ağızı qönçə, çöhrəsi gül, xətləri səmən,
Zülfü bənövşə, hüsnü çəmən, buyi yasəmən».

Hay-hay, nə düşmüş ariz üzə nükteyi-xal,
Bəxtim üzünü qıldı qara, göz yaşıımı al,
Əzra yanaq, sib zənəxdan, mələk misal,
«Sahib camal, əhli-kamal, şəkər məqal,
Yusif sifətli, İsa nəfəs, vəch ilə əhsən».

Tərk etdim, ey sənəm, qəmi-eşqində namü nəng,
Gələn deyil cahana sənin tək büt pərəng,
Məstanə gözlü ayü günəş üzlü şuxi-şəng,
«Ey könlü səng, adəti cəng, huyu pələng,
Naz edibən cilvələr qılan, aşiq öldürən».

Eyb eylədim, ləbini sorub canı vermədim,
Məzur tut ki, təlbə idim, özümü bilmədim,
Tutdu fəraq isitməsi, çox yavalar dedim,
«Yox-yox, qələt dedim, xəta etdim, gec anladım,
İş-i-vəfa u könlü səfa, aşiqin sevən».

Tün-gün işim bu idi mənim cüstəcüyi-dost,
Yetirdi dan nəsimi damağıma buyi-dost,
Biçarə Əndəlibə vətən oldu küvyi-dost,
«Az eylə, ey Həbib, şikayət əz huyi-dost,
Dərdi-bələdan inciməsin aşigham deyən».

YARI VAR

(Übeydinin qəzəlinə təxmis)

Hansı gülşənin qəddin tək sərvi-xoşrəftarı var,
Hansı gülün gül üzün tək arizi-rüxsarı var,
Hansı dilbərin ləbin tək ləli-şəkərbarı var,
«Şükür kim, məhzun könlümün sən kimi dildarı var,
Nə qəmi var ol kişinin, kim sənin tək yarı var».

Ləblərinin şövqündə iştah gətirdim, alalı,
İstəyib badəmi-tər bağ içrə vardım, alalı,
Bağbana alma gətir, deyib buyurdum, alalı,
«Narı varın bilmədim, şaftalı sordum, alalı,
Dedi ki, şaftalıdan yoxdur nəsibin, narı var».

Gözlərin tək bağ ara nərgiz gözü şəhla deyil,
Sərvi-azadü sənubər qamətinə oldu qul,
Arizinə ağızın açdı qönçə, heyran oldu gül,
«Hansı bir yaxşılığın məndən sorarsan, ey könül,
Xubluq əsbabında hər nə ki dersən vari var».

Ah, kim dövran bəlası taqətimi qıldı taq,
Odlu əfşənim bilə oldu münəvvər noh rəvaq,
Canı-cismimi yaxıb, kül etti şiddətli fəraq,
«Düşəli başım neçə əyyam ol güldən iraq,
Qönçə kimi könlüm ətrafında yüz min xarı var».

Ol pərilər padişahı məsnəd üzrə oturub,
Bəzm düzmüş, mey içib, cami-mürəssə doldurub,
Xidmətində Əndəlib kimi əl-əl üstə durub,
«Baş qoyubdur astanana, Übeydi qul olub,
Bəndədir ona vəli, yüz səltənətdən arı var».

HİCRAN BAŞQA

(Caminin qəzəlinə təxmis)

Baxsam, dolar gözümə sırişk ol günəşə,
Yoxdur üzün nəzərdə, gözüm doldu yaşa,
Zülmün ziyadə oldu mən-dilxəraşa,
«Zülfün xəyalı düşəli şurində başa,
Qəm başqa öldürür məni, hicran başqa».

Piri-muğana bəndə olub pəndin almışam,
Bu növ birlə deyr ara şayəstə olmuşam,
Üşşaq məzhəbində yox isə, bayılmışam,
«Mehraba nə fərz ki, mən səcdə qılımişam,
Səcdə, súcud etdim mən ol iki qaşa».

Tutdum özümə deyr eşiyində xarimi,
İtlər ilə bir kasədən içdim yalimi,
Qan ağladım, könülə salib onca bimi,
«Əşkimi qan qörüb dedi: görgil yetimi,
Burnu qanadı, ağızı yetişəndə aşa».

Oldu ziyadə eşq odu yandıralı məni,
Yox rəhm birlə bir kişi qayğıralı məni,
Qəmzən bələsi qəhr ilə sindıralı məni,
«Qaşı-gözün təlaşdır, öldürəli məni,
Öldür də məni, qoyma ikiqat təlaşa».

Ol Əndəlibi-xəstə məni-zara oxşadı,
Fərsudə cismim qəm yükü altında gevşədi,
Üşşaq odunu rast sürudunda başladı,
«Cami bir ah çəkdi, onun könlü yumşadı,
Ahım odunu gör nə əsər qıldı daşa».

ÇƏNDAN-ÇƏNDAN

(Əndəlibin qəzəlinə Müxlisin təxmisi)

Varıban köyündə çox eylədim əfəgan-əfəgan,
Görən elinin oluban gözləri heyran-heyran,
Mərhəmət birlə qalib dərdimə dərman-dərman,
“Gəldi ol sərv-i-səxi naz ilə xəndan-xəndan,
Aldı könlümü nəvaziş bilə çəndan-çəndan».

Ömürlərdir ki, məni zar qılıbsan özünə,
Canı qurban qılayım ahuyi-Çin tək gözünə,
Olayım sədqə sənin şəhdi-şəkər tək sözünə,
“Şükrülillah ki, gözüm düşdü günəş tək üzünə,
Müntəzir olmuş idim yolunda çəndan-çəndan».

Gəldi başım üzə sərməst qılıb nazü itab,
Eylədi nazü cilvələrlə bağrimi kəbab,
Qəmzə birlə baxıban səbrim öyün qıldı xərab,
“Cismimə salmaq üçün işvə bilə tab üzə tab,
Sünbü'lün gül üzünə eylədi piçan-piçan».

Seyri bağ eylədi ol mah münib əşxəbinə,
Baxmadı ol çərxinin ayü günəş, kövkəbinə,
Lal oldular onun xülqü xoşı-məşrəbinə,
“Qaldılar seyr qılarda üzü-ləli-ləbinə
Gül baxıb, qönçə açıb ağızını heyran-heyran».

Müxlisa, eyləməgil rizq ilə ruzi fikrin,
Həq təala ilə ol, qoyma dilindən zikrin,
Boşla gəl, ər isən, qəfləti-üsyan məkrin,
“Əndəliba, qila ver vəsl gününün şükrün,
Qalmazsan sən yenə hicarnında nalan-nalan».

NƏ BƏLA XUB

(Əndəlibin qəzəlinə Munisin təxmisi)

Ey sərvi kimi qəddi-kəmalın nə bəla xub,
Ey qönçeyi-ləlin üzə balın nə bəla xub,
Ey İsiyi-canbəxş, məqalın nə bəla xub,
«Ey rəşki-pəri, mehri-camalın nə bəla xub,
Vey nilufəri tək qoşa xalın nə bəla xub».

Ta zülfünə peyvənd olub rişteyi-iman,
Kafirlıq edibdir neçə yüz xeyli-müsəlman,
Bu zülməti-küfr içrə qəddin sarıdan, ey can,
«Fikrində olub, gözlərimə cilvə nümayan
Hər saatü hər ləhzə xəyalın nə bəla xub».

Görcək kərəmindən ölük eşq əhli nicatın,
Aludə qılıb xiclet ilə şərmi-uyatın,
Tərk eylədi İsa şərəfi-ənfasi-sifatın,
«Ləlin qəmindən dışladı Xızır abi-həyatın,
Kövsər suyu tək safi-zülalın nə bəla xub».

Qəmzəndən olur dəhr eli sərgəstə qoyun tək,
Ləlin üzə xəttin çıxıb od üzrə tütün tək,
Hər yanda iki kakılın, əmma iki tün tək,
«Ey huri, üzünüñ biri ay, birisi gün tək,
Bu ayı günəş üzrə hilalın nə bəla xub».

Çaki-zəkanın könlümədir məskəni-xubu,
Həm qaşü gözü yüzü ləbin məhzəni-xubu,
Həm cilveyi-rəftarın olur xarmani-xubu,

“Başdan ayağındır açılan gülşəni-xubu,
Sər ta beqədəm tazə nihalın nə bəla xub».

Məcnun tək olub dəşt-i-fəraig içrə pərişan,
Fərhad kimi dağı-ələm dağında nalan,
Yetən çağrı vəslinə vurub köksümə müjgan,
“Öldürsə gözün, iki ləbin leyk verir can,
Canbəxşliyin xubi-qitalın nə bəla xub».

Dəhr içrə bircə sən kimi ali nəsəb olmaz,
Hər bibəsər övsafını demək ədəb olmaz,
Munisə yolunda yürümək bisəbəb olmaz,
Baxsa üzünə, Əndəlibə heç əcəb olmaz,
Firqətzədə olana vüsalın nə bəla xub.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

TƏRCÜMƏLƏR

YETSƏ

Nə xoşdur intizar olsa, kişi cananına yetsə,
Dəhan püstə, ləbi şəkər, gözü məstanına yetsə.

Əlin tutub, belin qucsa, ləbindən dusələr alsa,
Nə ərman, qılsa can tərkin, ləbi-xəndanına yetsə.

Görmüşəm üzün, ey dilbər, ki yoxdur ölsəm ərmanım,
Dirilər yüz ölü hər dəm, suyi-heyvanına yetsə.

Tərəhhüm qılmasan xuban, qəriblər gözləri giryən,
Gedərmış ixtiyarı həm vəziri-sultanına yetsə.

Eşitməz Əndəlibi, neyləsin, hər dəm qılar əfəgan,
Əcəb deyil bu əfəgan kim, güli-bustanına yetsə.

Şükür, Allah, camalın görsə Cami, yoxdur ərmani,
Ki qılmaz zərrə dərdi, xəstələr dərmanına yetsə.

YOXDUR ONUN PƏRVAYİ

Bu kiçik muğbeçədir qıldı məni şeydayı,
Getdi can həsrətindən, yoxdur onun pərvayi.

Gəlgil, ey nazlı gözəl, şəmi-şəbistan eylə,
Mən qəribi-qəmzədəni qoyma bugün tənhayi.

Fələyin cəbri-cəfasın çəkibən zar oldum,
Dəmbədəm, şamü səba Əndəlibi-rənayı.

Məqsədi hasil olar, qılsa təvaf mərd eşiyin,
Oldu Cami səni deb aləm üzrə rüsvayı.

GƏLDİ

Bu külbeyi-əhzana xurşidi-cahan gəldi,
Guya ki ölü idim, cismim ara can gəldi.

Naz ilə kəlam edib, yarına salam edib,
Bağ içrə xuram edib, ol şahi-cahan gəldi.

Avazı səməndər tək, danışda İskəndər tək,
Qəhr eləsə əjdər tək, çün nuri-əyan gəldi.

Başım yolunda qurban, öldürsə - budur fərman,
Ol ləli-ləbi xəndan, həm püstə dəhan gəldi.

Ey Əndəlibi-şeyda, açıldı güli-həmra,
Ey sərvi-qəddi rəna, çün nuri-əyan gəldi.

Camiyə salıb atəş, həm məhvəşə həm dilkeş,
Məstanə yürüb məhvəş, xəlq içrə nihan gəldi.

YOXDUR İNDİ QƏRARIM

Ol bağı-İrəm işrə bitən alma-ənarım,
Canan üzünü gördüm, yoxdur indi qərarım.

Əmsəm ləli-ləbini, ey ya sərvi-güləndam,
Sənsən bu cahan içrə mənim sevgili yarım.

Seyr elədim o nuru, cahan içrə pərivəş,
Görməmişəm sən kimi böylə qəddi-nigarım.

Bu Əndəlib yara fəda eyləsə canın,
Görcək üzünü getdi yenə səbrü qərarım.

Ey sərvi-səxi, eylə bu Camiyə tərəhhüm,
Bəlkə də bugün yenə aça bağı baharım.

MİN PARƏYİ-HEYRƏTDİR

Eşq içrə yanıb canım, guya ki qiyamətdir,
Sənin yolunda bağrim min parəyi-heyrətdir.

Yüz cəbrü cəfan olsa, dilbər, yolunda nə qəm,
Əğyara cəfa-cəbrin hər necə fəraigətdir.

Bir zərrə qəmim yoxdur həm tiğ ilə xəncərdən,
Kim aşiqi-pak olsa, hər yerdə səlamətdir.

Ey Əndəlibi-şeyda, kəm eyləmə nalani,
Eşq odu mənə gündə yüz dərd ilə minnətdir.

Ey şahım, kərəm eylə, Camiyə sitəm qılma,
Bir hikmətsiz anda həm ol eşqi-əlamətdir.

ŞİRİN CANIMA

Cameyi-gülgün geyib gəldi mənim astanıma,
Elə ol dəmdən mənim od düşdü şirin canıma.

Gəldi xəncər çəkibən, cəlladi-tığ əlində,
Yaxaraq gəldi çıraq bu külbeyi-əhzanıma.

Rəhm qılmazmı görən canıma bu cəllad dilbər,
Qılma, Allah, sən məni bu yar üçün heyranıma.

Padişah düşdü gəlib iki qəribi pozmağa,
Ey yaradan Birivarım, rəhm eylə canıma.

Tıği-zəhralud ilə, yüz min qəzəb birlə gəlib,
Canıma kövrü cəfa, çün qoymadı dərmanıma.

Əndəliba, etimad etmə xudadan qeyriyə,
Lütfündən edər təcəlli xaneyi-viranıma.

ETSƏM

Nə gün olar, nigarım, mən eşiyində məqam etsəm,
Hansi bir iş ilə, canan, özümü mən qulam etsəm.

Məlaiksən, pərisən, ya ki adəmsən, onu bilməm,
Olmasan gər namaz içrə, üzün görcək səlam etsəm.

Müsafirəm, kişi hərgiz mənim halımı sormazdır,
Eşitməz sözümü heç kim, əgər yüz min kəlam etsəm.

Olubdur Cami heyranın, sən gəlib sormasan halım,
Yetişməz heç yerə ərzim, varib şərhim bəyan etsəm.

MƏNƏM, MƏN

Məhəbbət əhlinin, dostlar, mühibbi-cananı mənəm, mən,
Ayrılıq oduna yanıb, gözü giryanı mənəm, mən.

Təcəlli zatının qurbanı yenə bu bir əziz canım,
Ki məhvəş şəhsüvar üstündə, ər cövləni mənəm, mən.

Qələndərəm təriqətdə, səməndərəm həqiqətdə,
Ki batin göz ilə görsən, cahan sultani mənəm, mən.

Nə yerdən aləm əhli bəhrə tapsa, çün gəzər hər yan,
Verərəm camdan mey, dərdinə dərməni mənəm, mən.

Gəlibdir mövləvi Cami, içib cami-meyindən kim,
Gəlibən nuş edin meydən, xuda məstəni mənəm, mən.

AHƏSTƏ-AHƏSTƏ

Qədəm qoycaq külbəmə yar ahəstə-ahəstə,
Çıxar canü könül altınə zar ahəstə-ahəstə.

Çıxıb sərxoş öyündən, ah kim, ol hurilər şahı,
Qılar yüz nalə elinə nigar ahəstə-ahəstə.

Haçan olar ki cam vəslindən içsəm meyi-sərxoş,
Çəkmişəm hicrində illər xumar ahəstə-ahəstə.

Sabur ol, ey könül, görərsən əvvəl, ya da axır,
Çıxar bürcündən ol məh, biqubar ahəstə-ahəstə.

Ki Cami çox cəfa çəkmək səbəbdən göz tutar ümid,
Gələr bu külbəmə ol şəxar ahəstə-ahəstə.

NƏRGİZİ-ŞƏHLAMIDIR

Üzmüdür, ya afitab, ya laleyi-həmramıdır,
Gözləri canım alan həm nərgizi-şəhlamıdır.

Ya məgər kim ol gözü, ya caduyi-səyyadi-xəlq,
Ya fəriştə, ya pəri, ya şuxi-bipərvamıdır.

Həlqə-həlqə ləl olur sərçəşmeyi-abi-həyat,
Ya dəhan, ya münim, ya tutiyi-şəkkərxamıdır.

Kakilin zəncir qılıb, ya pərpəri-müşki-Xotən,
Ya çəmən, ya sünbül, ya ənbəri-səhramıdır.

Tutiyi-şəkkər zülal sözlər Qəribi-Əndəlib,
Ya gülistani-İrəm, ya cənnəti-məvamıdır...

HUŞ-İXTİYARIM

Mübarək üzünü görcək, nigarım,
Gedibdir başımdan huş-ixtiyaram.

Sən ya bir pərisən, ya huri-cənnət,
Cahan eyvanında xurşidi-şövkət.

Güli-bağı-İrəmsən, ya çəmənsən,
Əcəb nazik bədən, müşki-Xotənsən.

Bu cadu gözündür cəlladi-xunxar,
Vəli nazi-gəmzəli onca dildar.

İçib Cami məhəbbət camından cam,
Gəlibdir xidmətinə, eylə mehman.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

POEMALAR

OĞUZNAMƏ

GİRİŞ

Sənalil-xalıqi-heyyi-təvana,
Yoxdan öy düzəlddi necə məkana?

Öy içrə bir çıraq, manəndi-mahi,
Vacib-haq rəsuldur, o fəxri-şahi.

Onunçün yaratdı külli-əşyani,
Həm Adəm atanı, Həvvə ananı.

Onuncu oğluydu o həzrəti Nuh,
Tufanda bəxş etdi insanlara ruh.

Ondan sonra gəldi nəсли cahana,
Çoxalıb yayıldı bütün dörd yana.

Nuh oğlu Yafəsin nəslindən olan,
Türkdən neçə illər əvvəl doğulan,

Türkün öz nəslindən olan Oğuz xan,
Bütün bu cahani eylədi seyran.

Onun dastanını yazmağa qaim,
Olub bu Əndəlib arzuda daim.

Gəl deyim, həvəsli yoluna düş sən,
Muradına nəsib olsa yetiş sən.

**OĞUZ XANIN İT BARAQ
XAN İLƏ SAVAŞMASI**

Qədim əyyam, Kəyumərsin zamanı,
Türklərin içindən çıxdı bir xagan,
Dövran güldü, fələk verdi amanı,
Moğollar içində o oldu sultan.

Qara xan oğlu ydu, adı da Oğuz,
Olmuşdu şahlıqda sanki Süleyman,
Zaman xoş idi, ədaləti düz,
Əbülxan dağından ol qıldı seyran.

Birinci səfərdə vardı Xıtaya,
Çıxdı qarşısına o İt Baraq xan,
Önün kəsib dedi: keçmə bu caya,
Vuruşmaq qəsdinə düşdü Oğuz xan.

Hərbə girmək üçün düşündü xeyli,
Zəmin cünbüş oldu, dağlara lərzan,
Ancaq yetişmədi, gecikdi eli,
Çərikdə başladı qulgülə, giryan.

Möhkəm həmlə etdi, toxudu hiylə,
Mükəmməl səf çəkdi o İt Baraq xan,
Xıtay lərzan oldu öz eli ilə,
Vuruş meydanını bürdü al qan.

Beləcə vuruşdu onlar yetmiş gün,
Ondan sonra aciz qaldı Oğuz xan,
Çəriklə geriyə çəkildi bütün,
Təbillər, küştülər çalıb durmadan.

Cəbhədən aralı, boşluq bir yerdə
Durub əskərini saydı Oğuz xan,
İnana bilmədi, saydırıcı bir də,
Oldu itkilərdən ürəyi viran.

Gəl, deyim, Əndəlib işbu kəlamı,
Hekayət qıl bizə bu dürri-qəltan,
Sənə el yetirər xeyri, salamı,
Duayı-fatihə eləyir çəndan.

QIPÇAQ XANIN DOĞULMASI

Oğuzlar içində uyğurlardan bir
Qoçaq kişivardı, həm alim, həm pir.

Onun adı Elxan ibn Xəvanin,
Savaşda olərək tapşırıcı canın.

Xatını hamilə, yüklüdü onda,
Hamiləlik dövrü qurtardı sonda.

Girib çürük ağac içrə oturdu,
Dünyaya bir gözəl uşaq gətirdi.

Oğuz xan uşağa ad qoydu: Qıpçaq,
Bos ağac deməkdi bu söz həmin cağ.

Anası boş ağac içrə doğubdur,
Oğuz da adını Qıpçaq qoyubdur.

Çox gözəl uşaqdı, manəndi-mahi,
Böyüüb olacaq yaxşı sipahi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Onu «oğlum» deyib sevdi Oğuz xan,
Bəxşışlər, ənamlar verdi hər zaman.

İgid tək yetirdi o gənci Oğuz,
Şücaət sahibi, həm də ki yavuz.

Qıpçaq da Oğuza qıldı inayət,
Millət heç görmədi ondan xəyanət.

Bir neçə türk eli verdi ona xan,
Daima izlədi onu uzaqdan.

Gördü ki, elini yaxşı bəsləyir,
Cahani tutmağa eli səsləyir.

Urus, avlaq, bir də bulğar cayını
Alıb atrırdı o çərik sayını.

Səmərqənddən keçib yetdi Xarəzm,
Əcəmə, İrana eylədi əzm.

Ondan sonra varıb İranı aldı,
İraq, Həzirbaycan, Tehrani aldı.

Beləcə Qıpçağın yüksəldi bəxti,
İdil kənarında quruldu təxti.

Dəştı-Qıpçaq oldu elinin adı,
Bəy-xaqqan adını özü qazandı.

Oğuz xandan ta ki Çingizə bəlli
Keçibdir dörd min il və daha əlli.

Həmin gündən başlar Qıpçaq zamanı,
Bax bu cür göstərir türkün dastanı.

Gəl, ey saqi, süzgil sən camına mey,
İçsə, ölüleri dirildər o şey.

ÇİNGİZ XANIN DASTANI

Üçüncü əsrin ta əvvəl başında,
Moğol-tatarlar ol Çingiz qasında,

Toplanıb qıldılar uluğ bir xanlıq,
Qurdular bir uluğ, böyük xaqanlıq,

Həmin vaxt Çingiz xan gələrək əzmə
Birinci səfərdə yetdi Xarəzmə.

Mühəmməd xan idi Xarəzmin şahı,
Qaçdı vuruşmadan, el etdi ahı,

Xarəzmə qoyaraq təzə bir qanun,
Çingiz xan burada gözlədi yüz gün,

Sonra hədəf oldu ona Səmərqənd,
Rəiyyəti oldu Buxara, Daşkənd.

Ondan sonra İraq, Şirvan, Şamaxa,
Ta ki Həzirbaycan, Ərzurum yaxa,

Varıb Mazandaran, Gilana yetdi,
Gürcüstanı keçib ümmana yetdi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Həmin torpaqlarda Çingiz xan hədsiz
Rəiyyət qazandı savaşsız, hərbsiz.

Otuz min ləşkərlə o, üç oğlunu,
Yolladı Xorasana malü pulunu,

Səksən min əskərlə vardı İrana,
Vuruşsuz-savaşsız girdi Tehrana.

Yüz min ləşkər alıb keçdi qabağa,
Çuçi xan üz tutdu dəşt-i-Qıpçağa,

Keçdi savaşlarda neçə illəri,
Vuruşub yenildi Qıpçaq elləri,

Çuçiyə xıtaylar deyir Çu-şen-juc,
Ərəblər söyləyir: yəcuc və məcuc,

Bu adla doğulub, aləmə şuriş
Saldı o Çuçi xan, bacardı çox iş.

Bu oldu dördüncü əsrin əvvəli,
Dağıldı qıpçağın obası-eli,

Əlli il gözlədi qıpçaq Elxanı,
Alındı bunlardan qıpçağın qanı,

Gəl, ey saqi, süzgil meyi ayaqdan,
İçib, Oğuz xanı deyim bayaqdan.

Şərabdan Əndəlib qoy olsun şeyda,
Oğuz xan dastanın qılsın hüveyda.

OĞUZ XANIN İT BARAQ XANDAN İNTİQAM ALMASI

Oğuzu yenmişdi o İt Baraq xan,
Bunu bağışlamaz ona bu sultan,

Yatıb on yeddi il, çərik qıldı cəm,
Tamamı yaş-cavan, hər biri bir şəm,

Qılıb türk elini o, elmi-yəxti,
Dinclik meyvə verdi – güc dərəxti.

Gündən-günə artdı elinin eyşı,
Elm, ədəb, sənət olmuşdu işi,

Durmadan xalqı da çoxaldı, artdı,
Ədalət altında rifaha çatdı,

Yıgıldı bayraqı altınə hamı,
Böyüdü qüdrəti və ehtışamı,

Kimisi könüllü, kimi qorxudan,
Gəldi dəstə-dəstə yanına insan,

Ucaldı Oğuzun iqbali, bəxti,
Sayə saldı bütün dünyaya təxti.

Çərik hazırlığı durmadan getdi,
Bunların şöhrəti aləmə yetdi.

Türk adı gələndə bütün cahanda,
Titrəmə başlardı hər bir insanda,

Vuruşsuz aldığı yer oldu rahət,
Tərəqqi tapdı türk eli biqayət.

İkinci mərtəbə vardı Xıtaya,
Baraq xan milləti gəlməzdi saya,

Onun çəriyinə düşdü bir rəxnə,
Dağıldı hər yana o təknə-tükənə.

Eliylə birlikdə qaçı Baraq xan,
Tutub gətirməyi əmr etdi sultan.

Axırı tutuldu o İt Baraq xan,
Onun cəzasını verdi Oğuz xan.

Əndəlib, gəl mey iç sən qana-qana,
Dürri-fəzilətlər gətir zəbana.

Sən şəkər əfsanə, dür saç sözündən,
Ulusa yadigar qalsın özündən.

OĞUZ XANIN QARAXITAYI ALMASI

Bu yerdə bir azca tarix sözündən,
Bəşər dünyasının narı üzündən,

Hekayət eyləmək, ki lazım oldu,
Söz üstü açıldı, ləvazım oldu.

Adəm nəсли bitib dövri-əvvəldə,
Neçə il dolaşdı heyvan tek çöldə,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Onun yaşayışı dışda keçirdi,
Yazı yazda, qışçı qışda keçirdi.

Belə dövrlərdə, bil, adəm oğlu,
Keçirmiş çox zaman, yox dibi, yolu.

Gələndə cahana mələklər rəsmi,
Əcəmin tarixi oldu dörd qismi.

Əcəmin ilk qismi oldu pişdadi,
İkinci qisminin kəyani adı,

Üçüncü qismisə oldu əşkani,
Onun dördüncüüsü - adı sasani.

Birinci səltənət on bir kişidən
İbarətdir, deyim onu başından,

Bunların əvvəli adı Kəyumərs,
Olub pişdadılər hər hansı bir xırs,

Ondan sonra gələn ilk oğlu Huşəng,
Şah oldu dünyaya verərək yüz rəng,

Gəzərək dağlarda, devlə vuruşdu,
Ta ki türk elinə güzarı düşdü,

Onunla vuruşdu qəfildən Oğuz,
Yenərək atlandı o şiri-yavuz,

Qırıldı o zaman hesabsız çərik,
Ona qalib oldu o kişvəri-türk.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Yenilib rəiyyət olanda Huşəng,
Gen dünya başına oldu onun təng.

Verdi buyruğunu: düz Xorasana!
Oğuz varid oldu şəhri-Bistama,

Elə ki, əvvəlcə vardı Daşkəndə,
Onu alcaq getdi düz Səmərqəndə,

Sonra Buxaranı alaraq o şah,
Bəlxə çatan kimi tapdı aramgah.

Üç ay sonra çıxıb dayandı Gurda,
Önündə gücsüzdü hər çərik, orda.

Soyuqda qar basıb aldı onları,
Qarluq adlandırdı Oğuz bunları,

Elə həmin gündən bu vaxta qədər,
Qarluq ləqəbiylə bilinir onlar.

Ondan sonra Oğuz vardı Kəşmirə,
Burada əl atdı başqa tədbirə.

Oğuz burda tamam bir il vuruşdu,
Kəşmirin padşahı əlinə keçdi.

Oğuz xan öldürdü o Yağma xanı,
Axıtdı orada Nil qədər qanı.

Ondan sonra aman dilədi Kəşmir,
Çünki bundan başqa tapmadı tədbir.

Gəl desəm, Əndəlib, ol meyə qane,
Ta ki təzə sükən gətir bəyanə.

Əhli-qərib meyə həmişə talib,
Cahana gəlmədi hiç kimsə qalib.

OĞUZ XANIN ÖZ ELİNƏ QAYITMASI

Səfərdən qayıtdı ol şah pürxəyal,
Üzünə gülmüşdü fələklə iqbal,

Bədəxşan üstündən o öz elinə,
Yetişdi səfərdən qalmaz ilinə.

Dincəlib keçirdi orda bir ili,
Sonra Misrə tərəf yüklədi fili,

Oğuz qırx min fillə, pəhlivan ilə,
Yola düşdü ağır gəncü kan ilə,

Yenə bir neçə min çərükü əskər
Alaraq çıxanda doldu bəhr-yer.

Bir az türk cəm olub ərz etdi xana,
Onlar möhtac idi çörəyə, nana,

Gələrək yanına ulu xaganın,
Dedilər: dənizdən coxdur ehsanın,

Əgər bizə sarı gəlsə o ləpə,
Qəribin ürəyi olar dağ-təpə.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Bunlara dedi xan: sən getmə, qal ac,
O gündən onlara ad qaldı: Qalac.

Verərək onlara çox ənam, ehsan
Bütün qalacları şad etdi xaqqan.

Həmin qalac sözü dəyişib indi,
Xalac der neçə xalq onlara şindi.

Onlar xeyli çoxdur Mavəraünnəhrdə,
Çoxu yaşayır Gur adlı şəhrdə.

Bunlardan ayrılan Barlas uruğu,
Zorlandı taleti, onun fürüğu.

Məhəmməd Bəxtiyar adında bir xan
Çıxaraq xalacdan, getdi başqa yan,

Onun paytaxtıydı Ləktun adlı şəhr,
Əcəb laləzardır o bağı-xoşbəhr,

Adına pul kəsib o Bəxtiyar xan,
Basdığı sikkəni xərclədi yaman.

Olaraq türklərin içində məşhur
Düz əlli-altmış il şadlandı məbrur.

Bir xalac olarsa çərik başında,
O, qalib gələrmiş hər savaşında.

Qərəz, neçə çərik ilə Oğuz xan
Amudan keçərək vardi Xorasan.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Ötüb İraq, dəxi Xəzirbaycana,
Yetişdi ərməndən Misirə, Şama.

Bu yerləri tamam qıldı rəiyyət,
Bunlardan şad olmuş idi biqayət.

Qoydu o ellərə bir təzə nizam,
Türk xaqanlığında vardı ehtışam,

Qurdu o ellərdə məclis şadyana,
Özündən buraxmaq üçün nişana

Qoydu təzə qanun, çəkdi təzə yol,
Oğuzdan razıydı bütün oba-el.

U mudlan, Əndəlib, sən də şadlığa,
Saqi, xalqa mey süz başdan-ayağa.

Bu qatarda ta ki sən də içəsən,
Coşub-coşub yeni dastan açasan.

**OĞUZ XANIN SƏLTƏNƏT
MƏRTƏBƏSİNƏ YETMƏSİ**

Birinci mərtəbə şahi-zəmanə
Oğuz xandır, doğub çıxdı cahanə.

Türk dünyasının başlangıcı o,
Bilik dünyasında ən birinci o.

Sənaət babının əvvəl binası,
Odur bu cahanda əsl anası.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Araba düzəlddi yük daşınağa,
Kömək oldu köcüb dağdan aşmağa,

Xətt-yazı yaratdı ağıl öyündə,
Tamam gerçək oldu nə var beyində,

Qanunlar yaratdı bizim üçün o,
Vətən qurdu, türklər, sizin üçün o,

Təbiəti yenən bir qəhrəmandı,
Həyatda hər şeyi edən insandı.

Altı oğlu vardı dünya varından,
Onlar doğulmuşdu üçcə qarından.

Birinci qarından Gün xan, həm Ay xan,
İkinci qarından Ulduz xan, Gök xan,

Üçüncü qarından Dağ xan, Dəniz xan,
Ata-anaya müşfiqdi çəndan.

Onun hərəsinni dörd oğlu vardı,
Onlar sağdan-soldan işlər başardı.

Çoxlu mal, çox qızıl qıldı ərməğan,
Tamam uşaqlara verdi Oğuz xan.

Həm də hər birinə bir damğa bəlli,
Verib qərar qıldı Oğuz əməlli,

Anlatmaq istədi fənnin şəklini,
Ölçüb-biçdi işlədərək əqlini,

Birinci, qoy olsun malları bəlli,
İkinci, uruğunu, elləri bəlli,

Həmin damğa ilə malı bilinsin,
Baxınca kimliyi, halı bilinsin,

Qoy olsun həm də ki xanlıq nişanı,
Onu bu nişanla tanısın hamı.

Sən isə Əndəlib, gəl dayanma boş,
Cuşə gəl, yazınızı, dastanını qos.

Saqı, qədəh gətir, mey söz içənə,
Bu dastandan yenisinə keçənə.

DAMĞALAR HAQQINDA XALQIN DEDİKLƏRİ

Atası ağıllı,
Anası nağıllı,
Bir kız doğulmuş
İyirmi dörd şəkil.

Bu qədər gözəldir millətin yarı,
Bunlar bizdən əvvəl olsa da zarı,
Elinin gözünə görünməz idi,
Türk eli dünyaya gələndən bəri.

Kim alsa onu,
Bütün ömrünü
Şad olub yaşar,
Tut bu əmrini.

Doğub artarsız,
Yağı basarsız,
Siz dolub-daşıb
Yerini qısarsız.

Bilsin bu cahan,
Sizindir dövran,
Vuruşsa düşman,
Başın kəsərsiz.

Dilə gətirdim,
Əldən ötürdüm,
Qəfildən qaçı,br/>Söz qanad açdı,
Yerli-yerində
Düzüb bitirdim,
Sirrimi qəlbim
Elimə açdı.

OĞUZ XANIN ŞAMI-ŞƏRİFƏ VARMASI

O vaxt ki, Oğuz xan düz Şama gəldi,
Neçə gün orada qalıb dincəldi.

Çağırkı yanına bir gün qulamı,
Qulam baş əyərək verdi salamı.

Dedi: şahım, bize buyurun xidmət,
Sizin hər əmriniz canımı minnət!

Qoyaram canımı, qurban eylərəm,
Oğuz dedi: gözlə, indi söylərəm.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Get məşriq çölünə, bu yayı göm sən,
Daha məğribə get, bu oxu göm sən.

Üç altın yay verdi, üç də altın ox,
Ona öz fikrini izah etdi çox,

İşin iç mənası gizliydi qula,
Oxu-yayı alıb düzəldi yola,

Basdırıldı üç yayı məşriq çölünə,
Üç oxu basdırıldı məğrib çölünə,

Oradan düz xanın yanına gəldi,
Görün ki, Oğuz xan sonra nə qıldı.

Dedi: Gün xan, Ay xan, bir də Ulduz xan,
Ov üçün məşriqə gedin durmadan,

Dedi: Gök xan, Dağ xan, bir də Dəniz xan,
Sizin ov yeriniz məğrib çölistan.

Onlar o deyilən yerə vardılar,
Xeyli geyik, çoxlu qulan vurdular.

Məşriqə gedənlər yayı tapdılar,
Məğribə gedənlər oxu tapdılar.

Alıb gətirdilər xanın qaşına,
Fikir eylədilər onun işinə,

Yayı tapanlara dedi: olun şah,
Dünyanın işindən daima agah.

Oxu tapanlara söylədi: elçi,
Bu işlərə fikir eylədi falçı.

Dedi ki: yay oxu atsa ha yana,
Gərək ox uçaraq getsin o yana.

Deyərək Oğuz xan bölgünü böldü,
Uşaqlar hərə öz işini bildi,

Elə ki, Oğuz xan belə söylədi,
Hamı əmri-haqq tək qəbul eylədi.

Əndəlib arifdir şahlar işində,
Gizlicə bir fikir vardır başında,

Gəl bu düşüncəni söylə avama,
Ta ki məlum olsun külli-adama.

Gətir, saqi, mey söz mənə doyunca,
Xəyal qanadılsın dastan boyunca.

OĞUZ XANIN ÖZ XAQANLIĞINI OĞULLARINA TAPŞIRMASI

Fatehlik yolunda düz səksən üç il
Gəzib öz elinə qayıtdı o, bil.

Bunca səyahətdən alıb nəticə,
Əql yumurtasından çıxardı cücə,

Nəhayət, ucaldı taxtı, növraqı,
Dalğalandı göydə tuğu, bayraqı,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Doğdu dan ulduzu elin başında,
Yaqt tək parladı elin qasında,

Moğollar-tatarlar içrə çox alim
Doğulub hər kəsə verdilər təlim,

Bununla birlikdə qalib, müzəffər,
Türklər hər tərəfdə qazandı zəfər,

Qərbdən, şərqdən gəldi türkün xəracı,
Cənubdan, şimaldan aldilar bacı,

Tutub başdan-başa bu yer üzünü,
Tanıtdı cahana türklər özünü,

Axır Moğolistan torpağında xan
Toy qurdu, belə toy görməyib cahan,

Bişdi min qazanda bir aylıq yemək,
Xərclədi nə qədər gövhər-dürr, demək,

Doqquz yüz min hovuz mey ilə doldu,
İçib zövq almalı şey ilə doldu,

Doqquz yüz min qoyun, o qədər ilxı
Kəsib ziyafətə çağırıldı xalxi.

Oxçular nimçəni göydə vurdular,
Yerdə pəhlivanlar güləş qurdular,

Onun hər birinə bol xələt, ehsan
Verib həvəsini artırdı xaqan,

Bütün türk elində quruldu nizam,
Türklərdə yarandı dəmir intizam,

Çıxıb millət içrə xan söz söylədi,
Şirin sözlə onu məftun eylədi,

Bu səksən üç ildə nələr edibdir,
Xalqa hamisini söylədi bir-bir,

Qıldı öz yurdunu üç yerə təqsim,
Hər yurda bir xanı eylədi hakim,

Taxtını-tacını Oğuz tərk etdi,
Hamının getdiyi bir yerə getdi,

Gəl, saqi, şairin tərəfinə sən,
İçim Oğuz xanın şərəfinə mən,

İnan, içmək xoşdur hər cürə işdən,
Qurtular Əndəlib yersiz təşvişdən.

OĞUZ XANIN OĞULLARINA ÖYÜD-NƏSİHƏT VERMƏSİ

-Mənim millət içrə uyğurdur adım,
Bu yol ilə nəsib oldu muradım,

Etiraz edənə bunu söylədim:
Uyğur tək tanımaq şərəfdır dedim.

Xeyirlə başladım hər bir işimə,
Yetişdim axırda hər məqsədimə.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Dedim öz fikrimi elin üzünə,
Bu məqsəd onu da çəksin özünə,

Qılıb ahənrüba mən öz yurdumu,
Savaşa cəlb etdim bütün ordumu,

Qərəz, heç almadan qılınçı ələ,
Şirin sözlə saldım xalqımı yola.

Heç kimə demədim necə, nə etsin,
Mənim yürüdüyüm yol ilə getsin,

Mənim ürəyimdə vardı bir murad,
Elimi-yurdumu eyləyim abad,

Bütün varlığımı mən fəda etdim,
Sonunda bugün o məqsədə yetdim,

Bilin, ədalətdir onun tək yolu,
Ədalət bəzəyər, böyüdər eli,

Heç kimə etmədim qəsd ilə cəbr,
Özüm cəbr gördüm, eylədim səbr,

Bu yolla yürüyər şahlıq məqamı,
Bu yolla aldım mən hər intiqamı,

Bir vətən yaratdım türkün elinə,
Qurdum bir xaqanlıq türkün dilinə,

Kim getsə ədalət yolunda düzgün,
Nə qəmli olacaq, nə də ki üzgün,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Kim qədəm qoyarsa cəbrə, zülümə,
Özü tuş olacaq qəmə, ölümə,

Əgər el sevməsə o gedən yolu,
Həyatı olacaq ələmlə dolu,

Xaqqan rəiyyətlə olmasa əlbir,
Yüz aqil gəlsə də, qılınmaz tədbir,

Qazar öz qəbrini öz əli ilə,
Yola gedə bilməz öz eli ilə,

« O özü düşmənə eyləyir xidmət,
O belə etdikcə yox bizə zəhmət»,

Deyərək düşmənlər şad olacaqdır,
El-oba xaqana yad olacaqdır.

Ədalətdən başqa xaqana layiq
Deyildir heç bir şey, bilsin xəlayiq,

Ədalət sevgili yardım cahanda,
Kim deyir düşməni vardır cahanda,

Onu sevər cahan öz canı ilə,
Bəsləyər, böyüdər öz qanı ilə,

Ədaləti sevən peşman olmaz heç,
Onun bəhrəsini görəcək tez-gec,

Zülmün zəqqumunu daddırsan elə,
Onu bir də ala bilməzsən ələ,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Zülmün zəhərini dadan öləcək,
Rəiyyət olmasa şah nə edəcək?

Əndəlib, gəl uzun sözünü bitir,
Oğuzun ruhuna fatihə yetir,

Pis olmaz yar-dostla bir az mey içsən,
Pis olmaz azacıq gülüb dəyişsən,

Saqın, həvəs etmə yoldan azmağa,
Sən ki söz vermisən dastan yazmağa.

**ƏNDƏLIBİN ÖLƏN OĞUZ XANA
MATƏM MƏRSİYƏSİ**

Bir asimani-bəla enib nihadan,
Apardı o dürri-qiyət bəhanı,
Həyatda əzizdi o bizə candan,
Oğuz övladının ruhi-rəvanı.

Əgər ki Nuh yaşıν verdi əvvəli,
Veribdir bugün də badi-xəzənə,
Neçə il bizimlə yaşıyan ulu
Dəf edə bilmədi tiri-qəzənə.

Onu rədd eyləmək əmri-mahalı,
Məhv olmaz söylədi onun yazanı,
Əgər rədd etməyə olsa məcalı,
Kindir o qovulmuş, elin azanı?

Yaşıν üç mindən çox, keçibdi dördə,
Bu yaşıda çəkmədin rəncü rızanı,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Gedib, oğuzları salıbsan dərdə,
Qoyubsan bizlərə matəm qazanı.

Səni asimanı-əjdəha uddu,
Sən Yunissən, girib tutdun məkanı,
Camalından cahan könlün soyutdu,
Mən oldum Əndəlib – vəsfin yazanı.

RİSALEYİ-NƏSİMİ

Həzrəti-qəhhari, yiyməm, zülçəlal,
Yoxdur onun birliyinə qılıq qal.

O bircə, yeganə ərər bizaval,
Fərdü səməd, qadir ərər haqtəal.

Qadirü rəzzaq ərər ol biməsəl,
Yoxdur onun edən işinə bədəl.

Qüdətindən heyydir özü, layəmud.
Bütün xəlayiqə birər rizqi-qut,

Öz nurundan qıldı Mühəmmədi heyy,
Qürbgah camından içirdi ona mey.

Sərvəri-şahi zünnureyni,
Yar qılıbdır yenə həm nuri-eyni.

Yüz iyirmi dört minini nurundan,
Oldu Mühəmmədin onlar nurundan.

Hamısının şahı idi Mustafa,
Oldu tufeylindən onun dü səra.

Rəhmət üçün aləm ara zülçəlal,
Onu göndərdi ulusa biməlal.

Hörmətindən Əhmədi-muxtarının,
Pak vücudu güli-bixarının.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Əndəlibin müşkilin asan qıl,
Əyyam dərdinə dərman qıl.

Olmaz hiç yerdə kim mən tək zəbun
Nəfs ilə şeytan məndədir rəhnəmən

Qutar özün nəfs ilə şeytanından,
Qılma cüda gövhəri-imanından.

Cürmüm ərər bihəddü biintəha,
Nəfs ilə şeytana olub mübtəla.

Yol çəşmişam çöldə qalıb mən nedim,
Təşnə olub hansı məkana gedim.

Yox mənə yol göstərici rəhbər,
Qılmanam idrak, nədir bəhrü bərr,

Bəndələrə lütfün ərər aşikar,
Budur ümid, fəzlin ərər bigiyar.

Bir neçəsyə qəhrü itab eylədin,
Faniyü üqbada əzab eylədin.

Bağışladın neçə günahkarı,
Gördü onlar fanidə didarı.

Sən bilirsən, cürmü günah məndə var,
Ah, necə, bunca xətalar məndə var.

Budur ümidim ki, fəzlin biadət,
Qaffarü səttarı yiyəm, ya əhəd.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Əndəlib dedi bu münacatı,
Qadir əyyam, qıl qəbul hacatı.

Necə mahal idi farağat işim,
Yox idi bir kimsə ilə danişim.

Gəldi mənim qaşıma bir şahsuvar,
Yaxşı fəza, lütfi-sözə intizar.

Başqaları ərdi mənə həmnişin,
Üzəri gül, sözü şəkər-əngəbin.

Dedi onlar: – Əndəlibi-binəva,
Könlümizə düşdü əcəb macəra.

Var ki «Qisas» içrə əcəb dastan,
Nə oladır qılsan onu bustan.

Eşqi-həqiqəti sapak eyləsin,
Böylə ərər aşiqi-pak, anlasın.

Bilsin özün, eşq yolun tutmasın,
Böylə ki davayı-dürüğ etməsin.

Bunca sözü qılsan, hekayət olar,
Seyid Nəsimidən rəvayət olar.

Eylədi türki dil ilən ibtida,
Gahi nəşr, gahi qəzəl, xoş nəva.

Bir neçəsin nəzmi-müxəmməs qılıb,
Aşiqi-məşuqlara əlbəs qılıb.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Adım idı Nurməhəmməd Qərib,
Sözdə təxəllüsüm idı Əndəlib.

Şəhrimiz Urgənc – vilayət idı,
Xanımız Şirqəzi himayət idı.

Əsli-məkanım ki Qaramazıdır,
Adəmi işrətdə qışı-yazıdır.

Bil ki, Qaramazı bizim cayımız,
Zikri-xuda eşq ilə dilxahımız.

Qarılıları zikri-xuda birlə şad,
Gecəyü gündüz qılıban haqqı yad.

Xeyri-səxavətdə igidlər çənan,
Hər biridir Hatəmi-Tay bigüman.

Barçaları içrə mən ərdim zəbun,
Əqlim idı gahi xoşü, gah cünun.

Gahi xərabatda işim, gah fəğan,
Külbeyi-əhzan idı gahi məkan.

Bu sifət ömrümü ötürdüm dariğ,
Nuri-hidayəti necə tutdu mığ.

Ah necə ötdü həyatım, vay-vay,
Fəzlin ilə sorgil özün, ya xuday.

Barça xəlayiq içinde bəd işim,
Yetdi əlli beşə mənin bu yaşım.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Qılmadım hiç tövbə-nəsux can ilə,
Olmadım hiç əmr ilə, fərman ilə.

Bir kişi qılmaz günahı məndə var,
Mən kimi rüsvayı-cahan qanda var?

Gərçi günah məndə ərər bikəran,
Rəhməti-Allaha ərər pür cahan.

Qılsa kərəm dəryası çün mövci-ab,
Qərq edər ol, yaxşı qalar, nə yaman.

Əndəlibin barça işidir xəta,
Gərçi xəta, haqdan ərər çox əta.

Səfası biqiyas ol zülçəlala,
Sitayış binəhayət layəzala.

Vücudi-vacib ol xəllaqi-aləm,
Mürəbbi, məliki əzrү səma həm,

Yaratdı kaf və nundan cümlə əşya,
Bəqüdrət kon dəgəc oldu hüveyda.

Tamami xəlqə rizqü ruzi verdi,
Şəriki yox ki, yalnız özü ərdi,

Onun əmrində məqdumü mükəvvən,
Olur zahir yenə tariqi-rövşən.

Yaratdı batəfavüt neçə xəlqi,
Kimi bəd xülq, kimi pakızə xülqü,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Kimisini ənbiayi-övlüyalar,
Kimisini zahidi-ətkiyalar,

Kimi mömin, mütiyi-külli-fərman,
Kimi asi, kimi kafirü şeytan,

Yiyəm övsafında yoxdur nəhayət,
Bizə tövfiq ondan ərür hidayət,

Dürudi-səd həzaran mustafaya,
Mühəmməd əfzəli-kani-səfaya,

Yenə övladı-əshabi-tamama,
Yenə dörd yarı, on iki imama,

Onlara rəhməti-haq bir dəmdə səd var,
İlə yövmül-qiyama bada bisyar,

Ondan sonra qilaq bir qissə ağaz,
Xudadan olsa tövfiqi-sərəfraz,

Ki qalsın bizdən ol kim yadigarı,
Oxuyan yad qılar dostu-yarı.

Məqaməti-Nəsimi, şeyx Mənsur,
Qıliram nəzmi-türki, gəl, oxu, gör.

Var idi kim Misir şəhrində bir nur,
Əzəldən övliya ol, adı şeyx Mənsur.

Kiçiklikdən xudayı xub yaratmış,
İbadət-taətə mərgüb yaratmış,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Gəcə-gündüz qılıb taət, qılır zar,
Xudanın eşqində dinməz ki, ağlar,

Cahan işgalı dünyadan qəmi yox,
Xudanın xofundan gözdə nəmi yox,

Onun bir bacısı var idi çün hur(i),
İbadət işi ərdi, özü məstur,

Ənəl idi onun adı, bilinsin,
Onlar üçün dua-təkbir qılınsın,

Ənəl bir qız idi, çün məh liqayı,
Camalı aləm ara, pişvayı,

Xudanın yadından bir ləhzə xali
Deyil, əlbəttə, ol sahib-kamali,

Olub çiltən ara saqi gəcələr,
Şərabi-haq təxurundan içərlər,

Qoşulubdur Ənəl bu çiltən ilə,
Gəcə-gündüz xuda yadını qıla,

Ki el yatanda Mənsuru yatırıb,
Gedər idi ki, yalqız özü durub,

Bilin, saç bağı ilə bağlayıb o,
Başa yaylıq salıb təkcə gəzər o,

Uluslar anladı o görən işi,
Nəydi onun işi bu yazü qışı.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Gümanı bəd ilə verincə bədxu,
Dedilər nasəza sözləri ansu.

Qılıyb töhmət, neçə dürlü qəbahət,
Xəyanətlər qılıb, qıldı məlamət.

Xuda eşqində Mənsur zar ağlayıb,
Onun odu ilən bağın dağlayıb.

Yürür ərdi ki, nagah neçə uşaq,
Aşıq oynar idilər cümlə bir tək.

Aşıq adın eşidib eşqi-məşuq,
Olub qalib, aşıqlarını alıb çox.

Gördü ki, bir sümümkür, heç əsər yox,
Bu uşaqlardan ona bir xəbər yox.

Alaraq tulladı onları çölə,
Xudadan cazibə dəydi bu qula.

Var erdi onda bir kəmpiri-bədxu,
Çalar erdi çarxını durmadan o.

Qəfildən bir aşiq çarxa ilişdi,
Oşol kəmpir gözü Mənsura düşdü.

Dedi kim: «Yaxşıca mərdan igidsən,
Ənəl bacı işini gəl eşit sən.

Qoşulub bir neçə bərzengi birlən,
Qoşulmazdır ol öz dengi birlən.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Gecələr föhş-i-fahişə qıllarlar,
Onun əhvalını aləm bilirlər.

Əgər ərəm deyirsən, yiğgil onu,
Mənim çarxımda onun var yamanı».

Özü həm əvvəl endek bir sızardı,
Xələyiq ağzında bu söz gəzərdi.

Bu sözü çün eşitdi bağıri yandı,
Həyatı bu cahandan könlü doydu.

Onu yoxlamağa etdi iradə,
Təfəkkürdə olub ol yaxsızadə.

Gecə olğac, kəsib bir barmağını,
Duza saldı, qoydu yuxlamağını.

Onun ağrısı birlə uyğu gəlməz,
Bu Mənsur sirrini bacısı bilməz.

Uyumaz, qardaşı səssiz yatıbdır,
Ənəl «yatdı» deyə xəyal edibdir.

Olub gec, dünənki vaxtdan ötdü,
Xəyal etdi Ənəl: «Axırda yatdı».

Yerinden asta-asta durdu o qız,
Könlü çiltənləri dilədi yalnız.

Belin saç bağlı birlə bagladı ol,
Başa saldı yaylıq, aldı çün yol.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Gedə başladı yalqız rah birlə,
Könüldə çiltənү Allah birlə.

Durub yerindən asta yürüdü Mənsur,
Yetəm deyib ardından çün eylədi zor.

Qarasından baxıb, yetməz izindən,
Xəyalı-xam edib ellər sözündən.

Yetişdi bir təpəyə onda nagah,
Məhəbbət birlə çiltənlərə agah.

Yarıldı ol təpə içəri girdi,
Bütün çiltənlərə təzimi qıldı.

Oların ardından Mənsur yetişdi,
Bu çiltənlərə onun gözü düşdü.

Ədəb gözləyərək durdu ol yerdə,
Ədəb şərti olar hər hansı yerdə.

Dedilər onda çiltənlər Ənələ:
«Niyə gec qaldınız çün bu mahala».

Ənəl dedi: «Ağam yuxlayınca gec,
Qalıb gözləmişəm səbəbi yox heç».

Ənəl dedi çiltənler oşol dəm:
«Ağamı yatırdım deyib yemə qəm.

Ağan sənin bilə birgə gəlibdir,
Eşikdədir, sənə baxıb durubdur».

Dedi Mənsur avazla vəliəddin,
Vəli kim olammaz misli vəlidən.

*Bu vaxt Mənsur eşikdə durub fəryad-şivən ilə zar-zar
ağlayıb avazla bir müstəzad oxuyurdu.*

QƏZƏLİ-MƏNSUR

Hicrində mən bisərü saman ola yazdım,
Dil xəsteyi-əfkar,
Pərvanə olub eşq oduna həm yana yazdım,
Bamöhnəti-bisyar.
Yurdüm mən oşol badi-səba tək çəmən içrə,
Vəslini tapam kaş.
Hərgiz nəzəri-mərhəmət olmadı səndən,
Çün zalımı-cabbar.
Bağrim tutuşub yanadır od tək, nə edim,
Dərdimin dəvasın.

Dərdi –məni-biçarəyə dərman qıla görgil,
Ey şahi-sitəmkar.
Məcnun olup ol dəşt-i-biyabanda yürüb mən,
Hərgiz əcəb erməs.
Qan oldu ürəyim sənin hicrində, ey a dost,
Ba vədeyi-didar.
Gördüm ki həmmə aləm ara tapmadım axyr,
Sən tək buti-rəna.
Bir qəmzə bilə qıldı məni valeyi-şeyda.
Canım sənə qurban.
Xurşidi-sifət şəmi-camalın tutuşubdur,
Qəmdidə könülə.
Hər şəmü səhər ağlar, işim ahü fəğandır,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Kuyində məni-zar.
Müştəqi-camalın məni-sərgəşteyi-heyran,
Ey yarı-vəfadər.
Qılsan nəzəri Mənsurə lütfi-inayət,
Ey lalə üzərim.

Ənəl çıxdı eşiyə, gördü onu,
Alıb içəri girdi ol zamanı.

Salam edib, olara qıldı təzim,
Cavabin verdi onlar, qıldı təkrim.

Qopuban aldı ol dəm içrə fil-fövr,
Şərabi-haq təxuru qıldılardövr.

Ənəl saqi olub gəzdirdi kasa,
Gahi sol yana verər, gahi rasa.

Dedi çiltən Ənələ: ey həbibə,
Ağana kasa vergil bir nəsibə.

Ənəl dedi: əgər versəm oşol kəz,
Bütün bir kasanı götürə bilməz.

Özü içdi, dibində qaldı bir az,
Ki bir qurtumca şərbəti sərfəraz.

Gətirib verdi ağası qoluna,
Alıb içdi, baxmadan sağ-soluna.

Çü oldu məsti-layəqil oşol dəm,
Yıxıldı yatdı ləhzə ol mükərrəm.

Zamandan son olub divanə-məcnun,
«Ənəl-həqq» dedi, yola düşdü ol gün.

Gözü ağı qızarib, rəngi solub,
Dilinə gələnin deyir, ol yüyürüb,

Ayırmaz küfr ilə iman sözünü,
Gahi küfr əhlindən eylər özünü.

«Ənəl-həqq» der, «minəl-həqq» der müdama,
Oxur əlfazi-küfr ol sübhi-şama.

Dedi əlfazi-küfr ağızını açıb,
Köpürdüb ağızını, köpüyü saçıb.

Hansı yerdə ki mollalar çü gördü,
«Bu sözü söyləmə» deyib onu vurdu.

Olar vuran sayı bu qıldı təkrar,
«Ənəl-həqq» deyib yürüür küçə-bazar.

Eşitməz, dinləməz molla sözünü,
Köpürdüb ağızin, qızardıb gözünü.

«Bu sözü söyləmə» der qazı-müfti,
Müdərris, mühtəsib təzirin etdi.

Neçə yol qıldılar təziri-bisyar,
Oların dediyi heç qılmadı kar.

Ta ki qaziyü müfti xan qaşına
Varib təyin qıldı xan həzrətinə:

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

– Olubdur burda bir divanə peyda,
Qılar əlfazi-küfrün ol hüveyda.

Əgər öldürməyincə onu qoymaz,
Neçə təziri qıldıq arı qılmaz.

Rəvayətlər yazıban binəhayət,
Hədisi-mötəbər həm neçə ayət.

Sələflərdən rəvayət yazdı vafir,
Bu sözləri desə kim, oldu kafir.

Əgər tövbə qılıb yanmasa ol qul,
Tutarlar, həm salarlar boynuna qol.

Əgər onun bilən yanmasa ol bil,
Üqubətlər bili onu qılıb qətl.

Xudanın qövlü, peyğəmbər sözü bu,
Yenə icmayi-ümmətlər sözü bu.

Bunu şəri-şərif ilə tutun siz,
Şəhər ortasında bərdar edin siz.

Eşidib onu sultan, hökm qıldı,
Onu cəlladlar tutaraq gəldi.

Salıb qol boynuna, ayağa zəncir,
Alıb şah yanına gəldilər axır.

Görün şah yanında deyir «Ənəl-həqq»,
Bu sözü dedi, kafir oldu mütləq.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Yenə sultan qılıban ehtiyat ol,
Heç cürə olmasın bu söz qiybət ol,

Dedi qaziyu müfti şəri-zahir,
Bu söz birlə olar, əlbəttə, kafir.

Buyurdu: «Aparın bunu bazara,
Ordan da götürüb çəkiniz dara.

Əvvəlcə siz onun dilini kəsin,
Ki ondan sonra da dərisin soyun».

*Bu zaman Mənsur padşaha baxıb «Min canım olsa
xuda yolunda təsəddüq» deyib, bir söz dedi:*

Hansı bədən rəvanısan, canısan,
Rəftarına ruhi-rəvan təsəddüq.
Hansı Misrin əzizisən, xanısan,
Rüxsarına mahi-Kənan təsəddüq.

Xublar içrə hüsnün olub hüveyda,
Zərrəvəş mehrinə hüsn əhli şeyda,
Sədqə ənfasına Xızrı-Məsiha,
Fərmanına abi-heyvan təsəddüq.

Surətdə bəşərsən, sıratda mələk,
Səmadan əsərin olub ta səmək,
Başın üzrə neyçün sərgərdan fələk,
Olmaز isə mehri-rəxşan təsəddüq.

Hüsni təravətlı, badam qabaqlı,
Ağzi məlahətlı, alma yanaqlı,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Sözü fəsahətli, şirin dodaqlı,
Xublar olar sənə heyran təsəddüq.

Gül heyrandır gülşən içrə üzünə,
Nərgiz məftun fitnəəngiz gözünə,
Atəşin ləlinə, dürdən sözünə,
Hər nəfəsdə yüz bəhri-kan təsəddüq.

Ey görməyən sən tək çeşmi-zəmanə,
Xubluq seyranında şahi-yeganə,
Can yıxan tiğini sürmə hər yana,
Yalnız olum mən sərgərdan təsəddüq.

Bu Mənsur həqq yola qoyubdur qədəm,
Lütfi-inayətin artır dəmbədəm,
Kuyində əzm eylər çü tərx-i-hərəm,
Olmaq istər canım zaman təsəddüq.

Tutub, asmaq üçün aldılar onu,
Əyildi dar onu görən zamanı.

Dedi ol hal dili birlə «Ənəl-həqq»,
Ki eyya, nadanlar, həqq yoluna bax.

Tutub cəlladlar çün dara asdı,
İti xəncər qoyub dilinə basdı.

Xuda əmri bilə dar onu asmaz,
İti xəncər onun dilini kəsməz.

Ki yeddi gecə-gündüz asılı dara,
Dilində der «Ənəl-həqq», könlü para.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Yeddi gün darda durdu, ölmədi, bax,
Kəndir halqasını sıxsalar da çox,

Yenə gəldilər şaha qazı, müfti,
Ol şahin önündə onlar yer öpdü.

Dediler: «Padşahım, ölmədi ol,
Ol ikən sehri-cadı, tapdı bir yol.

Şəriət birlə zahir oldu kafir,
Üqubət birlə, şahım, onu öldür...»

Buyurdu şah: «Gətir darvazaya» deb,
«Salıb südrəng onun çün boynuna ip.

Onu darvazada bərdar eyləyin,
Asılan yerdə səngsar eyləyin.

Daşqalaq eləyin, ya ey yühənnas,
Kim ötsə işbu yerdən avam ilə xas.

Vurun səngsar ona ondan ötərsə,
Ki hər yana bu yerdən ki gedərsə».

Ki hər kim: «Hökmi-şah» deb ordan ötdü,
Ona daşü kəsəyi atdı getdi.

Ona kar etmədi daşü kəsəklər,
Ki oldu misli kuh tək, yolu bəklər.

Onun pərvəsi yox atan kəsəkdən,
Ziyan etməz ona, ötməz süyəkdən.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Binagah şeyxi-Zünnun ordan ötdü,
Ki ol «Şah əmri» deyə, bir daş atdı.

Rəvayət edirlər ol şeyxi-Zünnun,
Əlində bir çəmən varındı ol gün.

Onun birlə onu vurdubu sərvər,
Oşol halətdə Mansur zarı-ağlar.

Dedi ol şeyx ona: «Nə oldu, Mənsur,
Ulus atar kəsək-daşlar qılıb zor.

Olara iltifat etməz durarsan,
Ki mən bir gülü atgaç ah vurarsan».

Dedi ol şeyxə ol dəm zari-Mənsur:
«Mənim halım olara erdi məstur.

Oların atmasından heç ziyan yox,
Mənim halım bilirsiz, heç güman yox.

Sizin atmağınız bizə bıçaqdan,
Daha sərt dəydi bizə çün dayaqdan».

Dedi Zünnun: «Eyya, ey şeyxi-Mənsur,
Mübarək sənə olsun dari-məşhur.

Sənin olsun nigahdarın xudavənd,
Bu işdən olma qəmgin, ol ki xürsənd».

Dedi Zünnun ona əvvəldə piri,
Müşkil düşsə ki başa dəstgiri.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Dedi ona: «Xudayım yarın olsun,
Mübarəklər sənə bu darın olsun».

Olub, əlqissə, yeddi güncə bərdar,
Ötən-keçən ol yerdən qıldı səngsar.

«Ənəl-həqq» der, «minəl-həqq» der həmişə,
Onun pərvəsi yox qılan bu işə.

Dilindən qoymadı, dedi sözünü,
Çünki vəsl qılar haqqa özünü.

Bundan sonra Mənsur darda asılıb duran yerdə həz-rəti Əli şiri-xudani xatırlayıb, bir müxəmməs oxudu:

Və driğa, harda kim şiri-xuda – Heydər bu gün,
Ol Əliyi-Mürtəza, damadı-peyğəmbər bu gün,
Durğuzan ta ki belə darvazeyi-Xeybər bu gün,
Köcdü ağda altından ol səddi-İskəndər bu gün,
İstəyən tapsın onu, hanı oşol Səftər bu gün.

Kaseyi-dövran içib ol Heydəri-sahibkəran,
Mərd idi, mərdən sıfat, verdi xuda yoluda can,
Yer üzündə əhli-can, sərgəştə oldu asiman,
Ağlaşardılar tutub matəm həmmə xurda-kəlan,
Dedilər kim hely oldu, məscidü minbər bu gün.

Bu müsibətdən gərək göz yaşı qılsa afitab,
Xuni-dildən daməni-gərdun olub gülgün səhab,
Tuti sərvidən cüda fəryad edər bağrı kəbab,
Əndəlib güldən cüda ebyat oxurdu dürri-nab,
Neçə əhzər bərgi-gül oldu yanıb axər bu gün.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Ey könül, yüz parə ol, yarani-peyğəmbər hani,
Çaharyarü balətafət bağı-can pərvər hani,
Harda oldular bu gün Bu Bəkr ilə Ömər hani,
Həzrəti Osman Zünnureyn ilə Heydər hani,
Ötdü bu dünyadan, indi qatili-Əntər hani.

Kim rəsuldan yadigari basəfalar getdilər,
Ali-əshabi-nəbidən rahnümlər getdilər,
Sidqi-helmü hə yayı biriyalar getdilər,
Cari-rükni-Kəbədən basəfalar getdilər,
Kim olar tək olğusu dünyayı din pərvər hani.

Kim olarin bəhri-iltafi ney tək bikəran,
Sərvî-bustanlar xəzan oldu, yenə bu bostan,
Təzə gülər soldu gülzərin nədir, ey gülüstan,
Bülbüləm, gül vəslini gördü bu yerdə cavidan,
Kim quru qalar ölümün odundan ney tər bu gün.

İbni Ömər Mustafa ol Heydəri-sahibkəran,
Qatili küffar oşol şiri-xudayı-laməkan,
Rövzənin on dördündə verdi xuda yolunda can,
Ey bəradər, bu ölüm heç bəndəyə verməz aman,
Qalmadı dünyada antək xocayı-Qənbər bu gün.

Mərd üçün mərdanə nuş eylər kim ol cami-qəza,
Cani-dil birlə olub Tanrı qəzasına riza,
Rövzə ortasında oldu axırı yövmi-məza,
Görməyən tək oldu aləmdə Əliyi-Mürtəza,
Bəhri-rəhmət içrə pürhan oldu ol gövhər bu gün.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Ol Əli ərdi ki, vəsfî yerü göydə aşikar,
«La fəta illa Əli, la seyfə illa Zülfüqar»¹,
Yetdi vəqtı, getdi qüvvət, qalmadı təndə müdar,
Ah, kim ötdü cahandan Heydəri-Düldül süvar,
Gör, düşər övladına indi necə işlər bu gün.

Ötdü dünya, keçdi ömrün hisarı, Seyyidi,
Qəmdədir daim bəlayi-əjdəhayı, Seyyidi,
Səndə aləmdir, yenə aləm qübarı, Seyyidi,
Vədeyi-firavanı qoygil, ey xumari, Seyyidi,
Sözə gəl, sundu qədəh ol saqiyi-Kövsər bu gün,

«Yenə ölmədi» deyib qazı, müfti,
Varıb şah yanına olar yer öpdü.

Bu cəza birlə ölməz işbu sehir,
Şəriət birlə ol məşhuri-kafır.

«Şahım, öldürməsən sabah tutuldun,
Əgər öldürsən sən onu, qurtuldun».

Dedi şah: «Boynuna ipi taxsınlar,
Əgər ki ölməsə, odda yaxsınlar».

Yığışdırıb neçə araba odunu,
Hava üzrə çıxardılar tüstünü.

Alıban birbaşa atdılars oda,
Dedi: «İbrət olsun aşnaya, yada.

¹ Əlidən başqa igid, Zülfüqardan başqa qılinc yoxdur.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Kişi kafir olsa onun səzası,
Asib dara, odda yaxmaq cəzası».

Bu işləri bilib əvvəldə Mənsur,
Dedi Zünnuni-Misrə – mədəni-nur:

«Mən odda yanaraq tam kül olanda,
Külümdən bir ovuc al ol zamanda.

Tufan tək tutanda bu şəhəri su,
Onu tutmağa aciz olsa hər ku,

Neçə leşkər ilə xanlar çıxarlar,
Onu qaytara bilməz, qan tökərlər.

Sonda car çəkərlər: hər kim bu suyu,
Əgər qaytarsa, kim tutsa bu yolu,

Xəzinəmi açıb mən mali-bisyar,
Verərəm ol kişiye axırı-kar,

Külümdən bir ovuc üstünə atsan,
Gedər həmin o sular yox oluban.

Alarsan onda mali-binəhayət,
Neçə illər sənə edər kifayət.

Yox, olmasa hər tərəfə su dolar,
Uluğ-kiçik hamı suya qərq olar.

Yamanlar şumluğundan nagünahdır,
Yaman əfgal üçün bəd rusiyahdır.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Bağışladım, xudayım həm bağışlar,
Onun başından möhnəti qaçıra.

Bu sözləri deyibən fəryad qıldı,
Yenə həm bir qəzəli bünyad qıldı.

Ya əntə haqimi-aləmi-küll xalıqi-əkbər,
Saldın bu əcəb hala, beövladi-peyğəmbər.
Şahzadələrə pərvər idi can ilə Heydər,
Soldu bu cahan gülşənidən arizi-güllər,
Ləblər ki, dedi şah ki «Eydi yaqtı-əhmər»,
Zəhr oldu nəsibi, onun var erdi mükəddər,
Xalq ki dedi: «Busəgahı Əhmədi-sərvər»,
Yüz cəbri-cəfa birlə qoyuldu ona xəncər,
Yüz dərdi-fəraq ilə ol gün getdi ərənlər,
Biz həm gedərik növbət ilə indi yaranlar.

Ol gün nə gün ərdi ki Hüseyn başını aldı,
Rəhm etmədi ki, Şümr ony xəncər ilə çaldı,
Başı kəsilib pak bədən xak üzrə qaldı,
Ol qan idi ki, göydə şəfəq lələ boyandı,
Ol matəm idi mərəkəsi ərşə uzandı,
Zülmət olub, aləmi mahü xurşid yox oldu,
Fəryad edə göylərdə, mələk qülğülə saldı,
İsrafil ol gün surunu hey çaldı da çaldı,
Yüz dərdi-fəraq ilə ol gün getdi ərənlər,
Biz həm gedərik növbət ilə indi yaranlar.

Kim getdi oşol nuri-çırağı-şahi-muxtar,
Bülbülü-nəvasazi-güli-gülşəni-Kərrar,
Göybağrı yanıb, mehri qurub, soldu da gülzar,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Ol gündə məlaik hönkürüb ağlar idi zar,
Der ərdi məlaik həmmə: «Ya həzrəti-cabbar,
Ol qövm ki, oldu bu əzizlərə cəfakar,
Fərman ver özün, biz eləyək barçasın əfkar»,
Haq dedi: «Qılın səbr, mənəm vahidi-qəhhar».
Yüz dərdi-fəraq ilə ol gün getdi ərənlər,
Biz həm gedərik növbət ilə indi yaranlar.

Ol gündə mələk kükredi çün lərzə vuruban,
Daşlar yağar ərdi ki, bəla badi duruban,
Ol xaricilər başını bir yana salıban,
Üç gecəyü gündüz bu sıfət dövr vuruban,
Matəmzədələr pərdeyi-qəmdə oturuban,
Şah təziyətin məclisini onda quruban,
Kim əhli-mələk qəndili-nurlar gətiribən,
Bul şuri-bəla, külfəti-qəmləri görübən,
Yüz dərdi-fəraq ilə ol gün getdi ərənlər,
Biz həm gedərik növbət ilə indi yaranlar.

Əz-ah nə oldu onun tək şahi-mükərrəm,
Başın dizinə alan oşol sərvəri-aləm,
Xalqına dedi «Busəgahı-hatəmi-hatəm,
Zalımlar ona zülm edə çün kəsdilər ol dəm,
Kürs ilə ərş gər məhü xurşid, qalam həm,
Gözün nəm olub şanın azalsa da dəmadəm,
Çöllərdə vühuş, mürğı-həvalar, didə pürnəm,
Ağlar idi ki daş ürək zəhreyi-adəm,
Yüz dərdi-fəraq ilə ol gün getdi ərənlər,
Biz həm gedərik növbət ilə indi yaranlar.

Ol dəmdə yixıldı atından ol şahi-sərvər,
Hər tərəfə kişiñər yüyürdü ol təkavər,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Həzrət başını kəsdi, alıb getdi rəqiblər,
Heymə sariya gəldi rəvan, didələri tər.
Əhli-hərəm ol atı görüb çıxdı sərasər,
Yok ərdi onun üstündə ibni şahi-Heydər,
Fəryat vuruban barça, olub didələri abtər,
Ol at gəlibən şəhəri tamamına qılıb sər,
Yüz dərdi-fəraq ilə ol gün getdi ərənlər,
Biz həm gedərik növbət ilə indi yaranlar.

Der ərdilər ol ata baxıb: «Şahı nə qıldın?
Üstündəki ol qaməti-zəbanı nə qıldın?
Ol nəslisi-şahi, yasini-təhanı nə qıldın?
Kim nuri-çırığı-Əsədullani nə qıldın?
Ol sərvi-rəvanı-Zəhrənə nə qıldın?
Bu qəmzədələr hamısı bərnani nə qıldın?
Çox düşmən ara xusrovi-tənhani nə qıldın?
Hansı yerdə qaldı, dürri-yektanı nə qıldın»?
Yüz dərdi-fəraq ilə ol gün getdi ərənlər,
Biz həm gedərik növbət ilə indi yaranlar.

Der ərdi ol at: «Şah şəhadətə yetişdi,
Bul cümlə günü türfə səadətə yetişdi,
Köp tiri-bəla, zümreyi-afətə yetişdi,
Gül tək bədəni xarı-cərahətə yetişdi,
Ləli-ləbi susuz, vah, hərarətə yetişdi,
Əşrəfiliyidən bəhri-şərafətə yetişdi,
Ol gün ki, əlamət qiyamətə yetişdi,
Şahzadə mülki-bəlagətə yetişdi»,
Yüz dərdi-fəraq ilə ol gün getdi ərənlər,
Biz həm gedərik növbət ilə indi yaranlar.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Şahin xəbərin deyib, oşol əsbi-bəhadar,
Başını vurub neçə yerə, nale qılıb zar,
Can verdi ayaqdan yıxılıb onda ol canavar,
Görgəc onun halını baxıb cəmi-diləfkar,
Der ərdilər: «Ey haqimi-külli-aləmi əsrar,
Səndən özgə kindir bizə bu yerdə xəbərdar,
Hanı bu zaman bizə Hüseyn adlı xiridar,
Kim ayağın altında qaldı şahi-salar,
Yüz dərdi-fəraq ilə ol gün getdi ərənlər,
Biz həm gedərik növbət ilə indi yaranlar.

Ol gündə oşol haqqın sevər qulları getdi,
Çün vurdú xəzan bağını barça gülləri getdi,
Gül üzlərinə piç vura sünbülləri getdi,
Cənnət gülünü görgəli bülbülləri getdi,
Qanlar damızıb arxada kakilləri getdi,
Müşkil sanadır, Seyidi, müşkilləri getdi,
Yəhərlər qırılıb altında Düldülləri getdi,
Həsrət ilə xunu yenə, həm xunları getdi,
Yüz dərdi-fəraq ilə ol gün getdi ərənlər,
Biz həm gedərik növbət ilə indi yaranlar.

Yazılıq Mənsuru oda atdı ol il,
Yanıb, kül oldu Mənsur bir neçə yol.

Alıb Zünnuni-Misri bir ovuc kül,
Yanında saxladı, edib təvəkkül.

Xudanın qüdrətindən qopdu bir yel,
Onun arxasından cuş eylədi sel.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Misir şəhrini tutdu seli-qərq-ab,
Neçə ləşkər bilə şah oldu bitab.

Əlacın tapmayan biçarə oldu,
Dənizdə hamısı avarə oldu.

Ki axır car çağırıdb: «Hər kişi hu,
Dənizi qaytarıb, nist eyləsə su,

Verərəm binəhayət mali-bisyar»,
Eşitdi onu Zünnuni-nikukar.

Varıb bir ovuc kül orada səpdi,
Ki dönüb su geri ol dəmdə getdi.

Onlara verdi şah çün mali-bihədd,
Əgər yesə, tükənməz neçə müddət.

Bular həm saxlamaz, çox binəvaya,
Üləşdirdi neçə miskin-gədaya.

Qılıb Mənsura çox dürlü dualar,
Oxudu çox duayı-fatihələr.

Xudanın qüdrətindən işbu dərya,
Olubdur dərya bu kül ilə bica.

Səda eylər, «Ənəl-həqq» der bu ceyhun,
Bir az kül çevirib çün çərxi-gərdun.

Ol gərdun dolanıb bir neçə yurdu,
Axırda axıb bir hovuzda durdu.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Hələb şəhrində şahın bağına ol,
Axıb vardı tapıb ol özünə yol.

Var idi şahın bir gəncə qızı,
İbadətdə idi ol şəbi-ruzi.

Binagah bağa varmış ol niku hu,
Ki gördü dolanır avaz ilə su.

Təəccüblə qalib dedi kənizə:
«Tutub onu gətir, görəlim, bizə».

Necə cəhd eylədilər bu kənizlər,
Yenə qollar uzadıb cümlə qızlar.

Tuta bilmədilər işbu köpüyü,
Bu qız qəlbinə saldı həqq sülkünü.

Binagah gəldi bu qızın qaşına,
Nə işləri salar tanrı başına.

Batırıb barmağın ağızına saldı,
«Ənəl-həqq» deyib su içəri daldı.

Qılıb bir neçə seyr ol bostanı,
Yanıb, öyünə vardı ol rəvanı.

Onun içində ol su oldu vasil,
Xudanın qüdrətindən oldu hamil.

Qarnı böyüməsi, gah qabarması,
Bu işi anlayıb sordu anası.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Dedi qız: «Mən seyr edib bağa vardım,
Su üzrə firلانan bir nəsnə gördüm.

Kənizlərə dedim: alıb versinlər,
Onun nə olduğunu bari bilsinlər.

Kənizlər hamısı tuta bilmədi,
Təxəyyürə qalıb çarə tapmadı.

Binagah yanına gəldi, mən tutdum,
Əlimə alınca ağızma atdım.

Həm də ondan özgə nəsnə görmədim,
Onun yaxşı-yamanlığın bilmədim.

Oşol gündən bəri mən mübtəlaya,
Müşkil işə düşüb, qaldım bəlaya.

Anadan kaş ki heç olmaya idim,
Bunun tək müşkil iş görməyə idim».

Anası eşidib ol macəranı,
Atasına qıldı bir-bir bəyanı.

Atası həm onun fikrində oldu,
Bu qız tün-gün xuda zikrində idi.

Yetdi ay ilə gün, qarnı qabardı,
Onun qayğıından rəngi saraldı.

Atası anasına dedi: «Ey can,
Bu işə eyləyək indi nə dərman.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Hərçəndi qızımdır, göz ilə qaş,
Bu iş olacaqdır aləm ara faş.

Necə el ağızını axı yığım mən,
Bəs bu naqis sözü nə eyləyim mən.

Şəhərlər qapısın bağlasam olar,
İçində xalqını saxlasam olar.

Ulusun ağızını bəkləsəm olmaz,
Gizləyib içində saxlasam olmaz.

Məsəldir əskidən məşhur ərdi,
«Ağızdan çıxdı – aləmə yayıldı».

Nəbidən yayılan əhli-duaya,
Məsəldir «cabir ül-isneyn» şaha.

Diyərlər «Şah qızı oynış edibdir,
Onu əfsanədə şah bərkidibdir».

Əlacı nə olar, anası, onun,
Mənim qızım, sənindir şirin canın.

Xəlayiq yanında şərməndə oldum,
Bu iş dərdi ilə dərməndə oldum.

Əgər öldürsən onu, xuni-nahaq,
Tutar bizləri iki dünyada haqq».

Gənəşib ər xatun birlə yalnız,
Arasında bularınvardı ol qız.

Sabahı padşah usta çağırıldı,
«Uluğ sandıq düzəlt» deyib buyurdu.

Üstünə gətirdi qara mum sürtüb,
Uluğlar işidir üstünü örtüb.

Açıban gördülər bir yekə sandıq,
Qoydular içinə çox abü azıq.

Gecədə gətirib dibsiz dənizə,
Vidalaşıb ata, ana bu qızı,

Xudaya tabşırıb bu qızı saldı,
Ağlayıban ata-ana zar qaldı.

Gətirib saldılar dibsiz dənizə,
Düşübür qatı, müşkil iş qızı.

Deyər idi, ey səbabəxş çıraqım,
Gülüm, bağım, balam, rəfqi-damağım.

QƏZƏLİ-BİBİXANIM

Gözümün rövşəni getdin, balam, səndən cüda oldum,
Cahan sənsiz görünməzdir, niyə kim nabina oldum.

Fəraqın atəşindən örtənib yüz paralıq könlüm,
Büküb qəddim, döyüb qəmdən giriftari-bəla oldum.

Sən idin şahidi-bəzmim, sərvərim, sərvi-bustanım,
Üzüldü rişteyi-canım, neyçün kim bisəda oldum.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Batıb xurşidi-əyyamım, şəfəqdə mahi-gülfamım,
Tökülüb əncüm-əncamım, oləziyib siyah oldum.

Olub razı qəzasına, bu zalımlar cəfasına,
Ki bu fərzənd bəlasına, bu gün matəmsəra oldum.

Səfər qıldın, balam, bul dəm ki bizə yetdi növbət həm,
Qara günlər düşüb başa, ki mən bəxti-qara oldum.

Gəl, indi ağlama miskin, könül tapammaz təskin,
Yaranlar getdi yol basqın, demə matəmsəra oldum.

Ondan sonra atası da zar-zar ağlayıb «Sənsən bu dünyada varım-yoxum, balam, Allah-təala səni öz pənahında saxlasın» deyib bir qəzəl oxudu:

İndi gəldi bizə növbət, əlvida,
Əlvida, ey cəmi-izzət, əlvida.

Siz gedərsiz qəm ilən məhrum olub,
Biz qalarıq dərdi-həsrət, əlvida.

Dəmbədəm iki gözüm qan ağladı,
Bul nə dərdü, bul nə həsrət, əlvida.

Bul əzəldən təqdiri-haqdır bizə,
Bizə oldu bu müsibət, əlvida.

Bir-birimizdən cüda olduq bu gün,
Bu nə suzdur, bu nə firqət, əlvida.

Zəxmi-tiğü tirə birlə ayrılıq,
Xunçəkan oldu bu tinət, əlvida.

Ayrılıqdan halətim oldu zəbun,
Kim eşitsə bu müsibət, əlvida.

Ah vurub ağlar atan-fəryad edər,
Barça edər dərdi-həsrət, əlvida.

MÜNACATİ–DOXTƏR

Çeşmi-giryanımı görsə, abi-neysan örtənər,
Qan döküb gərdun gözü xurşidi-rəxşan örtənər.

Adəmü Həvvva bu matəm birlə cənnətdən cüda,
Göy geyib gərdun yenə çəki-giriban örtənər.

Bu cəfalar birlə köksümü açıb, kim vursam ah,
Yeddi yer titrər, tamudan yeddi asman örtənər.

Odlu əfğanım görüb, nari-Xəlilin kül olar,
Ol ki İsmayıł tənindən çıxmayan can örtənər.

Bul mənim qəmli ürəyim atəşini görsə kim,
Davudun mumu sönüb təxti-Süleyman örtənər.

Yaqubun beytil-həzin söykəndi görgəc pərtövün,
Görsə halın bu şəhidin mahi-Kənan örtənər.

Təşnə ləb ötən qəriblər vəqtindən bilsə peyam,
Xıdır ündər su içəri, abi-heyvan örtənər.

Görsələr cəbrü cəfalar birlə düşdü munca iş,
Zəkəriya zakir olub, Yəhyayı-nalan örtənər.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Mən bu matəmlar ilə varsam sabah məşhər ara,
Əhli-məhşər nalələr eylər, xərasan örtənər.

Doxtəri-şahzadə qızı matəmindən sözləsə,
Hər müsəlman kül olub, hər namüsəlman örtənər.

Gəlib oturdular hiç görməyən tək,
Bunun tək işi hərgiz qılmayan tək.

Və lakin içindən yanıb-tutuşub,
Fəraq odu olara həddən aşıb.

Vəli sandıq axıb suda şəbi-ruz,
İçində qızü cani-ciyyəri suz.

Gahi altdan, gahi üstdən varadır,
Ona gecəyü gündüz bir – qaradır.

Görünməz ayü gün, ulduz gözünə,
Gedər özündən, gələr gah özünə.

Neçə günlər axıb Bağdada yetdi,
Binagah bir balıqçı onu tutdu.

Ki, yəni balıq ovlar, yürür ərdi,
Dəniz ortasında sandığı gördü.

Üzüb varıb alıb çıxdı qırğıga,
Sevinib aldı da, getdi obaya.

Bu sandıq içində bir oğlu oldu,
Camalından bu sandıq nura doldu.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Yiyəm izni ilən ol qız köpüyü
Udmuş idi, götürdü ondan yükü.

Balası həm onun oldu ağızdan,
Bu sandıq içrə doğuldu bu qızdan.

Varıb öyə açdı, gördü bir nur,
Yanında məhvəş oğlan – bir hur,

Çıxardı, soruşdu əhvalın onun,
Tərəxxüm birlə sorub halın onun.

Bu həm dedi müəyyən sərgüzəştən,
Xəbər verdi ona bu yazü qışdan.

Ol dəm xatınının rəngi soldu,
Tutub sancı, onun oğlu oldu.

Əmir qoydu onun adın atası,
Nəsəb qoydu bunun adın anası.

Gəzər yoldaş olub bu ikicəsi,
Gecə-gündüz qılıb pərvə anası.

İməklər, oturub, durub, yeriyib,
Həmişə ikisi birgə yürüyüb.

Anasını qızı saydı balıqçı,
Yox idi onun tək bir xoş qılıqçı.

Xudayım malına verdi bərəkət,
Yetirdi rizqini, qılmaz hərəkət.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Bu oğlanlar yetişdi yeddi yaşa,
Sevər idi balıqçı başa-başa.

Tökübən var-yoxunu toy qıldı,
Bu iki uşağı ol sünnət qıldı.

Yürürlər oynayıb bu iki oğlan,
Nəsəb deyir Əmirə: «Ey inim can,

Bu Bağdad şəhrinə sən xan olarsan,
Siyasətlə uluğ sultan olarsan.

Məni səngsər edib dara çəkərsən,
Soyarsan, dərimə saman təpərsən.

Dərimə samani-buğda basarsan,
Yenə darvazada üç gün asarsan».

Əmir deyər: «Eyya, canım ağam, siz,
Yaman şey düşünüb yeməyin qəm siz.

Əgər mən şah olsam, hökm sürərik,
Bağdadi birlikdə gəzib görərik.

Bu nə sözdür, dedin, canım, doğanım,
Sənə olsun fəda bu mali-canım».

Nəsəb dedi yenə: «Divanə olum,
Xəlayiq içrə mən əfsanə olum.

Olub xan, əmrin ilə öldürərsən,
Soyub dərimə saman doldurarsan.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Asıb darvazada üç gün dərimi,
Sənə dedim olacaq işlərimi».

Əmir and içib dedi: «Ey Nəsəbim,
Bil ki, sənsən mənim canım, həbibim.

Tanrımanın əmri birlə xan olsam,
Bu Bağdad şəhrinə sultan olsam.

Səninlə o günü birlikdə görək,
Uluslar varını birlikdə yeyək».

Qılıb çox andü şərt, köp əhdi-peyman,
Nəsəb dedi ona ol sözü hər an.

Balıqçı verdi mollaya buları,
Oxudur oldu mollası oları.

Əmirə öyrədib verdi dərsini,
Ki əvvəlindən deyib haqqı-zikrini.

Ondan sora Nəsəbə gəldi növbət,
Yazıb taxtaya höccətdən neçə xətt.

Oxub əvvəldə ol nami-xudanı,
Allaha eyləyib həmdü sənanı,

Dilinə cari qıldı ol əlifi
Oxutmaq üçün ol dəmdə Nəsəbi.

Nəsəb əlif dedi ona bərabər,
Desə mollası, bi – dedi sərasər.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Yenə təkrar edib qıldı iadə,
Nəsəb nə der: bini qıldı ziyadə.

Ki cüllab desə, deməz ol Nəsəbi,
Əlifdən özgə bi, ti, şini, cimi,

Ki hərgiz bi deməz, vurdu üzünə,
Dolub xunabə tək yaşı gözünə.

Dedi mollaya: «Öldürsən özümü,
Demrəm ol sözün, eşit sözümü.

Gərəkməzdir mənə təlimi-xanı,
Mənə oxut əgər bilsən Quranı.

Oxudar oldu molla onda Quran,
Açıb Quranı «oxu» deb buyuran.

Dedi ol dəmdə: «Mənasın oxutgil,
Ki ondan sonra ol xəttini tutgil».

Gəlibən qəhri molların ol sözə,
Neçə mərtəbə şapalaq vurdu üzə.

Nəsəb dedi: «Kişi mənanı bilsin,
Əgər məna yoxsa, xətti nə qılsın?»

Dedi bir neçə təfsir onda ol an,
Görüb onu bu molla oldu heyran.

Ondan sonra onu molla oxutmaz,
Öz yanında qoyub başqa söz deməz.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Gəlib-gedib yürür, ol xidmət edir,
Oxumaz, orda lakin taxta tutur.

Onun mollası bir gecə görüb düş,
O düş birlə onun könlü olub xoş.

Düşündə bir ağac gördü, gövdəsi –
Göyərib, çox yeri tutdu kölgəsi.

Boyu uca onun, çox budaqları,
Altınla-gümüşlə dolu şaxları.

Onun yarpaqları ləli-zəbərcət,
Şəkərdən meyvəsidir çünkibihədd.

Oyandı bu düşündən oldu heyran,
Bu düşə şükr edib çün qıldı ehsan.

Binagah gəldi məktəbə bir abdal,
Buna dedi ki, rövşən eyləyin hal.

Düşünü bir-bir etdi ona təqrir,
Söylə, dedi bu düşə yaxşı təbir.

Dedi divanə mollaya: «Bir oglan
Bu məktəbdə vəlidir bil onu sən.

Tanımaq istəsən onu sən indi,
Çağır qoy hamısı gəlsinlər indi.

Verib hər birinə bıçaq iticə,
Yenə hər birinə sən ver bir cücə.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

«Xudayım görməyən yerdə buları –
Soyun» deyib buyurunuz oları.

Hansı uşaq o cücəni soyadır,
Hansı soymaz bil ki, ol övliyadır».

Bu molla cəm edib cümlə uşağı,
Verib hər birinə iti bıçağı,

Cücə də veribən buyurdu hamı
Onun bu sözünə çəksin əncamı:

«Xudayım görməyən yerdə soyarsız,
Əgər soymasanız diri qoyarsız».

Alıb hər birisi bir yana getdi,
Xuda görməz yerə, məkana getdi.

Biri həyətində, biri dəhlizdə,
Biri sudan uzaq, biri kəhrizdə,

Birisi uzaqda, körpü başında,
Biri öy içində, biri dışında,

Hamısı soyuban alıb gətirdi,
Mollanın buyruğun hamı bitirdi.

Məgər kim gəlmədi yalnız Nəsəb ol,
Bülənd, alçaq yeri tamam gəzib ol,

Molla sual etdi neçə oğlanı:
«Nə oldu kim, Nəsəb gəlmədi, hani?».

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Oğlanlar dedi ki: «Divanə olub,
Əlində bir bıçaq, bir cücə durub».

Xeyli sonra gəlib qüssəli durdu,
«Nə oldu» deyibən mollası sordu.

Dedi: «Mən tapmadım haq görməyən yer,
Hündür, alçaq yeri gəzdim birbəbir,

Hara getdim, tanrı orada hazır,
Onun baxışları hər yerə nazir».

Güman etdi molla kim: «Şol vəlidir,
Tamam oğlanlar arada bəllidir».

Yenə bir neçə gündən sonra abdal,
Yetib gəldi bu məktəb içrə filhal.

Dedi: «Tanıdınım, molla, vəlini,
Təvaf eylədinmi tutub əlini?»

Dedi molla: «Güman içrə qalmışam,
Bu Nəsəbi vəli sayıb durmuşam».

Mollaya divanə dedi ol yerdə,
«Bilim desən nişanəsin bu yerdə,

Buyur qoy oğlanlar odun çöpləsin,
Odunlara od vuruban üfləsin.

Hansının odunu odsuz yanadır,
Yəqin bil ki, ol oğlan övliyadır».

Buyurdu molla oğlanlara: «Odun,
Toplayın, gərəkdir bizlərə bu tün».

Görər kim qisməti ruzi-əzəli,
Eşidin, əhli-qəmlər, bu qəzəli.

QƏZƏLİ-NƏSƏB

Haqimi-bərhaq ərər sən, hikmətində hər nə var,
Hər nə qılsan, sən qılsan, səndədir hər ixtiyar.

Zəhr ilə alması tökdü mən qərib minasına,
Çox ciyər pərkaləsi gəldi, gəlirdən dər kənar.

Gülbüni-bağı-nəbiyə kim yetib badi-nəsim,
Mustafanın puşigahı ərdi ol şəkkər-nisar.

Başa tiz qoydu bənövşə, sünbül eylər piçi-tab,
Qan töküldü laleyi-səbzin xəzan oldu bahar.

Dur, başının qanı olsun təndə canım sədqəsi,
Ötdü kim bu dünyadan ali-şahi-Düldül süvar.

Ey Nəsəb, sən həm bu həsrətdən biyabanlara düş,
Zəhri-qatıldən cədiddir şəkkəri-şəhdi-hisar.

Yayıldı hər birisi bir tərəfə,
Odun yığıb, alıb gəldi məktəbə.

Dedi molla: onu üfləyib yaxın,
Yanarkən odunlar diqqətlə baxın.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Tutub maşa ilə üflədi çəndan,
Odunu heç yaxa bilməz bir oğlan.

«Nəsəb nə iş görür» soruşdu molla,
Dedilər: «Ol bize qoşulmaz əsla».

Palçığa bulayıb Nəsəb odunu,
Salır su içinə durmadan onu.

Uşaqlar baxdılar, acıqlı durur,
Nəsəbin odunu palçıqlı durur.

Dedi molla ona: «Yax görək bunu»,
Nəsəb «püf» elədi alıb odunu.

Çıxdı bir parça od, odun tutuşdu,
Onu mollası görüb ağlı çasdı.

Xeyli sonra gəlib huşuna molla,
Düşdü ayağına söylədi: «Ey vah».

Dedi: «Adın Nəsimi olsun, ey can,
Sənin yolunda min can olsa qurban.

Yəqin bildim peyğəmbər nəslidənsən,
Vəlilər əfzəlisən, əslidənsən.

Məşayix sərvəri Həllaci-Mənsur,
Onun tək ərdən olan sən kimi nur».

Nəsim ol dəm durub ki ədəb birlə,
Yaşardıb gözünü xunabə birlə.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Dedi: «Məzur, mollam, bizə rüxsət –
Verin siz, aşikarə oldu halət.

Haram oldu bizə işbu məkanlar,
Sizə öy qutlu, bizə yol, ey canlar».

«Hu» deyib, yola girdi şol zamanı,
Olub divanavəş gəzdi cahani.

Qılarlar bəzı ravidən rəvayət,
Qulaq asgil, eşitgil ta bəğayət.

Gəlib mollaya xatını: «Bir oğlan
Qoyun təndirə od yaxsın oşol an».

Dedi molla Nəsimə «Durgil, ey can,
Varib təndirə od yaxgil pəravan».

Gəlib bu həm saldı iki ayağın,
Təndirin içində başladı yanğıın.

Özü fəryad edib oxur qəzəli,
Xatının eltisi gördü bu hali,

Təndirdə odun yox, gəlir istisi,
Bu necə odundur, çıxmır tüstüsü.

Söyməyə başladı ləfzi-fəc ilən,
Vurmaq istəyirdi bir ağaç ilən,

Gözü düşdü təndirə, od lovlar,
Onun ayağından çıxan alovlar

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Qızardıb mis kimi bütüb təndiri,
Şölə çəkir adam üzünə nuru.

Bu haləti görüb cumdu bu xatun
Mollanın yanına ciyərləri xun,

Dedi mollaya bu sirri sərasər,
Həm də dedi: «Bunu bilin bərabər,

O oğlanın bu halını anlayın,
O oğlandan çün qafıl olmayın,

Binagah olmayın təqsiri-nöqsan,
Vəliyi-həqdir, bişəkk, bu oğlan.

Düşün ayağına, sayar sizləri,
Gəlib rəhmi, bağışlasın bizləri».

Yüyürüb gəldi ol, diz çökdü özü,
Xəcalətdən tamam qızardı üzü.

Nəsim dedi: «Aman, qalxın , anam, siz,
Bağışlayın, təqsirimdən keçiniz.

Eyb etməz, gər mənə yüz bunca söysən,
Vurub başım yarsan, qanımı töksən.

Kişinin bir anası – eltisidir,
Ona düşmən olmaq din qayğısidır.

Verin rüxsət, dua edib, açıb qol,
Mübarək sizə öy, qutlu bizə yol».

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Fatə verib, «hu» deyib düşdü yola,
Yüyürüb gahi sağa, gahi sola.

Olub çöllərdə vəhşilərlə həmrah,
Qoşulub qurd-quşa yürüdü hər gah.

Qoyun, geyik, qulan, qurdlar balasın,
Baxar, yemlər idi alıb duasın.

Düşər gahi aşağı, gah büləndə,
Tikandan- didilib, paltarı cinda.

Gahi gəlib özünə gahi məczub,
Gahi əlfəzi-küfr eylər, gahi xub.

Neçə əlvani-hikmətlər, qəzəllər,
Oxub ağlar, çəkər ah hər məhəllər.

Neçə illər olub çöllər məkanı,
Çü Məcnun – vəhşilər birlə rəvanı.

Deyibən ol şahsüvari-qəbi-qövseyn,
Oxudu bu qəzəli gövhəri-eyn:

QƏZƏLİ-NƏSİMİ

Ah, neylək, bu zaman içrə yox həmdəm mənə,
Heç kimsə qəm əməs məndən, tamamı qəm mənə.

Dəm vurulmaz suzi-dildən neçə kim görsəm sitəm,
Yox eşitgi tək kişi bu yerdə bir məhrəm mənə.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Qüssə çoxdur, nəfəs yoxdur, nedək, ey dilnəvaz,
Bu bəlayi-möhnət ərməsdir, cahan kəm mənə.

Daməni-taqəti verməz payıma, səbr eyləyib,
Oturub mən, vurma dəm sən, yavuz qəm mənə.

Seyyidi, sən həm qəzayı-qismətindən kani-qəm,
Olmasın manəndi-mən təki bəni-adəm mənə.

Qəzəllər binəhayət söylər onda,
Yazsa gər, tutmaz yerlər-göylər onda.

Yazıb bir neçəsin ağ kağızlara,
Ki qalsın dosta-yara yadigara.

Üzündən köçürübən bir neçəni,
Tapıb mənzum, səhifə eylər onu.

Onu həm qıldılar dəftər-kitabı,
Ki şayəd olsun deyib bize səvabı,

Birisi bax budur, ey talibi-rah,
Oxuyum, yaxşı könlün birlə dinlə sən.

QƏZƏLİ-NƏSİMİ

Məndə sıgar iki cahan, mən bu cahana sığmazam,
Gövhəri-laməkan mənəm, kövni-məkana sığmazam.

Ərş ilə fərşü kafü nun məndə bulundu cümlə çün,
Kəs sözünü, uzatma kim, şərhi-bəyana sığmazam.

Kövnü məkandır ayətim, bil laməkanda türbətim,
Sən bu nişanda bil məni, bil ki nişana sığmazam.

Surətə bax, mənidə gör, surət içində tanı, gör,
Cism ilə can mənəm vəli, cism ilə cana sığmazam.

Həm sədəfəm, həm inciyəm, misli sirat sevinciyəm,
Bunca qumaşı-rəxt ilə mən bu dükana sığmazam.

Gənci-nihan mənəm mən uş, eyni-əyan mənəm mən uş,
Gövhəri-kan mənəm mən uş, mən bəhri-kanə sığmazam.

Gərçi mühiti-əzəməm, gərçi adımdır adəməm,
Dövr ilə kövn-məkan mənəm, mən bu binaya sığmazam.

Can ilə həm cahan ilə, dəhr ilə həm zaman ilə,
Gövhəri-laməkan mənəm, dəhri-zamana sığmazam.

Zat ilə, həm sifat ilə, qədr ilə həm bərat ilə,
Gülşəkərəm nabat ilə, püstə dəhana sığmazam.

Nara yanan şəcər mənəm, xırqə geyən həcər mənəm,
Yanan odun zəbanəsi, mən bu zəbana sığmazam.

Əncüm ilə fələk mənəm, dövr ilə həm mələk mənəm,
Çün biliyi əmsəm olar, mən bu bisana sığmazam.

Zərrə mənəm, günəş mənəm, çahar ilə pənc, şəş mənəm,
Vəhdəti-küll bəyan eylə, mən bu bəyana sığmazam.

Gərçi bu gün Nəsimiyəm, haşimiyəm, qüreyşiyəm,
Məndən uludur ayətim, ayətə-şana sığmazam.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Əlqissə, Nəsiminin qardaşı başı keçəl olub, neçə
günlər başını şora basıb, dərdinə dəva tapmaz, axırda
odunçuluğu ixtiyar qılıb, odun daşıyb, satardı. Neçə
vaxtdan sonra xudayı-təala ona mərtəbeyi-padşahlıq
verib, dövlət quşu başına qonub, şol vilayətə padşah
olması bir neçə nəzm birlə:

Kəl Əmirin sözün indi eşitgil,
Oxuyub qissəsin kəmalə yetgil.

Əmir kəl yekəlib odun daşırdı,
Harda olsa yenə başın qaşırdı.

Eşşəyə yükleyib odun satırdı,
Günü-güzəranı ondan ötürdü.

Donunun var idi doxsan yamağı,
Yox idi dünyanın köksündə dağı.

Ölmüşdü atası, vardı anası,
Günün keçirirdi ana-balası.

Ölüb Bağdad xanı, təxti halı –
Olub, bikar oldu beyti, malı.

Oların rəsmi idi ol zamanda,
Uçururdular dövlət quşu onda.

Əgər ol quş kimin başına qonar,
Qılar ərdilər ony şahi-muxtar.

Şəhərə car çəkdirdilər ki: «Çıxın,
Bu quş kimə qonar, ona baxın!».

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Ulusun hamısı bir yerə çıxdı,
Yığılıb, toplanıb bu quşa baxdı.

Əmir: «Bu quş bizə qonarmı?» deyib,
Bəylərin durduğu bir yerə gəlib,

Əmir kəl eşşəyə odun yükləyib,
Baxırdı ol quşa qözün zilləyib.

Gəlib, keçəl başa quş qondu, çatdı,
Vurub dırnağıyla başın qanatdı.

«Başım-başım» deyib, ağladı ol dəm,
Gülüşdü ətrafda yiğisan adəm.

At çapıb gəldilər bəylər mücəmməl,
«Kimə qondu» derkən, gördülər bir kəl.

Əyninə geydiyi don para-para,
Başı başdan-başa xoralı yara.

Onun pis iyindən çəqıldı bəylər,
«Bu quşun feli azdı» dedi bəylər.

Bu gün gedib sabah gəldi tamamı,
Yığılıb işbu yerə xası-avamı.

Sabah oldu, yiğildi cümlə varı,
Alıb gəldi ol quşu yaşı qarı.

Yenə quş gəldi, kəl başına qondu,
«Başım ağrıdı» dedi kəl, sevindi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Yenə olmadı bu, döndü cəmaət,
Onun üçün bu gündə yoxdu saət.

Sabah səhər tezdən cümlə gələsi,
Nə olsa, tanrıının hökmün görəsi.

Bu gün yenə gəlib, erdən yiğilüb,
Yetişdilər cəmaət cəm olub.

Yenə uçurdular dövlət quşunu,
Hamısı çevirdi ona başını.

Uçuban, dövr edib ol kələ qondu,
Bu yol həm «Başım» dedi, kəl ovundu.

Dedi bəylər: «Buna təqdiri-cabbar –
Olub, qılaq onu biz şahi-muxtar».

Edibən ittifaq bəylər tamamı,
Onu Bağdadda etdilər imamı.

Yenə edək bu tərəfdən hekayət,
Yiyəmdən olsa tövfiqi-inayət.

Nəsimi dağı-düzlərdə yürürdü,
Neçə hikmət oxur, seyran qılırdı.

Gəzərdi gah şəhərdə, gahi çöldə,
İşlə gecəyü gündüz ərdi yolda.

Ona gəlib qosuldu iki abdal,
Bu üç divanə bir oldu mahi-sal.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Binagah şəhərə gəldi bu üç yar,
Bulara rast oldu piri-ixtiyar.

Nəsimi məktəbə varan zamanda,
Qəlib məktəbə bir divanə onda.

Dedi mollaya: «Burda bir vəli var,
Vəlilərdən vəlakin ulu ol yar.

Buların piri şol divana ərdi,
Şəhərə gəldi, ol pirini gördü.

Üçü də həm ziyarət qıldı pirin,
Soruşdu bu üçünü ləfzi-şirin.

Durub bir neçə dəm yanında onun,
Açılmاسın dedi sirri-nihanın.

«Açılmaz sərriniz, sizlərə rüxsət –
Verərəm, edibən sizlərə şəfqət».

Dedi, qoynuna qolun soxdu ol an,
Çıxardı, birisinə verdi bir nan.

Onun hər üzünə bir şillə vurdu,
Bu həm təzim edib eləcə durdu.

Sonra saldı qolun qoynuna ol niz,
Bir alma aldı, verdi birlinə tez.

Yenə bir qızıl alma qoynundan ol,
Çıxardı, soydu bıçaqla bir yol.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Saplaşından tutub neçə çevirdi,
Onu da yavaşça Nəsimiyə verdi.

Təvazö birlə aldı, qıldı təzim,
Bulara verdi rüxsət, qıldı təkrim.

Qolun açıb, dua qıldı olara,
Sirrini rəmz ilə dedi bulara.

Alıb fatihə, bular durdu getdi,
İqamət olunan mənzilə yetdi.

Oturub, dincəlib üzləşdi bular,
Bu sirrin mənasın sözləşdi bular.

Nəsim dedi: «Bu sirrin mənası var,
Niyə anlamadınız, ey iki yar.

Ki yeddi gün öttüb olan zamanı,
Belindən yerə gömüb nan alanı –

Vuralar, ta ölüncə, daş atıban,
Bu şəhr ortasında səngsər edibən.

Alma alanısa dara asarlar,
Boynuna ip salıb onu qısarlar.

Qızıl almanı soyub, mənə verdi,
Bilin kim, ol əlamət bizdən ərdi.

Məni qoyun kimi yerə yıxarlar,
Soyuban dərimə saman tıxarlar».

Bu sözü eşidib ağlaşdırın zar,
Boyun əyib xuda əmrinə naçar.

Ki ötdü yeddi gün kim, ey nikükar,
Birini asdırın, birini səngsər.

Nəsimi oxub onda bu qəzəli,
Hələb şəhrinə vardi, gör cədəli.

QƏZƏLİ – NƏSİMİ

Kim bu matəmdən məlaik dəmbədəm ağlar bu gün,
İnsü cin, yerü göy titrər, həmmə ağlar bu gün.

Kürs cayından köcüb, sidrə ayağından uçub,
Ərş nalan vurulub, lövhi-qələm ağlar bu gün.

Şəmsi-aləm tab eylər suzi-dildən nalələr,
Bu sehrlər cəbrində arxası həm ağlar bu gün,

Bu əzadan əz bərayi-seyidi rükni-İraq –
Nalə eylər, zümreyi-beytül-həram ağlar bu gün.

Hurilər bəhri-rizayı-Fatimə cənnət ara,
Ol şəhidlər halına dartıb ələm ağlar bu gün.

Ol həvariclər olara qılsa ol gün köp sitəm,
Bəs olara ol zaman cəbri-sitəm ağlar bu gün.

Seyyidi, ol gündə görsə bul Nəsimi halını,
Demərik əhli-əzadan onda kim ağlar bu gün.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Ey münadi, ey müdəllil, eynidayı-ta və ha,
Ey ki yetmiş yeddi hirəfin istivası kəffəha.

Saçların vəsfİ durar innə hədəynahüs-səbil,
Vəssəməvətül-üla, ər-rəhman ələl-ərş-i-istiva.

Rəq-i-mənşuri ki, ya rəbb, çün camalındır sənin,
Süreyi-əsma oxudum, surati-vəchi-xuda.

Sabit oldu cümlə əşyada gözün əsrikliyi,
Çün əcəbat qıldıqın çından demişdir bərha.

Hüri-eynin surətidir çünki ol cənnəti-ədn,
Oldu bir gün hüsnünüz – ayineyi-qəti nəma.

Nəfheyi-İsadır ol şirin ləbin – Ruhül-Əmin,
Cavidan ehya qılar, canlar bağışlar biriya.

Ərzə qıldı qamətin xəlqə siratül-müstəqim,
Əvvəli-axır camalındır mühitə rahnüma.

Surətin «Taha», «Yasin» zülfə-ənbər sayınız,
«Fərtakib məfis-səma»² eydiyü qül «Kəfa».

Yövmi din oldüyü aşıqlər bu dinə gəldilər,
Bəhr neyçündür, camalından Nəsimi buldu ca.

*Onda camaat dedi: «Nə bunca bisəbrlik qılursınız?
Neycün çox ənbiya və övliya ötdülər, bisəbrlik qılma-*

² Qurani-Kərimin 44-cü surəsinin 10-cu ayəsindən qısaltılaraq alınan bir cümlə.

dilar». Nəsimi onlara dedi: «Əvvəldə bizə fərman buder, təqdirdə yazılın». Sonra beş kəlmə əbyat oxudu:

QƏZƏLİ-NƏSİMİ

Həlakımdan Mühəmməd vəhyizdən bir xəbər verdi,
Bu təqdiri-ilahidir haçan ondan digər verdi.

Ötər mən dünyadan indi, sənin suyi-bəqa bul gün,
Əlamət şəmi-qürbətdən, səhər vəqtini xəbər verdi.

Məni bu rövzənin on dördündə qurban qılmışlar,
Xəlilinə xuda «Qurban qıl oğul» deb xəbər verdi.

Neyçin üz çevirəyim mən, eyya dostlar, bu sövdadan,
Əzəl gəlgəy qələm dartıb, qəza birlə qədər verdi.

Əgər yüz cüstəcu qılsa, qəzaya hiylə olmazdır,
«Ötər sübhi baharın» der, xəzan şamü səhər verdi.

Küşəndim gərçi məlumdur, rəva görməm zərər ona,
Əzəl təqdiri bul ərsə, haçan ölüm digər verdi.

Qəza camı müsavidir, bilin ki, şahü miskinə,
Birinə gərçi qəm verdi, birinə tacı-zər verdi.

Nəsimi, indi sən canın ilən qıl nəzmi-matəmlər,
Sənə vəhhabi-aləm dünyada onca hünər verdi.

Seyyid Nəsimi öz halını bəyan qılıb, bu qəzəli oxudu.

Kimsə yoxdu bu cahanda, mən əzəldə var idim,
Gövhərin dəryasında mən ona pərgar idim.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Gövhəri nab eylədi, tutdu cahanı bir şərər,
Ərş-i-kürsi, yeri-göyü yaradanda var idim.

Ol mənim sirrim bilərdi, mən həm onun sərrini,
Ol məni andağ yaratdı, mən ona dərkər idim.

Geydim adəm donunu, heç kimsə bilməz sərrini,
Mən bu beytullanı həm yasağanda var idim.

Bir xəta qıldı deyibən, postumu soyar qazılarsı,
Mən çü Mənsurun yolunda haq deyibən bərdar idim.

On səkkiz min aləmi, gərdiş eylər gəzmişəm,
Dəryanın altında sincit qızaranda var idim.

Mən Nəsimi, söylərəm, çün haqqı bərhaq bilirəm,
Onun üçün ol yaratdı, mən ona dərkər idim.

Yenə bir qəzəl oxudu:

Qazı, müfti, molla, axund, bilin görək handa idim,
Düşməz idim ol dənizə, dəryayı-ümmandan idim.

Ol dənizə düşən kişi, qurbət ərər onun işi,
İçəridən-içəridə sərr ilə pünhanda idim.

Musa ibn İmran ilə qoşa çıxdıq Tur dağına,
Məkkədə məscid qılonda Xəlil ilə onda idim.

İsmayıla çaldı bıçaq, bıçaq ona kar etmədi,
Dost bizi azad eylədi, qoç ilə qurbanda idim.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Yusif ilə bir quyuda zar ağladım bir neçə gün,
Yaqub dağı çox ağladı, mən onda Kənanda idim.

Əli ilə çaldım qılınc, Hüseyn ilə oldum şəhid,
On səkkiz il Qaf dağında Həmzə ilə cəngdə idim.

Miskin Nəsiminin canı, aşiqlər təndə dərmanı,
Ərşə-kürsi, lövhi-qələm, dost ilə seyranda idim.

Ondan sonra Seyyid Nəsimi bu qəzəli oxudu:

Aşıqa, gəlgil bəri, can birlə canan məndədir,
Zahida, sən hardasan, nur birlə iman məndədir.

Məndədir ol yerü göyün hikməti, həm qüdrəti,
Odü yel, torpağı, su, həm cümlə yeksan məndədir.

Haq-təala asimandan endiribdir dörd kitab,
Mən oları mənzur etmən, çünkü Quran məndədir.

Dünyadan nə pəhlivanlar – Rüstəmi-Zal ötdülər,
Səddi-İskəndər ilə təxti-Süleyman məndədir.

Yusifə vermiş idim yüz mün bəlayü dərdi-qəm,
Gəl bəri, dəri qılayın, dərdə dərman məndədir.

Yaqub onda ağladı, hicran ilə Yusif üçün,
Gənci-xəlvətxanalar, həm Misri-sultan məndədir.

Şahimərdan Mürtəzanın əhli-övladı mənəm,
Zülfüqarü Qənbərə Duldül həmmə an məndədir.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Mən Nəsimi, sözlərəm ol şahimərdən əslindən,
Gər qəbul etsə xudayım, eydi-qurban məndədir.

Tamam etdi qəzəlləri risalə,
Yetişmiş ol məqsədinə, kəmalə.

Qərəz, orda oxudu çox qəzəli,
Sataşdırıcı xuda bais əcəli.

Rast gəldi orda çox mollayı qazı,
Nəsimiyə qılıb çox etirazi.

Onun çün məsti-məcnun idi onda,
«Dışağ molla» dedi görən zamanda.

Dışağdan fəhm edib molla həqarət,
Təhqir qıldı dedi, yığıldı millət.

Yığıldı beş yüz mollayı müfti,
Dışağın özgə mənaları köpdü.

Həmmə mollayı müfti bilmədilər,
Dışağı təhqir deyə anladılar.

Dışı ağ içi qara deməkdir,
Yenə şübhə təamları yeməkdir.

Bu mənanı bilər olsa vəlilər,
Nə bilsin, həmmə şeytana «bəllilər».

*Amma Nəsimi gördü ki, beş yüz molla, axund, qazı
və müfti yııldılar. Seyyid Nəsimi məsti-laəqəl, məczubi-
məcnunvar gülüb dedi: «Əssəlam əleyküm, ey içi qara,*

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

dışları ağ mollalarım. «Cümə günü gündə gül, molla müsəlmandır gül». Bu sözləri mollalar eşitdilər, əvvəlcə möhkəm qəzəbləndilər, Nəsimini tutub təzir etdilər. Nəsimi yenə durmadı, təkrar etdi. Mollalar belə fikirləşdilər: «Bu deyir: «Cümə günü gün deyil, molla müsəlman deyil». Cümə günü günlərin əfzəli olsa, molla müsəlmanların əfzəli olsa, bu söz bizə həqarətdir» dedilər. Amma Nəsiminin sözü bu idi: «Cümə günü günlərin içində güldür, molla isə müsəlmanların gülüdür». Mollalar bu ehtimala varmadılar, zira ki əvvəldən dərqərəz idilər. Dışağ deyəndə xaya zənn etdilər.

Bu sözləri eşidib, mollavari,
Dedilər xana edək dadi-zarı.

Qılıb bizlərə çox dürlü həqarət,
«Bu divanədir» deyib, qıldı işarət.

Vuruban əvvəla bisyari-təzir,
Salıb boynuna gül, ayağa zəncir.

Bu şah qaşında həm qıldı iadə,
Olub mollaların qəhri ziyyadə.

«Xəyanətlər bizə çox qıldı ciddən,
Olub kafir kitabı-müctəhiddən.

Bizə qıldı həqarət, dinə qıldı,
Yenə xuda ilə rəsula qıldı.

Əgər tövbə qılıb, yanmaz günahdan,
Üqubət eyləmək lazımlı bu şahdan.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Buna yanlış desə, eylər mükərrər,
Bu sözlə ol olar, əlbəttə, kafər.

Necə cəza ilə öldürmək onu,
Xuda əmri, peğəmbərin nişanı.

Əgər öldürməsə şah ası olar,
Şəyatin sevinib, rəqqası olar.

Oxub Quran, hədisi-binəhayət,
Kişi götürə bilməz çox rəvayət».

Eşidib şah onu dedi ki: «Basın,
Onu darvazadan birbaşa asın».

«Dışağ» der, sözünü qoymaz Nəsimi,
Bular təzirindən yox zərrə bimi.

Yığıldı gəldi mollalar tamamı,
Tamaşaya toplaşdı əhali hamı.

Tutub, döyüb-söyüb çəkdilər dara,
Nəsimi sözünə vermədi ara.

Nəsimi yeddi gecə-gün asılıb,
Sözündən qalmadı səsi qıslıb.

Buna kar etmədi dari-xəlayiq,
Onun çün saxladı aləmə xalıq.

Ki bəd əz yeddi gün qaziyü müfti,
Yanında mühtəsib mollası köpdü.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Gəlibən cümlə xana qıldılar ərz,
«Bunun qətli olur şahım, sizə fərz.

Çün dara asmaq ilə ölmədi bu,
Məgər bu öyrənibdir sehri-cadu.

Dilin kəsib, gözün oymaq gərəkdir,
Yatırıb üz üstə, soymaq gərəkdir.

Tutub halqasından onu yixin sız,
Soyub dərisini saman tixin sız».

Yıxdılar, hər biri vurdular bıçaq,
Yenə dediyini söylədi ancaq.

Bıçaq kar etmədi heç bir yerinə,
Ki hərçənd zor edər, ötməz dərinə.

Gətirdilər neçə iti bıçağı,
Bu qoymur dilindən zikri-haqqı.

Ona kar etmədi bıçaqla xəncər,
Eyninə gəlmədi təpik, şillələr.

Bərk çəkdi çarmıxı bir neçə cəllad,
Ancaq yenə hasıl olmadı murad.

Ki axır dedi: «Ey cəlladi-zalim,
Qalmadı mənim bir zərrə məcalim.

Dabanımdan yarılı soyun dərimi,
Deşməyin bıçaqla hər bir yerimi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Dabanla basmışam çü mən nəcasət,
Bıçaq kəsməyə ol olmuş kəsafət»,

Dabanından tutub soydu dərisin,
Tamam əzasından qoymaz birisin.

Salıb saman içində tikdi, basdı,
Gətirib onu darvazadan asdı.

Əmir kəl, yaxud qardaşı binagah,
Şikara çıxdı, olmuş idi şah.

Onu görcək oxudu bu qəzəli,
Bəyan edib ona olan cədəli.

Əhli-iman işlərin şol dəmdə inkar etdilər,
Çün Həsimini Hələb şəhrində bərdar etdilər.

Qazılar fitva veribən haqqı batıl etdilər,
Küfr edib imana gəlməkliyə çün ar etdilər.

Haq mənə sözlə dedi, əmr etdi, mən həm sözlədim,
Sözlədim izhar edib, aləmdə bisyar etdilər.

Hər nə desəm haqq özü sözlər dilimdən daima,
Bilmədilər əsil sözü, fəhmi-bikar etdilər.

Soydular, çıxardılar şol dəm Nəsimi dərisin,
Ağlaşılıq göydə məlayik, cümləsi zar etdilər.

Ey Nəsimi, vasil oldun xalıqi-rəhmana sən,
Cənnətil-məvada gör, öyünü gülzar etdilər.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Onu anlamadı şah ötdü, getdi,
Şikar edən yerinə barça yetdi.
Şikar edib neçə gün olunca ol,
Yenə qayıdanda tutdu həmin yol.

Yetib darvazaya bəylər ilə şah,
Nəsimiyə gözü düşdü binagah.

Nəsimi anladı şahdır ol gələn,
İstədi yetişsin ona deyilən.

Bülənd avaz ilən ki fəryad qıldı,
«Sözüm eşit, şahım!» deyib dad qıldı.

«Hani andın, hani şərtin vəfası,
Ulusların ərər sən padişası.

Kiçilikdə nə vədələr qılmışdır,
Bu işlərin olarını bilmışdır».

Dedi, onda oxudu bu qəzəli,
Xəbərdar eylədi bais əcəli:

Sinəçakimdən gələn bu dadlar, bidadlar,
Tİğa dönmüş kirpiyi poladlar, cəlladlar.

Hər nə dedim haq dedi, ağızım ilən, dilim ilən,
Ya mənə söylətdirdi ol şətxeyi-əzdadlar.

Molla, müfti dedilər: «Həm kafir oldun, həm ləin,
Mövcübi-qətl» deyib məni öldürdü ol həddadlar.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Dabanımdan soydular, təpəmə doğru çıxdılar,
Onda qıldı təndə canım naleyi-fəryadlar.

Qaziyü, mollayü müfti hamısı cahildilər,
Qoyun tək dərimi soydu bu səgү sallaxlar.

Çün bıçaq sinəmə yetdi, ürəyim dad eylədi,
Onda həm heç dadımıza yetmədi şəddadlar.

Ey Nəsimi, səcdə qıl, sübhana yüz min şükür qıl,
Həmmə oldu dövzahi-şərməndeyi-bibünyadlar.

Yenə əvvəlki dediyin iadə
Qılıb, oxudu edib istifadə.

Yenə birini oxuyaq, sən ol agah,
Oxub iki qəzəli dedi: «Ey şah!».

Fəhm edib padşah həm gördü onu,
Cilovun dartıban durdu zamanı.

Yenə bir az durdu, onu dinlədi,
Oxudu bir qəzəl, şah tam anladı.

Axırında oxunan bu qəzəldir,
Səbəb mollalara qismət əzəldir.

QƏZƏLİ-NƏSİMI

Haqqə vasildir Nəsimi, gəl, gör indi, Seyyida!
Sən ki Bağdadın əmiri, gəl, gör indi, Seyyida!

Sirri-halımı sənə mən demiş idim əvvəla,
Qövlünə gerçək deyilsən, gəl, gör indi, Seyyida!

Molla, müfti, qazılar bilməz həqiqət sirrini,
Bilməyib öldürdilər, sən, gəl, gör indi, Seyyida!

Abidü zahid nə bilsin sirri-arif-aşıqi,
Dərimi soydu olar, sən, gəl, gör indi, Seyyida!

Arifü aşiq dilindən haq deyər bir neçə söz,
Hər nə dedim haq demişdir, gəl, gör, indi, Seyyida!

Dedi haq Mənsur dilindən kim «Ənəl-həqq»,
məndən həm,
Xəsmü qatil özündür, gəl, gör indi, Seyyida!

Avami-xasın dilindən deyir, qılır əzasından,
Haq durar bilgil, həqiqət, gəl, gör indi, Seyyida!

Hər nə dedim, hər nə qıldım bildilər məndən vəli,
Cahili-nadan ərərlər, gəl, gör indi, Seyyida!

Bu təhəratsız fəqihlər kim sənin hökmün ilən,
Soydular nahaq dərimi, gəl, gör indi Seyyida!

Əsli-cəddim şahimərdani-Əlidir pişva,
Ol uluğ məhşər günündə, gəl, gör indi, Seyyida!

Cəddimiz həzrət Əlidir, dayımız Mənsur ərər,
Zülmi-nahaq qıldı mənə, gəl, gör indi, Seyyida!

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Ey Nəsimi, qəm yeməgil, çünki oldun sən şəhid,
Həqq bilər eynül-yəqindir, gəl, gör indi, Seyyida!

Ondan sonra Nəsimi oldu əmsəm,
Demədi söz sonra bişü ya da kəm.

Qoydu atın cilovun şahi-əkrəm,
Tutub matəm, içini doldurub qəm.

Varıb düşdü özünün mənzilinə,
Buyurdu bəyləri öz hüzuruna.

Varıb izzət ilən darvazadan siz,
Asılan dərini alıb gəliniz.

Varıb, alıb gətirdi onu işan,
Onu görçək özündən getdi ol xan.

Yaxasın çak edib fəryadı qıldı,
Könlündə qəm öyün abadi qıldı.

Bu bəylər cümləsi şaha qosulub,
Qılar fəryad şah ilə birgə olub.

Dedi şah: «Cismim öyünü yixaram,
Məhsərdə üzünə necə baxaram».

Ayağını qucub, sürtüb üzünü,
Yaş ilə doldurub iki gözünü.

Yaxasın çak, caməsin para qıldı,
Dedi: «Yanında üzüm qara oldu.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Sənin əbabü əcdadın qaşında,
Nə derəm, ruzi-məhsər olmuşunda.

Ali-övladi seyidzadəsən sən,
Cəmiyi-xalqdan azadəsən sən.

Sənin yanında mən şərməndə oldum,
Özümün işimə dərməndə oldum.

Üzün görməyə məndə qalmadı üz,
Dilim laldır, ağızım sözləməs söz.

Xüsusən, baban yanında nə derəm,
Ölüncə ta onunçün qüssə yerəm».

Dedi, bir şeir oxudu, ağladı zar,
Bu şahin naləsinə hamı ağlar.

Vah, xəta qıldım mən indi, neyləyim, vah, Seyyida!
Danla məhsərin günündə neyləyim, vah, Seyyida!

Sirri-halını mənə sən demiş idin əvvəla,
Əhd qıldım, bitmədim mən, neyləyim, vah, Seyyida!

Bu fəqihi-bivüzular ərz qıldılar mənə,
Şum rəqiblər sözünü mən neyləyim, vah, Seyyida!

Eylə müftilər mənə qıldı şəriət şərhini,
Bilməz ərkənlər həqiqət, neyləyim, vah, Seyyida!

Özləri kafir olub, ayrıldılar imanından,
Məni həm şərməndə qıldı, neyləyim, vah, Seyyida!

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Mənə gər qılmaz şəfaət ruzi-məhşərin günü,
Həqq, Mühəmməd həzrəti də, neyləyim, vah, Seyyida!

Dedi Əmir, bu işi qıldımxəta, bildim mən, a,
Çün əzəldən qismətindir, neyləyim, vah, Seyyida!

Qəzəl tamam edibən ol şahənşah,
Nəsiminin ölməsindən oldu agah.

Yığıb cismin onun dərisinə saldı,
Götüdü şah özü əlinə aldı.

Oxub ərk içində ona cənəzə,
Qılıb izzət onun kimi şahbaza.

Düz xanlar məzarının ortasında,
Onu qoydu çü şahlar arasında.

Verib çox aş, qıldı xətmi-Quran,
Yığışdırıb tamam ili firavan.

Tutub matəm ona xanlar, əmirlər,
Həmmə bəyü inağü çox vəzirlər.

Deyibən çox dağ ilə «Seydi-risalət»,
Oxudu, nalə edib bir neçə əbyat.

Bu müsəddəs Əmir şahın dediyi müsəddəsdir:

Nalə qılmaz neyləsin, ney tək nəvadan ayrılib,
Bilbili-şuridə tək badi-həvadan ayrılib.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Ənbiyalar sərvəri ol Mustafadan ayrılib,
Ol Əbu Bəkrü imami-basəfadan ayrılib,
Öməri-Xəttab kimi piri-xudadan ayrılib,
İki dünya hasili helmü həyadan ayrılib,
Ol Əliyi-Mürtəza şiri-xudadan ayrılib,
Ol imam, seyid Həsən tək rahnümadan ayrılib,
Qibləgahim ol Hüseyni-Kərbəladan ayrılib,
Yetmiş iki uruğuyü əqrəbadan ayrılib,
Qalmasın heç kim yetim mən tək, atadan ayrılib,
Qalmasın matəm ara ağa-inidən ayrılib.

Heç kim öz dövründəki dövranından ayrılmاسın,
Şadlığı, həm məclisi-bərpasından ayrılmاسın,
Kasə gərçi doladır, minasından ayrılmاسın,
Dür əger çəndin uluğ, dəryasından ayrılmاسın,
Heç gülşən ki bülbüli-yuvasından ayrılmاسın,
Hər kişi aləmdə öz sövdasından ayrılmاسın,
Heç qərib müşki-çeşmi-tutiyasından ayrylmاسyn,
Heç Yaqub ki dideyi-binasından ayrılmاسın,
Qalmasın heç kim yetim mən tək, atadan ayrılib,
Qalmasın matəm ara ağa-inidən ayrılib.

Mən qalıb mən dəşt-i-firqət içərə sərgərdan olub,
Gülüstəndən ayrılib çün bülbüli-nalan olub,
Qönçə kimi ləçək-ləçək könlüm açılmaz qan olub,
Qalmışam mən zari-aglar, bisərə saman olub,
Görə bilməm dağı-dilni lalə tək xəndən olub,
Tazə-tazə dağlar ki, dağ üstünə mehman olub,
Fırqətində mən yanaram, mən bağıri biryan olub,
Baş alıb çöllərə çıxsam, gözlərimə yaşı dolub,
Qalmasın heç kim yetim mən tək, atadan ayrılib,
Qalmasın matəm ağa ara-inidən ayrılib.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Nə qərar eylər yaranlar, biqərar etdi fələk,
Kuhi-sarı fitrətimi laləzar etdi fələk,
Gözlərimdən xun (töküb) bağrim qubar etdi fələk,
Bir başıma yüz cəfalarını nisar etdi fələk,
Şahsüvarların yoluna intizar etdi fələk,
Üzdü gulləri, saralıb, bizi xar etdi fələk,
Rusiyahları yenə rusiyah etdi fələk,
Bunca qayğı-möhnətə bizi düçər etdi fələk,
Qalmasın heç kim yetim mən tək, atadan ayrılib,
Qalmasın matəm ara ağa-inidən ayrılib.

Varmıdır dünyada mən tək mehribanlardan cüda,
Yer üzə düşən məlayik asimanlardan cüda,
Hər birisi şiri-nər, sahibgiranlardan cüda,
Ol sıpəhsalari-səftər pəhlivanlardan cüda,
Tiği-islam vuruğu ol bağırı qanlardan cüda,
Tən qəfəs can içrə bülbül gülüstanlardan cüda,
Bir nişanə mən kimi ol binişanlardan cüda,
Aşıyanından uçan cənnət məkanlardan cüda,
Qalmasın heç kim yetim mən tək, atadan ayrılib,
Qalmasın matəm ara ağa-inidən ayrılib.

Şadlıq kəmdir, ey yaranlar, dünyada qəmdir bu gün,
Kim ki biqəmdir cahanda, demə adəmdir bu gün,
Gecə-gündüz qayğı-külfət bizə həmdəmdir bu gün,
Bu cahan içrə müsibət görməyən kindir bu gün?
Kövkəbi-gərdun, buludlar, didə pürnəmdir bu gün,
Qalmadı dünyada hərgiz şahi-İskəndər bu gün,
Bu iqamət misli gül üstündə şəbnəmdir bu gün,
Sözləgil sən, ey Əmir şah, qənimət dəmdir bu gün,
Qalmasın heç kim yetim mən tək, atadan ayrılib,
Qalmasın matəm ara ağa-inidən ayrılib.

Tutub matəm bu xan ordası birlə,
Həmmə bəyü inaq həmrası birlə.

Ondan sonra münadi qıldı ol şah,
«Nə yerdə olsa gəlsin bura molla.

Ona ənamü çox ehsan edərəm,
Ziyafətlər qılıb, mehman edərəm.

Nə yerdə olsa mollanın hamısı,
Yetişsin bura, qalmasın birisi».

Yığılıb gəldi mollalar tamamı,
Qalmadı şəhərdə molla-imamı.

Uluğ-kiçik nə kim molla var ərdi,
Xanın sarayına bir-bir barça gəldi.

Onun üçün – bu xanda adət ərdi,
İşlə şamü səhər ibadət ərdi.

Nə yerdə olsa molla sevər ərdi,
Ona izzət qılıb, çox sayar ərdi.

Qılıb olara çox ənamü ehsan,
Ziyafətlər qılıb olara çəndan.

Bunun tək şah bizə eylər ziyafət,
Deyibən gəldi qılıb qəti-məsafət.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Uzaqdan, həm yavuqdan cümlə varı,
Dedi: «Ənam üçün şaha varalı».

Yetişdi şah qaşına cümlə qalmaz,
Yüyürdü neçəsi papağın almaz.

Nə axundu, nə məktəbdarı qaldı,
Sevinib şadi-xürrəm həmmə gəldi.

Gəlib çatdı, ol yerdə hamı durdu,
Çox keçmədi ki, şah içəri girdi.

Saraydan keçirdi bir su holuğu,
Burdan dəyirmana axır güclü su.

«Hər yanı bağlayın» buyurdu onda,
Varıb bağladılar oşol zamanda.

Əmr etdi, gəldilər nə ki cəllad var,
Dedi: «Mollaları siz qatar-qatar,

Düzərək gətirin düz bu holuğa,
Öldürüb tullayıb birbaşa suya.

Dəyirman çarxını fırladır bu su,
Görmüşük qədimdən onu, doğrusu.

Üyündür buğdanı dəyirman daşı,
Yaxşıdır o unun nanı, lavaşı.

Yeyək o çörəkdən doyana qədər,
Çörəkçi əməyi getməsin hədər».

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Öldürən cəlladdı, ölən molladı,
Uluğu-kıcıyi biri qalmadı.

Axitdı holuqdan o qədər çox qan,
Mollalar qaniyla döndü dəyirman.

Batman yarım bugda elədilər un;-
Süst axır, çox qatı axmaz oşol xun.

Bu ölən molla on mindən ziyadə,
Kimi mərkəbsüvar, kimi piyadə.

Uzaq yerdən gələn bir molla vardi,
«Yetmədim ənama» deyib ağlardı.

Binagah bir kişi ona rast oldu,
Dedi molla: «Şahın ənamı çoxdu.

Gecikdim, yetişməm ol mollalara,
Yəqin şah çox ənam verib olara.

Ayağım axsaqdır, öyümsə uzaq,
Nə olar, tez məni yetir yavuqraq».

Ol dedi mollaya: «Yoxdur xəbərin?
Getsən, qoyun kimi soyular dərin.

Axundlar, qazılar, müfti, mollalar
Gəldilər, saraya sığmadı olar.

Oları tamamən şah qırıb-çatdı,
Soyub, qanlarını suya axıtdı.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Olar qanı ilən döndü dəyirman,
Agah ol bu işdən, uzaqlaş burdan».

İnanıb ol kişi söyləyən sözə,
Qaçıb getdi molla, çıxmadı üzə,

Neçə gün gizlənib qohumda, yadda,
Təhərat almağa çıxmadı hətta.

Çəkib suzi-dildən dərindən bir ah,
Dedi bu qəzəli ağlayıb ol şah.

Və driğa kim, nəzərdən həmnişinlər getdi ya,
Yüz ələm ilən cahandan nazəninlər getdi ya.

Ömür bağında açılıb gül kimi bir neçə gün,
Bul çəməndən bəhrə almaz aşiyalar getdi ya.

Xoş səadət bu neçə sahibgirandan ayrılib,
Haq yolunda can verib əhli-yaxınlar getdi ya.

Hər biri bir şahsüvari-əsr idi dövran ara,
Dövr ayağın nuş edib, seyd-Hüseynlər getdi ya.

Hər zaman bu fitnələrdən bir qiyamət cuş vurar,
Nəsl-i-paki-ənbiya, ol şahi hatəm getdi ya.

Əntə-qatil, əntə-məqtul əntə-hərbi, əntə-zərb,
Əntə-surü əntə-matəm, özgə matəm getdi ya.

Şul gərək, qanlar töküb meydanda can vermək yenə,
Bir dua qılmaz yenə, İsa, Məryəm getdi ya.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Solsa cənnət gülləri, susuzda kövsər ləbləri,
Çəşmeyi-Xıdır ilən çahi-zəmzəm getdi ya.

Şiri-cabbari-cahan bostanını vursa xəazan,
İndi bu gəln baharı, səbzə xürrəm getdi ya.

Ey Əmir, sən həm gedərsən cami-rehlətdən içib,
Sən də məzursan, olar tək övliyalar getdi ya.

Yatdı yer altında neçə zamanı,
Elə düşdü bunun öldü gümanı.

Görünmədi elə, çox mütdət ötdü,
Onun varlığını hamı unutdu.

Ki qorxa-qorxa çıxdı dışarı,
«Gələr» deyə xan kişisi mən sarı.

Çıxdı molla sonunda aşikara,
Müdərris qıldılar işbu diyara.

Şol molladan yayıldı cümlə molla,
Məgər ki, olmazdı mollalar asla.

İnayət qıldı tanım, oldu əncam,
Risaleyi-Nəsimi oldu tamam.

Yiyəmdən yetdi tövfiqi-hidayət,
Yetişdi bu risalə çün bəqayət.

Nəsimi ruhundan həm yetdi imdad,
Məqasid mənzilini qıldı abad.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Əsiri, xakisarı bibəzaət,
Yürüdüb həmanı qıldı kitabət.

Biövni-qadiri-səttari-vəhhab,
Tamama yetdi bu nüsxə bə hər bab.

Xəta olsa xəttimdə bişü ya kəm,
Onun təshihini eyləyib əm-səm,

Qələtdir deyib etməyin iqabım,
Kərəm birlə yapın siz ayıb payım.

Rəbiüs-sani ayı, qoy ilində,
Tamam oldu Əsirinin əlində.

İdi tarix yüz səksən səkkizdə,
Qoyub min üstünə, yox şəkk bu sözdə.

Əsiri əlində oldu kitabət,
Olub Kərrəh³ arasında bu təmmət.

Qərəz, məndən qalsın yadigar,
Oxusun qoy onu yenə dostü yar.

Dəvamül-ömri mən xofi-ricada,
Yaranlardan umudum çox duada.

Qılıbdır bir neçə sözləri mənzum,
Umud eylər Əsiri, ismi-mədum.

³ Kərrəh – indiki Sakar rayonundakı Kərrəklər kəndi nəzərdə tutulur.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Bilər-bilməz sözü dedim müəllam,
Bağışla suçumu, vallahi-əlam.

Yaranlar, bu qəzaya ağlayınız siz,
Səna deyib xudaya, ağlayınız siz,

Oşol kim afitabi-aləm ara,
Mühəmməd Mustafaya ağlayınız siz.

Bu şurişləri görməz fani olğan,
Əli-şiri-xudaya ağlayınız siz.

Cəfayü cəbr ilə tapan şəhadət,
Hüseyni-Kərbəlaya ağlayınız siz.

Bəlalar dağını görməz ölü dağ,
Ki ol tacı-ənbiyaya ağlayınız siz.

Qara günləri görən ol neçə mah,
Əsiri-mübtəlaya ağlanyınız siz.

Məhərrəm ayında matəm tutuban,
Olub məşğul duaya ağlayınız siz.

Ol ərlərin əzasın tazə edibən
Ki ta ruzi-cəzaya ağlayınız siz,

Ölüm dağını gördü neçə ərlər,
Dua edib oları ağlayınız siz.

Qurtulmaz bu Əmir dünyada qəmdən,
Nəsəb bəxti qaraya ağlayınız siz.

NÖVBƏ SİZƏ YETDİ

İbrət alın, ey xalq, cahandan həmmə getdi,
Kim aləmə gəldi, həmmə ərman ilə getdi,
Düz bəndələri axirət əsbabını etdi,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Ol həzrəti Adəmə yetirdi nə bəlalər,
Həvva başına saldı nə möhnət, nə cəfalar,
Ol Nuha verdi nə sitəm əhli-xətalar,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Cərcis ilə Şeys idi nəbilər qüdəması,
İdris idi aləmdə bəşərin üləması,
Loğman həkim idi ulusun hükəması,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Yəhyani, Zəkeriyəni şəhid eylədi küffar,
Əyyub təninə etdi xuda bir dərin azar,
Durmaz, bu cahandan hamısı ötdü bəyekbar,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Yəqub sitəmlər görüb ötdü bu cahandan,
Yusif satılıb gördü cəfalar bu məkandan,
İsa fələyə getdi qaçıb əhli-zamandan,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Salih hanı, ol mayanı daşdan betər edən,
Musa hanı, ol quru əsanı şəcər edən,
Ol Lut hanı, ümməti xuni-ciyər edən,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Davudun əlində dəmir mum tək əridi,
Məhkumi-Süleyman zi səma ta səmək idi,
Ol şahi-rəsul sairi-doqquz fələk idi,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Qaldımı Xəlil, oğlunu ol eylədi qurban,
Qaldımı Əli, tanrı demişdi ona arslan,
Əshabi-peyğəmbər hanı, ol Buzəri-Səlman,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Sibteyn nəbi hanı, imami-ümam idı,
Səccadə hanı, aləm ara möhtərəm idı,
Övladi-peyğəmbər həmə sahibi-kərəm idı,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Aqilsən, imami-əzəmi-Kufəyə nəzər qıl,
Aldanma cahan məkri-fəribinə həzər qıl,
Azıq qəmini eyləgil, əsbabi-səfər qıl,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Tərk etdi cahan mülkünü ol xoca Əhrar,
Sultani-təriqət – ol Qasimi-Ənvar,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Şibli hanı, tanrıya idi məhrəmi-əsrar,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Ol mürşidi-xeyir hanı, ki adı Həsan idи,
Ol durrı-giranmaya, ki Veysəl-Qəran idи,
Əhməd Yəsəvi harda, ki qütbül-ərən idи,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Ol şeyx Kəbir etdi şəhadət meyini nuş,
Mənsur idи salan, hanı, ol bəhr içində coş,
Nəqşibənd vəli hanı – idи şahi-güləbpuş,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Şahbaz hanı, ol ədl ilə dad etdi həmişə,
Hatəm idи qılan özünə xeyiri peşə,
Fərhadı yox qıldı vurub başına tişə,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

İskəndər idи zor ilə aləm yürüb alan,
Rüstəm hanı, ol aləm ara vəlvələ salan,
Məğruri-cahan olmayıñız, ey yar ilə yaran,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Qaldımı biri, aləm ara xani-xəvakin,
Həsrət ilə yetdi həmə sultani-səlatin,
Dəstgir deyil mal ilə övlad, xəvatin,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Nə qıldı vəfa dəhr peyğəmbərə, vəliyə,
Rəhm etmədi ol aqilü baliğə, səbiyə,
Sərf eylətiniz övqatı üqba tələbiyə,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Cəhd eylə, qəza eyləməgil rozə-namazın,
Dur ertə səhər, tanrıya ərz eylə niyazın,
Ötürmə əbəs gecəyü gündüz, qışu yazın,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Ata-ananı, qövm-qarındaşını ql yad,
Həm yar, bəradər hani, ol pir ilə ustad,
Qafillik ilə vermə əziz ömrünü bərbad,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Ümmət, qılıban tövbə, yaxanı tuta vergil,
Bu fani cahan var-yoxun unuda vergil,
Yaxlaşma bu dünyaya, iraqdan ötə vergil,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Məstanə açıq saxsından camını sunmaz,
Kim qalasıdır, bu qara torpaq ara girməz,
Fəryad ki, qaldım yenə ərman ilə, görməz,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Ya rəb, qıl onu rövzeyi-rizvan ilə ülfət,
Fəzlin ilə əhvalına bax, eylə inayət,
Durğuzginən həm rövzəsində ruzi-qiyamət,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Ey Əndəliba, ötdü cahandan neçə şahbaz,
Bu ömrü bəqasız qılacaq bir günü pərvaz,
Musa Kəlam idı xudaya qılıban raz,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

Ey Əndəlib, ötdü bu dünyadan həmmə ər,
Məkr ilə aldadıb həmməni uddu bu qara yer,
Qalmaz birisi – mürşidi-kamil, yenə həm pir,
Agah olun, çərx əvvəlkiləri netdi,
Vaqif olun, əhbab, ki növbə sizə yetdi.

SON

SƏƏD VƏQQAS

Dinlə bir hekayət, həzrəti-qəffar
Qüdrətini bir-bir nüma eylədi,
Yüz iyirmi dörd min olan peyğəmbər,
Mühəmmədi şirin liqa eylədi.

Şəmsü qəmər, ərzi, yeddi səmanı,
Ərş-i-kürsü, lövhi-qələm əyanı,
Səkkiz üçmaq, dövzah, iki cahanı
Rəsul hörmətinə bina eylədi.

Əndəlib dilinə gəldi hekayət,
O həzrətdən qılır türfə rəvayət,
Eşidənlər xoş olsun, həm fəraigət,
Qayğılı könlünü səfa eylədi.

Bir dəfə məsciddə rəsul Mühəmməd
Ulusa nəsihət qılırdı bihədd,
Bir adam duraraq dedi: ya Əhməd,
Bir əcaib sual əda eylədi.

-Özü qoca, - dedi, Quran içində,
On dörd yerdə gördüm səxini onda,
Şəksiz, behiştlikdir ol səxi bəndə,
O hansı səxidir, rəha eylədi?

Mühəmməd Mustafa dedi ol zaman:
Səəd Vəqqas olacaq ol səxi, əyan,
Allahım bağışlar bişəkk, bigüman,
Rəsul belə deyib nida eylədi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Yenə həm bir qoca sıçradı durdu,
Əl üstə əl qoyub: ya rəsul, - dedi,
Mən də gördün, Quran içrə buyurdu,
Nə səxidir, behişt rəva eylədi?

Dedi rəsul: qoca, Səəd Vəqqasdır,
Behişt içrə gəzər, ol səxi xasdır,
Rəhmət dəryasında sanki qəvvasdır,
Həqq üçün canını fəda eylədi.

Bu sözü eşitdi rəsuldan Əli,
Qeyrətindən yandı canı, həm dili,
Qəhr edib məsciddən çıxdı ol vəli,
Öylərinə varıb səna eylədi.

Fatimə gördü ki, Əlidə qeyrət,
Dedi ki: ya Əli, bu nə müsibət,
Atamla hər zaman olsan həmsöhbət,
Hər bir sözün dərdə dəva eylədi.

Bu gün necə qəhri-siyaset oldu?
Nə iş ilə qayğı, nədamət oldu?
Guya ki, başına qiyamət oldu,
Nə səbəbdən könlün giryən eylədi?

Əli dedi: cübtüm Fatmeyi-Zəhra,
Könlümə qatı iş oldu hüveyda,
Qocalar sordular rəsuldan onda,
Hansı səxiyə cənnət əta eylədi?

Rəsul dedi: Səədi Vəqqas nümayan,
Quran içrə xəbər verdi bigüman,
Təkrar edib sordu qocalar çəndan,
Ondan canü könlüm izə eylədi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Heç mənim könlümə baxmadı həzrət,
Guya ki, başıma qopdu qiyamət,
Bilməm, nə təqsirdən oldu əlamət,
Belə deyib yaşın rəvan eylədi.

Yetmiş iki yolda qul tək başımı
Satdırıdım, axıdıb gözdən yaşımı,
Qəriblərə verib nanü aşımı
Yedirtdim, həqqimə dua eylədi.

Həsənlə Hüseyni – şahzadələri
Girov verdim cuhuda o gədələri,
Səxi adı üçün qıldıb buları,
Mənim bütün işim riya eylədi.

Fatma dedi: çağır Qəmbəri, gəlsin,
Başa küllah, əynə cındırı geysin,
Belə kəşkül, ələ neştəri alsın,
Bir hikmət var deyib səda eylədi.

Çağırıb Qəmbəri verdilər papaq,
Cındır libas geydi tam soyunaraq,
Beldə kəşkül, əldə neştər, bu sayaq,
Onu bir qələndər gəda eylədi.

Səəd Vəqqas qapısına var, dedi,
-Şeyxüllah! – deyib orda dur dedi,
Nə hikmətlər olar, onu gör dedi,
Gör xudam nə hikmət cəza eylədi.

-Cəvahir, zər versə, qızıl-gümüşdən,
Alma heç birini nan ilə aşdan,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Söylə: «Adam qanı gərəkdir başdan,
Təbiblər ol qanı dəva eylədi».

Özünün qanını versə, almagil,
Heç bir nəmərini qəbul qilmagil,
Qızılı, gümüşə nəzər salmagil,
Hələ gör haq nə iş rəva eylədi.

Söylə: «Yeddi yaşılı nazənin oğlan,
Adı Abdulladır, hafizi-Quran,
Bax, mənə lazımdır o oğlandan qan,
Onun qanın mənə dəva eylədi».

Söyləyib Qəmbəri rəvanə etdi,
Qəmbər Səəd Vəqqas öyünə getdi,
«Şeyxülillah!» deyib qapını tutdu,
Səəd Vəqqas öydə nida eylədi.

-Səbr elə, dilənci, getmə, dur-dayan,
Bir əlinə qızıl, o birinə nan,
Alıb çıxdı, dilənciyə o zaman
-Al bunları,- deyib səda eylədi.

-Məqsədin nədir, de, cəvahir, qızıl?
Yemək-içmək isə, hamısı hazır,
Al bunları, eylə xudaya şükür,
Səəd Vəqqas ona dua eylədi.

Sail dedi: «Onlardan nə olacaq,
Elə şeylər elə burda qalacaq,
Mənə adam qanı lazımdır ancaq,
Şeyxülillah!» deyib səda eylədi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Səəd Vəqqas dedi: «Qanım gərəksə,
Bir ləhzə dayanma, canım gərəksə,
Sədəqədir, xanimanın gərəksə,
Varın haq yolunda fəda eylədi.

Sail dedi: «Sənin qanın gərəkməz,
Sənin olsun, xanimanın gərəkməz,
Əziz təndə şirin canın gərəkməz,
Mənə yad qanını dəva eylədi».

Səəd Vəqqas dedi: «Məqsəd bəyan et,
Necə qan istərsən, onu əyan et,
Nə diləsən, məni verər güman et»,
Təbəssüm, xoş qılıq əda eylədi.

Sail dedi: «Yeddi yaşlı bir oğlan,
Üzü gül tək, özü hafizi-Quran,
Əcəb xülq içində oldu nümayan,
Onun qanın mənə dəva eylədi».

Vəqqasın bir oğlu var idi, xəndan,
Yeddi yaşar, özü hafizi-Quran,
Adı Abdulladır, ağlı firavan,
Pərizaddan onu cəla eylədi.

Səəd Vəqqas varib: «Can, oğlum, - dedi,
Qapıda bir sail fəryad eylədi,
Sənin qanın istər, «imdad» söylədi,
-Nə dersən? – söyləyib səda eylədi.

Oğlan dedi: «Kəbəm, püşt-i-pənahım,
Qəbul qılsa bu canımı allahım,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Alsın, verim, gərək olsa bu canım»,
Xoşbəxt olub zövqü səfa eylədi.

-Siz aman olsanız dünyada, ata,
Olar biz tək oğul neçəsi peyda,
Zaye olmaz qılsan haqq ilə sövda,
Belə deyib sözün əda eylədi.

Oğlun alıb çıxdı, sailə verdi,
Oğlan əl üstə əl dayanıb durdu,
«Qabını tut» deyib Vəqqas buyurdu,
Qəmbərə «al!» deyib nida eylədi.

Qəmbər neştər ilə oğlunu çaldı,
Kəşkülü doldurub qanını aldı,
Həzrəti Əlinin yanına gəldi,
Əli təxəyyürdən izə eylədi.

Əli dedi: «İndi necə edəlim,
Bu sirri rəsula xəbər verəlim,
Necə hikmət idi, onu görəlim»,
Özün resul sarı rəha eylədi.

Qüdrət ilə bu dəm qədiri-xuda,
-Ya Cəbrayıl, - deyib eylədi nida,
Söylə bu sözümü, bilsin Mustafa,
Fərman tutub ərzi-rəva eylədi.

-Söylə Mühəmmədə, fərman eyləsin,
Özün Səəd öyüñə mehman eyləsin,
Oğlu ilə həmrəh təamı yesin,
Cəbrayıl əmrini bərpa eylədi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Cəbrayıl rəsula salam yetirdi,
Haqqın fərmanından kəlam yetirdi,
Pünhan sirlərindən nizam yetirdi,
Hər bir sözün yüz min bəha eylədi.

-Haq dedi: Mühəmməd rəsul müqtəda,
Səəd öyünə mehman olsun Mustafa,
Oğlu ilə təam yesin basəfa,
Səndən haq özünü riza eylədi.

Eşitdi haq sözün həzrəti rəsul,
Can-başla əmrini eylədi qəbul,
Səhaba, çahar yar, hamısı bir yol
Mehman olub Səədə səna eylədi.

Səəd Vəqqas təam eylədi təyyar,
Rəsula göstərdi izzü etibar,
Yenə o Cəbrayıl eylədi izhar,
Mühəmmədi şirin liqa eylədi.

Səədə dedi rəsul: «Qoy oğlun gəlsin,
Bizim ilə gəlib təamı yesin,
Həsən-Hüseynlə oynayıb-gülsün»,
Bu öyüdü rəsul əda eylədi.

Səəd Vəqqas əl götürüb zar ağlar,
-Oğlum diri deyil» – giriftar ağlar,
Bir-bir bəyan qılıb, ol sərvər ağlar,
Göz yaşını saçılıfşa eylədi.

Mühəmməd Mustafa söylədi: «Gedin,
Ölünü düz bura alıb gətirin,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

O haqqın qüdrəti necədir, görün»,
Ölünü gətirdib iza eylədi.

Mühəmməd Mustafa açdı başını,
Mübarək gözündən tökdü yaşını,
İki zülfün tutb, büküb başını,
Baxıb, haqqa zikri-səna eylədi.

Səhabə «Amin!» der, ağlaşış durdu,
Qüdrət ilə haq oğlana can verdi,
O oğlan astaca yerindən durdu,
Mustafaya təzim əta eylədi.

Bir əlində şərab gördü əncümən,
Bir əlində cənnət gülündən çəmən,
On dörd günlük ay tək o novça cavan
Haqqında Mühəmməd dua eylədi.

Dedi: «Oğlum, nə şərabdır, nə güldür,
Getdiyin yer nə mənzildir, nə yoldur?
Səxi qula süsən ilə sünbüldür,
Kim ki haq yolunda səxa eylədi.

Oğlan dedi ol dəm: «Ya rəsulüllah,
Canım yetən yerdi cənnətül-məva,
Şərab verdi hövzi-kövsərdən ol şah,
Behişt güllərindən əta eylədi.

Cənnət içrə seyran edirdim yürüb,
Əlimi tutdunuz, «Gəl, oğlum!» deyib,
Qoydunuz bu yerdə məni gətirib,
Mübarək əliniz şəfa eylədi».

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Rəsul dedi yaranlara nəsihət,
-Zinhar, səxilərə eyləyin hörmət,
Şübhəsiz, səxinin yeridir cənnət,
Kimsə qəriblərə riza eylədi.

Səxilər cənnətə girər, əylənməz,
Paxıllar dövzaxda yanar, əylənməz,
Əndəlib der: dünya ötər, əylənməz,
İşbu dünya kimə vəfa eylədi.

QISSEYİ-FİRON

Ötər fani dünya, sözlə Əndəlib,
Dilə bu sözünü yəzdan yetirdi.
Hər kimsəyə bir iş oldu dolanıb,
Subhü şam qılalı fərman yetirdi.

Kimini şah qıldı, kimini gəda,
Kimi işrət ilə oldu müqtəda,
Qayğı, həsrət ilə neçə binəva,
Neçəsinə xanə viran yetirdi.

Tanrı on səkkiz min aləm yaratdı,
Yüz iyirmi dörd min peyğəmbər ötdü,
Zamanında növbə Musaya yetdi,
Olara fironu düşman yetirdi.

Dünyada fironu bərcəstə qıldı,
Misirdə bir şahi-şayəstə qıldı,
Dünya malı ilə vabəstə qıldı,
Axırda könlünə ərman yetirdi.

Dünya izzətindən nə söz sözlədi,
Xəlayiqə özün xuda eylədi,
Məğrib ilə məşriq elin toyladı,
Hökmünü aləmə rəvan yetirdi.

Xidmətində xan qılardı həman baz,
Yüz min əhli-hikmət, vəziri-dəmsaz,
Səd həzar münəccim, səd min qurrəndaz,
Yenə dörd min cadı məstan yetirdi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Dörd yüz il şah olub aləmi sordu,
Məğrib ilə məşriq əmrində durdu,
Kafırlər xuda deb ona baş vurdu,
Taət edib şəb-ruz xəndan yetirdi.

Yatırıldı bir gecə firon səlamət,
Nagahan düşündə gördü əlamət,
Bir ulduz altında ərdi dəvamət,
Ona qaib olub əfəgan yetirdi.

Can hövlündən sıçrayaraq şol zaman,
Çağırıldı: qoy gəlsin vəzirim haman,
Düşünü vəzirə eylədi bəyan,
Gözündən yaşı töküb giryan yetirdi.

Vəzir dedi: «Münəccimlər gəlsinlər,
Bu düş təbirinə qürrə salsınlar,
Bu nə sirdir, yaxşı-yaman bilsinlər»,
Yasavullar alıb zaman yetirdi.

Münəccimlər şahın sözün eşidib,
Görən nə olacaq, düşünüb durub,
Yenə demədilər ondan xof edib,
Vəzirinə sirrin pünhan yetirdi.

«Vəzir bəyan etsə» desin şahımız,
Xof edər deməyə möhri-canımız,
İki dünya sənsən bizim mahımız»,
Qorxa-qorxa sözün lərzan yetirdi.

Firon dedi: «Durmasınlar, desinlər,
Bütün gördüklərin bəyan etsinlər,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Bu pünhan sirləri əyan etsinlər,
Bəndələrim» deyib, fərman yetirdi.

Münəccimlər dedi: «Ey şahi-zaman,
Bəni-İsraildən doğar bir oğlan,
Sənin mülkün qılar ol uşaq viran,
Qürrədə bu sözü əyan yetirdi.

Firon dedi: «Hansı ayda və gündə,
Peyda olar nə gecədə, nə tündə?»
Qürrəndazlar nişan verdilər onda:
«Filan ay, gün» deyib nişan yetirdi.

Firon dedi: «Bəni-İsrail kanın,
Qovdurun, durmasın yaxşı-yamanın,
Yaylağa getsinlər ol ki tamamın»
Belə deyib xalqa fərman yetirdi.

Kişini xatından cüda qıldılar,
Bəni-İsrailə cəfa qıldılar,
Haqqı deyən üzün qara qıldılar,
Gör necə təqdiri-sübhan yetirdi.

İmran adlı adam firona məhrəm,
Qılıb ərdi firon onu mükərrəm,
Xidmətində gecə-gündüz dəmadəm,
Sözlər deyib uyğy əlvan yetirdi.

İmranın xatını öydə nagahan,
Qayğısız yatırdı məsti-xuraman,
Yadına gəlmüşdi ol dəmdə İmran,
Könlünə eşq odun çəndan yetirdi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Yerindən ol dəmdə sıçradı, durdu,
Fironun köşkünə özünü saldı,
Gözü nagah ulu sarayı gördü,
Asimana baxıb nalan yetirdi.

Bunun bir bənzəri, bir tayı yoxdur,
Heç kimin bu cürə sarayı yoxdur,
Nə əlac eyləsin, dərmanı yoxdur,
Göyə gözün dikib giryən yetirdi.

Nagahan Cəbrayıl yetişdi onda,
Əlin tutub dedi: «Olma ərmandə»,
Şol saətdə köşkə çıxdı, amanda,
Özünü İmrana rəvan yetirdi.

İmranın nəzəri xatına düşdü,
Barmağın dişləyib: «Bu nə iş?» dedi,
Dedi: «Sənin eşqin canımı aldı»,
Nazü kərəşməli xəndan yetirdi.

Firona xədimlik qılardı İmran,
Onun işlərində olmazdı nöqsan.
Dedi: «Necə edək, ləbləri xəndan?»
Şol zaman Cəbrayıl əyan yetirdi.

Cəbrayıl der: «İmran, burda durağın,
Sənin xidmətini özüm qılağın,
Sən işin qıl, sorma onun xəbərin,
Haq sənin dərdinə dərman yetirdi».

Xadim oldu Cəbrayıl, ol işin qıldı,
Təqdiri-haq ilə boynunda qaldı,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Ondan sonra xatın öyünə gəldi,
Sədəf içrə dürri-qəltan yetirdi.

Gecə yatıb, gündüz növbəsin tutdu,
Şövkətlə afitab cahan yarutdu,
Firon bütün carçıları çağırtdı,
Car eyləyin deyib, fərman yetirdi.

Qürrə salıb münəccimlər dedilər:
«Sədəfə düşübdür ol dürri-gövhər,
Fal içrə görünər böylə, çə xəbər»,
Fironun bağrına büryan yetirdi.

Şu gündən doqquz ay hesab aldılar,
Nə ki hamilə var, qeydə saldılar,
Biçarələr yaman hala qaldılar,
Oların ömrünə talan yetirdi.

Hər xatın üstündə gər iki mirşəb,
İzləyir, gözləyir onu ruzü şəb,
Qız doğsalar qoyar idi, mirqəzəb –
Oğulu öldürüb fəğan yetirdi.

Doqquz ay içinde neçə min oğlan,
Etdi xuni-nahaq bu firon haman,
Öldürüb dərdinə tapmadı dərman,
Ellərinə böylə ərman yetirdi.

İmranın xatımı çox olub məlul,
Onun da yanında iki yasavul,
Bunlar öldürəcək doğarsa oğul,
Ona bu dünyani zindan yetirdi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Nagahan ol xatin təndirə vardı,
Sancı tutub onun gözü qaraldı,
Yasavullar ona çox baxıb durdu,
Ona bir xurşidi-təban yetirdi.

Gördü bir nazənin zəif oğlandır,
Huri-pərizaddan bəlkə çəndandır,
Üzün görən kişi ona qurbanı,
Hamının dərdinə dərman yetirdi.

Anası üzünə baxaraq qaldı,
Əlacın bilmədi, təndirə saldı,
Qoyub qapağını farağat oldu,
Yasavullar özün əlan yetirdi.

Vardılar, oğlandan əsər görünməz,
Qandan özgə heç bir nəsnə bilinməz,
«Qan, dedilər, oğul olmaz, qız olmaz»,
Böylə deb firona əyan yetirdi.

Olar getcək təndir qapağın aldı,
Od ilə oynayan oğlunu gördü,
Can hövlüylə alıb qoynuna saldı,
Şəkər ləb ağızına bostan yetirdi.

Nagahan şol zaman İmran yetişdi,
Musaya İmranın çün gözü düşdü,
Onu görüb könlü od tək tutuşdu,
Əzasına əlvan lərzan yetirdi.

Dedi İmran xatınına oşol hal:
«Bunu yox etməsən ölərik, əyal,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Bu oğlandan gələr başıma zaval». Söyləyib gözünə giryən yetirdi.

Xatın dedi: «İmran, xəvatir etmə, Bu bir oğlandır ki, könül soyutma, Aman olsa yamanlığı yad etmə», Üzü güldür, qaşı kaman yetirdi.

Yaxşı görüb İmran əlinə aldı, Haq ona məhəbbət nurunu saldı, Qayıdır yenə də firona vardı, Könlünə bu sirri pünhan yetirdi.

Musanın anası qayğı yiyeşti, Ağladı: «Bu sirri kimə deyəsi, Bəs harda saxlayıb, harda qoyası?» Ol dəm Cəbrayılli-yəzdan yetirdi.

Cəbrayıllı dedi kim: «Ağlama, məzlum, Bir sandıq tap, ətrafinı qılıb mum, Musanı qoy onda, olmasın məlum», Dövlət-səadətli ərkan yetirdi.

Belə deyib qaib oldu Cəbrayıllı, Tişə, bıçğı alıb gəldilər dəlil, Ona bir sandığı düzəltdi zəlil, Guya ki bir təxti-rəvan yetirdi.

Sandığa saldılar Musa rəsulu, On dörd günlük ay tək bərna oğulu, Anası seyr edib sağ ilə solu, Nalə qılıb ahü fəğan yetirdi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Sandığı saldılar dəryaya səmşat,
Anası zar qılıb eylədi fəryad,
Şum fələk əlindən dad ilə bidad,
Axır mənə xanəviran yetirdi.

Canım içrə sərvinazım, aman ol,
Şunqarım, laçınım, bazım, aman ol,
Ağlim-huşum, sərəfrazım, aman ol,
Mənə bir külbeyi-əhzan yetirdi.

Ol dəm dalgalandı xunxarı-dərya,
Axıtdı sandığı edib mücəlla,
Anası ağladı, dedi: «vaveyla»
Qızı sırlı baxıb zəban yetirdi.

Bir qızı var idi Musadan əvvəl,
Adı Məryəm idi, pəridən əfzəl,
Var idi izində, qılmagil xəyal,
Məryəm özün onda cövlan yetirdi.

Məryəm zar ağlayıb rəvanə oldu,
Qardaşı sarıdan divanə oldu,
Guya ki mey içib məstanə oldu,
«Vay, qardaşım» deyib əfəgan yetirdi.

Dəryayı-Nil iki qoldan axardı,
Biri köşki-eyvan sarı varardı,
Məryəm ağlar, iki yana baxardı,
Sandığı haq köşki-eyvan yetirdi.

Köşk sarı vararaq firlandı, durdu,
Firon xanım ilə köşk içrə ərdi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Dəryadan bir sandıq gəldiyin gördü,
Xanımına firon haman yetirdi.

«Sandıq içrə hər nə olsa, afərin,
Sənə bəxş eylədim ony axırın»,
Sandığı aldılar, açdılar için,
Gördülər hüri tək oğlan yetirdi.

Fironyn xatını Asiyə gördü,
«Ya firon, bu mənim oğlanım» dedi,
Alıb qucağına, Musanı gördü,
Gör, necə hekayət sübhan yetirdi.

Yox idi əslində fironun oğlu,
Asiyə ağladı ürəyi dağlı,
Bir dayə gətirin südlü-yaraqlı,
Yüyürüb dayələr çəndan yetirdi.

Dayələr süd verdi Musaya ol dəm,
Əmmədi heç birin Musa mükərrəm,
Ol yerdə var idi bacısı Məryəm,
Məryəm Asiyəyə pünhan yetirdi.

Dedi: «Bir anam var südü firavan,
Südü çox şirindir şəkərdən, baldan»,
Asiyə eşidib xəbərin: «Əlan –
Gətirin onu tez», ünvan yetirdi.

Varıb götirdilər Musa anasın,
Əlinə verdilər ol can balasın,
Qucağına qısılı öz dilrübasın,
Əmcəyin ağızına dəhan yetirdi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Südü əmcəyindən rəha eylədi,
Musa əmib haqqı səna eylədi,
Üz-gözünə canın fəda eylədi,
Haqq onun balasın aman yetirdi.

Firon anasına tapşırdı oğlan,
Ana-oğul oldu şadü xuraman,
Mali-dünya verib firon firavan,
Onun həft puştuna tərxan yetirdi.

«Dayə, buna yaxşı xidmət qılarsan,
Hər bir neçə gündə alıb gələrsən,
Muradınca məndən dünya alarsan»
Belə deyib dərdə dərman yetirdi.

Dayə onu alıb öyünə gəldi,
Onun səbəbindən dünya dar oldu,
Musanın nurundan cahan nur oldu,
Onun möcizatın əlvən yetirdi.

Xuda dərgahında peyğəmbər oldu,
Möcüzə göstərib cahandar oldu,
Axırda fironu sərnəgün qıldı,
Tacını, taxtını viran yetirdi.

Kim yaxşıdır, axır yetər murada,
Yaman işdən yaman qalar dünyada,
Əndəlib, haqq ömrün qılsın ziyada,
Mömünlərə behişt-rizvan yetirdi.

YUSİF VƏ ZÜLEYXA
(dastandan bir parça)

... Necə müddət idi farağat işim,
Yox idi heç kimsə ilə danişim...

Gəldi mənim qasıma bir şahsuvar,
Nitqi nəzih, yaxşı sözə intizar...

Dedi onlar: ey Əndəlib, binəva,
Könlümüzə düşdü əcəb macəra...

Yusif siddiqi və Züleyxanı sən,
Türki xəlayiqə qılgıl əncümən...

Əndəlibin məqsədidir ki bustan,
Könlünə xoş gəldi bu əcəb dastan ...

Eylədi türki dil ilən ibtida,
Gahi nəsr, gahi qəzəl, xoş nəva ...

*Belə rəvayət edirlər ki, Yaqub əleyhissalamın on iki oğlu
vardı. Onların içində Yusifi bütün oğullarından çox istəyirdi.
O biri oğlanları bunu görüb qışqanırdılar. On qardaşı sözü
bir yerə qoyub «Yusifi səhraya aparıb orda öldürək « deyib
məsləhət qıldılar...*

*-Ey ata, fəsli-bahar olub, güllər açılıb, bülbüllər cəh-cəh
vurur, dəvələr balax doğub, qoyunlar quzulayıb, bulaqlar
hər tərəfə axır. Yusifi bizə qoşub yolla... Qoy səhranı gəzib
könlü xoş olsun, - dedilər. Bunu eşidən kimi Yaqubun canına
titrətmə düşdü.*

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Görməsəm bir zaman taqətim yoxdur,
Məni zar eyləyib, quzım, ayrılma!
Mən görən yuxunun bələsi çoxdur,
Sözlər sözüm, görən gözüm, ayrılma!

Sən gedəndə mən qalaram zar ağlar,
Hicran odu mənim bağrimı dağlar,
Hansı bir yuvadan səni soraqlar,
Şunqarım, laçınım, bazım, ayrılma!

Bilmirəm nə hikmət düşdü başıma,
Rəhm eylə gəl gözdən axan yaşıma,
Zəhər qatma fələk içən aşıma,
Canım içrə sərvi-nazım, ayrılma!

Zərrə qədər qəm yox gülüm varında,
Gecə-gündüz onun intizarında,
Əndəlib tək oxu gülüzarında,
Yüz əlvan nəğməli sazım, ayrılma!

Yaqubun nə olar, deyin, əhvalı,
Görməsə Yusifi pisləşər halı,
Gözümün işığı, hüsnü, camalı,
Haqdan yetən rizqi-ruzum, ayrılma! ...

Oğlanları naümid olub başqa bir hiyləyə əl atdilar:

-Ay Yusif, atamız icazə verməsə, ağla, o sənin ağlamağı-na dözə bilməz, səni bizlə gəzməyə yollayar, - dedilər. Yusif onların bu məkrinə inanıb, yüz nalə ilə ağlayıb atasından icazə istədi... Yaqub onun naləsinə dözə bilmədi... «Gedin, sizi Allaha tapşırıram» deyib, onlara öyünd-nəsəht verib belə dedi:

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Gözümün işığı, canım oğlanlar,
Yusifi qəzdirib, tez qayıdın siz,
Candan artıq, mehribanım oğlanlar,
Atanızın haqqın əda qılın siz.

Gedəndə Yusifi yayaq qoymayın,
Ac qalmasın, gözdən uzaq qoymayın,
Haqqı yaxın olun, şərə uymayın,
Mən qəribdən yaxşı dua alın siz.

Yusifim nazikdi, pərdəyə salın,
Tez gətirin, səhralarda az qalın,
Yusifim uşaqdı, qeydinə qalın,
Bir-birinin qədrin yaxşı bilin siz.

Yusifi görməsəm, qərarım olmaz,
Yerimdən durmağa müdarım olmaz,
Onsuz bu dünyada durarım olmaz,
Mən ağlasam, yaman ada qalın siz.

Yaqub deyər sizi haqqı tapşırdım,
Gec gəlsəniz, ahım həddən aşırdım,
Yusifdən ayrılib ağlım çəşirdim,
Mənim bu halıma rəhm qılın siz.

*Qərəz, Yusif atası ilə vidalaşıb, seyri-səhra qılar oldu...
İndi sizə Yusifin qardaşlarından xəbər verim. Bir mənzil yol
gedib çöl-biyabana yetişdilər. Şəmun adlı böyük qardaşı
Yusifi dəvənin üstündən götürüb yerə vurdu... Rubil adlı
qardaşı ayağından tutub, üzüstə sürüdü. Yusifin mübarək üz-
ünü, gözünü, bütün bədənini tikanlar dağıtdı, hər yani gizil
qan oldu. Yusif ağlayıb bu müünacatı söylədi:*

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Qadir iyəm, bu gün əlim tutmasan,
Yüz min cəfalara qalar kimiyəm,
Ağamın könlünə rəhm salmasan,
Zalımlar cəbrindən ölər kimiyəm.

Atam pəndi-nəsihətin almadım,
Qal deyəndə qan ağlayıb qalmadım,
Şum qismətdə nə olduğun bilmədim,
Rəqiblər cəbrindən ölər kimiyəm.

Hər biri bir xəncər çəkər canıma,
Rəhm eləməz gözdən axan qanıma,
İndi ruhlar gedib-gələr yanıma,
Ölülərə həmra olar kimiyəm.

Yusif deyər: həsrət qaldı dilimdə,
Bir neçə gün səfa sürsəm elimdə,
Atamın gözləri mənim yolumda,
Mən bu yerdə məskən qılar kimiyəm.

Əlqissə, Yusif yenə ağlayıb dedi: -Ey ağalarım, mənim günahım nədir? Siz məni öldürəcəksiniz. Atamıza verdiyiniz vədə vəfa etməyəcəksiniz. Mənə yazığınız gəlsin, rəm eləyin. Ona belə dedilər: -Qoy atanın gördüyü o yuxu bu gün sənin dadına yetsin, indi bizdən heç bir yaxşılıq gözləmə, səni öldürəcəyik. Hərəsi bir təpik vurub onu yerdə sürüdüllər. Yusif ağlayıb qardaşı Rubildən yapışdı. Rubil ona bir şapalaq vurdi, üzü üstə yixildi. Durub qardaşı Şəmundan yapışdı. O da vurub yixdi. Axırda qardaşı Yəhudənin ayağına baş qoyub, zar-zar ağlayıb bu qəzəli oxudu:

Gözüm nuru, uluğ ağam,
Bunlara mübtəla qılma!

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Salıb atama yüz-min qəm,
Onun baxtın qara qılma!

Gəl halıma rəhm etgil,
Atam fəryadına yetgil,
Günahım varsa, sən ötgil,
Mənə belə cəfa qılma ...

Fələk vurdı mənə şəbxun,
Yıxıldı başıma gerdun,
Ağalıq haqqını bu gün,
Ağa, canım əda qılma!

Yusif biçarədir heyran,
Atamı etməyin giryan,
Ağacan, başına qurban,
Məni belə gəda qılma!

Yusifin naləsinə Yəhuda başını aşağı saldı... Könlü dözmədi, Yusifi qucağına qısılı dedi: -Ey igidlər, gəlin biz Yusifi öldürməyək. Atamızın bədduasını almayaq. Onlar soruşdur: -Bəs onda nə edək? Nə məsləhətin var? -Məsləhət budur: Yusifi quyuya salmaq lazımdır. Qanı nahaq axmasın, -dedi. Hami bu fikirlə razılaşdı. Əyyami-qədimdə Şəddad qazdırın bir quyuvardı. Yusifi o quyunun başına gətirdilər. Bu dəm Yusif öz qardaşlarına yalvarıb bu sözü dedi:

Ağalarım, öldürsəniz razıyam,
Məni bu quyuya salıb getməyin.
Atamın ülfəti, qışlı, yazıyam,
Mən qəribə böylə cəfa etməyin.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Sabah xuda vəkil, olar qiyamət,
Yamanlıq, yaxşılıq olar əlamət,
Sizlərə olmasın ol gün məlamət,
Adı-Şəddad peşəsini tutmayın.

Nə səbəbdən mənə əzab edirsiz?
Ağladıb, göz yaşım seylab edirsiz?
Qərib atanıznı xarab edirsiz?
Nəfsi-şeytan sözlərinə uymayın.

Yusif deyər: tapşırıb mən xudaya,
Razi olub səbr edərəm bəlaya,
Mənə nəsib olsa düşmək quyuya,
Mən düşərəm, siz mənə əl vurmayıñ.

Yusifin bu sözlərinə heç kim qulaq asmadı. Əynindən köy-nəyini dərtib çıxardılar. Qollarını bağlayıb belinə kəndir salıb «Qoy, daşa dəyib ölsün» deyib kəndirini kəsdilər. Qardaşları Yusifi quyuya atandan sonra bir oğlaq kəsib Yusifin köynəyini onun qanına buladılar. «Yusifi canavar yedi» deyib atalarına xəbər verdilər. Ataları Yusifin qanlı köynəyini əlinə alıb gördü ki, bunun heç bir yeri yırtılmayıb. -Ey oğlanlarım, əgər Yusifi canavar yesəydi, köynəyi parça-parça olardı. Düzünü deyin, Yusifə nə elədiniz?- deyib zar-zar ağladı və bu sözü dedi:

Yaradan Birivar Tanrı haqqı üçün,
Düzünü söyləyin, Yusifim hanı?
Hamının atası Adəm Safi üçün,
Düzünü söyləyin, Yusifim hanı?

Burdan gedib peymanəsi doldumu?
Aclıq-susuzluqdan çöldə qaldımı?

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Açılmayan gül qonçəsi soldumu?
Təzə gülüstanım, Yusifim hanı?

Əvvəl başda gördüm hikmətli düşü,
Yiyəm saldı ürəyimə təşvişi,
Canımnm rahatı, könlümün xoşu,
Dərdimin dərmanı Yusifim hanı?

Yaqubun pis geçər halı, əhvalı,
Görməsə Yusifin qəddi-kəmalın,
Gözümüzün işığı, hüsnü, camalı,
Xurşidi-cahanım Yusifim hanı?

İndi sizə ibn Zahirdən xəbər verim. Misir şəhərində Məlik Zahir adlı bir sövdəgər var idi. O bir dəstə sövdəgərlə gəlib həmin quyunun başına düşdü. Bir qulunu su gətirməyə yolladı. Qul gəlib quyuya qova salladı. Yusif qovaya yapışdı. Onu dartıb quyudan çıxardılar. Yusifin qardaşları hər gün gəlib ondan xəbər bilirdilər. Bunlar yenə gəlib Yusifin quydan çıxdığını gördülər. Dedilər: -Bu qul bizim qulumuzdur. Qaçış bu quyuya girib. Yusifi çoxlu döydülər. Məlik dedi: - Bu qulu satırısunızmı? Dedilər: -Bu qul yalançı, qaçaq, həm də oğrudur. Bu eyibləri ilə qəbul etsəniz, satarıq. Məlik dedi: -Olsun, alıram. Qiymətini deyin. Qardaşları Yusifə iyirmi təngə qiymət qoydular. Məlik on səkkiz təngə verib Yusifi aldi. Məlik dedi: -Ey igidlər, indi mənə dilinizdən adbaad qol kağızı verin. Yusifin qardaşları qol kağızı verdilər. Kağıza bunu yazdırılar: «Bir qul Kənan ərəbidir, özü yalançı, oğru, qaçaqdır. Adı Yusifdir, on səkkiz qara təngəyə satdıq. Heç kimə dəxli, davası yoxdur». Qol kağızını Yusifin boynuna bağlayıb Məlikə tapşırdılar. Yusif qardaşlarının əməlindən fəğan elədi, zar-zar ağlayıb, belə vidalaşdı:

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Mən gedirəm, xoş qal, Yəhuda ağam,
İndi dinməz gözdən yaşım, aman ol.
Yetişdi xudadan mənə böylə qəm,
Od aliddir dövrə-dışım, aman ol.

Atam sorsa, Yusif aman deyərsiz,
Bu gün ona axır-zaman deyərsiz,
İbn Yəmin cana salam deyərsiz,
Naçar anam, əmikdaşım, aman ol.

Ayrılıq odunun dərdi yamandır,
Atamin başına axır-zamandır,
Bu getməkdən geri dönəmək gümandır,
Elim-günüm, qarındaşım, aman ol.

Mən bilişəm, mənin arzum yetişməz,
Şam oldı atama, hərgiz dan atmaz,
İbn Yəmin, naçar anam unutmaz,
Yusif deyər: tayım-tuşum, aman ol.

Əlqissə, Yusif sözünü tamam eləyəndə qardaşlarının göz-lərinə yaş doldu. Tutduqları işə peşman oldular, hamısı ağa-laşdılar. Məlik bir qulunu yolladı, Yusifi alıb gəldi. Əl-ayağını bağlayıb, dəvəyə mindirib yola rəvan oldular ...

LEYLİ və MƏCNUN
(dastandan bir parça)

...Bu məktəbin bir tərəfində oğlanlar, bir tərəfində qızlar otururdular. Əmma o qızların arasında pərizad sıfətli, zülfələri tar-tar, halqa-halqa, alıcı laçın baxışlı, maral gözlü, şirin sözlü, huri üzlü, qönçə dəhan, şirin süxən, mürçə miyan, badam qabaq, yuxa dodaq, ləbləri ləl, dişləri dür Leyli ilə Qeys bir-birinə aşiq oldu. Leylinin eşqi Qeysin beynində, Qeysin eşqi də Leylinin başında bərqərar oldu. Onların bir-birinə mehri-məhəbbəti həddən ziyyadə idi. Bir-birlərini bir zaman görməsələr, rahat olmazdilar. Arzu gözlərini açıb, mehri-məhəbbətdən dəm vurub, bu şəkildə könül quşlarını pərvaz qılardılar. Onlardan biri məktəbə gələndə, o birini yolun başında gözləyərdi, məktəbə birlikdə gələrdilər. Bir gün Qeysin anası sevinclə onun taxtasını əlindən alıb dedi : «Ey QeySCAN, balam, bugün məktəbə gedib nə oxudun?» Qeys gördüyüünü, eşitdiyini anasına belə başa saldı:

Vardım ədəb sarayına,
Şənbə günü səba ilən,
Düşüb gözüm ayağına,
Bir neçə dilruba ilən.

Lövhə açıb oxur sapaq,
Hər sapağı düz üç varaq.
Nur qoxular tabaq-tabaq,
Ağzı dolu səna ilən.

Bir pəri naz ilə baxar,
Baxışı canımı yaxar,

Danışsa şəkəri axar,
Ləblərindən şəfa ilən.

Bir pəri təzə, xoş-xürrəm,
Novgülü-bağ, lalə-fam,
Kakili müşk, Leyli nam,
Yaşmaq örtər həya ilən.

Qapqaradır gözü-qası,
Qolunu salıb sarmasınaşır,
Oynayanda xub yaraşır,
Bir-birinə iba ilən.

Mən Qeysi oda saldılar,
Könlümü əldən aldılar,
Təzim edib əyildilər,
Xoş dedilər riza ilən.

Əlqissə, anası Qeysdən bu sözləri eşidib ona dedi: «Ay oğlum, sənin hələ nə yaşın var? Sən bu sözləri burax, elm və ədəb öyrən». Ona bir neçə öyüd verib sabah yenə məktəbə göndərdi...

Əlqissə, bunların eşqi güclənib, xalq arasında məşhur oldu, dillərə düşdü. Leylinin atası xəcalət içində arvadına dedi: «Daha qızı məktəbə göndərmə, bayira da buraxma». Leyli bağına səbr daşı basıb taleyinə razı oldu, bir dəri, bir sümük qaldı.

Qeys hər gün məktəbə gələndə Leylini görüb xoşbəxt olurdu. Bu gün də şad-xürrəm məktəbə gəldi. Əmma Leylini tapmadı. Bir gün oturdu, iki gün oturdu, üç gün oturdu. Ondan sonra hansı dərsi oxuduğunu unutdu. Mollası «dərsini oxu» deyəndə, Qeys kitabın üzünə baxıb bu cavabı verdi:

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Bismillah, oxuyum haqqın kəlamin,
Nə oldu bilmənəm, gəlmədi Leyli.
Mən sora bilmənəm yarım xəbərin,
Nə oldu bilmənəm, gəlmədi Leyli.

Şam gedəndə qaranlıqda qaldımı?
Xəzan vurub, gül tək bənzi soldumu?
Ya məktəbə hərgiz gəlməz oldumu?
Nə oldu bilmənəm, gəlmədi Leyli.

Hər sabah gələrdi gül tək açılıb,
Güləndə ağızından dürler saçılıb,
Yoxsa öldü, kəfən donu biçilib,
Nə oldu bilmənəm, gəlmədi Leyli.

Hər sabah gələrdi, gülüb oynayıb,
Al-yaşıl geyinib, cövlən eyləyib,
Gözümdən qan axıb, içim qanayıb,
Nə oldu bilmənəm, gəlmədi Leyli.

Axundum, olubdur bu gün günorta,
Bir ərəbin qızı gəlməz üç ertə,
Siz məni göndərin, mən qaçım yorta,
Nə oldu bilmənəm, gəlmədi Leyli.

Qeys der, oxuram töküb göz yaşım,
Kitabdan yuxarı qaldırmam başım,
Xəbər versə Leyli, canım, sirdəşim,
Nə oldu bilmənəm, gəlmədi Leyli.

... Əlqərəz, *Qeys üç gün-üç gecə ağlayıb yeməyə-içməyə
əl vurmadi. Məktəbə də getmədi. İşi ahii nalə oldu. Buna gö-*

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

rə də oğlanlar ona Məcnun adını qoydular... Məcnun tay-tuşlarına baxıb bir söz dedi:

Sataşmayın, ey yaranlar!
Mənim işim zara döndü.
Salamat qalın, ey canlar,
Sizdən bu biçarə döndü.

Eşq seylabı mənə yetdi,
Mən qəribi qərq-ab etdi,
Əlimdən ixtiyar getdi,
Gül açılmaz, xara döndü.

Olmasayıdı ata-ana;
Gəlməz idim bu cahana,
Eşq oduna yana-yana,
Baş-ayağım nara döndü.

Atam-anam, düşdüm dilə,
Getmədim ixtiyar ilə,
Haqdan özgə oğul dilə,
Bu oğlun bikara döndü.

Qərəz, hər kəsin muradı:
Bu dünyada qalsın adı,
Şükür Allah, Qeysin adı
Məcnuni-əfkara döndü.

Əlqərəz, Məcnun bu sözü tamam edib, «vah, Leyli!» deyib, məst olub özündən getdi. Sonra dəşt-i-biyabana rəvan oldu. Dağ-dağ, təpə-təpə dolaşıb, heyvanlarla, quşlarla dost olub gəzməyə başladı. ... İndi sizə Məcnunun qohumlarından

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

xəbər verim. Məcnunun qohumları onu izləyərək səhraya çıxdılar. Gördülər ki, Məcnun yerdə yatır. Ata-anası bunu görüb bir xeyli heyrətlə baxdilar. Atası zar-zar ağlayıb dedi:

Əvvəl başda rüxsət alıb,
Gəlmış idin elə bənzər.
Kimdə sənin könlün qalıb,
Xəzan vuran gülə bənzər.

Çərxi-fələk düz yürmədi,
Halın-xatırın görmədi,
Arzu-muradın vermədi,
Talan düşən elə bənzər.

Məsti-məstanə yatıbsan,
Nədən bu hala yetibsən,
Ağlın-huşun tərk edibsən,
Danış, balam, bala bənzər.

Qurbanam qələm qaşına,
Gözündən axan yaşına,
İstəyib gəldim basına,
Yatma, balam, ölü bənzər.

Qurudu bu dəm həyatım,
Bilməsin el xəcalətim,
Qalmadı səbrim, taqətim,
Atan yanar külə bənzər.

Əlqərəz, atası bu sözü tamam edib: «Qalx, balam, səhralarda ağlayıb yatma, öyə gedək. Yerindən dur, qızə həvəs edincə, ata həvəs elə, qaşa həvəs edincə, yaya həvəs elə,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

kirpiyə həvəs edincə, oxa həvəs elə!» dedi. Ona öyünd-nəsihət verdi. Onda Məcnun ata-anasına baxıb bir söz dedi:

Atakan, bilirom, işim xətadır,
Eşq alıbdır, neylim, ixtiyarımı.
Hər nə söz desəniz bizə rəvadır,
Eşq alıbdır, neylim, ixtiyarımı.

Eşqim qalib oldu, ağlım unutdu,
Yarın qayğı-qəmi canımdan ötdü.
Ağlım-huşum, arım-namusum getdi,
Eşq alıbdır, neylim, ixtiyarımı.

Sağlığa qüdrəti yetsə o bimar,
Eyləməzdi özün dərdə giriftar,
Getdi məndən səbr, aramü qərar,
Eşq alıbdır, neylim, ixtiyarımı.

Allahın əmrindən qüdrət qələmi,
Yazmışdır anlıma dərdi, ələmi,
Xudanın təqdirin pozmaq olarmı?
Eşq alıbdır, neylim, ixtiyarımı.

Mən quru bir tənəm, eşdir canım,
Ondan özgə yoxdur mənim dərmanım,
Mən Leylinin, Leyli mənim qurbanım,
Eşq alıbdır, neylim, ixtiyarımı.

Məcnun der, Allahdan bizə bu fərman,
Heç aşiq dərdinə tapılmaz dərman,
Can çıxınca, getməz aşiqdən ərman,
Eşq alıbdır, neylim, ixtiyarımı.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Əlqərəz, Məcnundan bu sözləri eşidən ata-anası onu bir hiylə ilə öylərinə aparmaq istədilər. Atası «Ey oğlum, Leyli üçün çox yanma, bizlər sənin üçün çox yalvardıq, Leyli səni istəmədi, sən də Leylini unut, o səni unutdu» deyib, bir neçə yerdən misal gətirib bir söz dedi:

Arzu-ərman ilə vardıq yanına,
Leyli keçdi, sən də ondan keç indi.
Rəhm etmədi fəryadına, zarına,
Leyli keçdi, sən də ondan keç indi.

Dərdin dedik, Leyli könlün pozmadı,
Demək, onu qismət sənə yazmadı,
Könlü sevməz gülü bağban üzəmədi,
Leyli keçdi, sən də ondan keç indi.

Rahat yolun gözdən salıb zar etmə,
Əziz canın Leyli üçin xar etmə,
Bivəfanı sən özünə yar etmə,
Leyli keçdi, sən də ondan keç indi.

Atan edər sənə pəndi-nəsihət,
Vəfasızdır, başdan oldu əlamət,
Boşa gedər, çəksən ahi-nədamət,
Leyli keçdi, sən də ondan keç indi.

Məcnunun atası sözün tamam etdi. Məcnun qəh-qəhə çəkib: «Ey ata, bu sözlərlə məni Leylidən soyuda bilməzsən. Ondan yana xatircəm ol» deyib, atasına baxıb bir söz dedi:

Atacan, sən özün bir əqli-kamil,
Əvvəlki cavabdır mənim cavabım,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Eşq edibdir mənim ağlımı zail,
Əvvəlki cavabdır mənim cavabım.

Bilmənəm dünyada yoxü varımı,
Bilsən, əlac eylə hali-zarımı,
Eşq alıbdır əldən ixtiyarımı,
Əvvəlki cavabdır mənim cavabım.

Mənim bu dərdimə tapılmaz çarə,
Min mərtəbə dedim halım aşkara,
Eşqin odu saldı sinəmə yara,
Əvvəlki cavabdır mənim cavabım.

Eşqə tədbir olsa eyləgil, ustad,
Leyli deyib, mən qılmayıñ onu yad,
Mən farağat gəzim, sən qəmdən azad,
Əvvəlki cavabdır mənim cavabım.

Məcnun deyər, bizə ol haqdan fərman,
Aşıqlər dərdinə tapılmaz dərman,
Can çıxınca çıxmaz aşiqdən ərman,
Əvvəlki cavabdır mənim cavabım.

*Əlqərəz, Məcnun bu sözü tamam edib, ürəyinə od düşdü,
dərdi-ələmi təzələndi, can hövlündən paltarlarını parça-
parça qılıb başına vurdu, «vay, Leyli» deyib, divanə kimi hər
tərəfə yürüdü...*

Əlqərəz, Leylinin adını dilindən düşürmədi.

ZEYNAL ƏRƏB
(dastandan bir parça)

... Əlqissə, aradan neçə müddət ötdü. Bibi Hənifə Əli Mürtəzadan hamilə qaldı. Onun bir oğlu dünyaya gəldi. Uşağın adını Məhəmməd Hənifə qoydular. Əli Mürtəza sevinib xalqa ziyafət verdi, yeyib-içib şad oldular. Aradan xeyli keçdi, uşaq böyüyüb on yeddi yaşına çatdı. Şahzadə Məhəmməd gözəllikdə gülə, xasiyyətdə yerə bənzəyirdi, gizli-gizli savaşa həvəs etdi, ata minib çölə getmək, şikara çıxmaq istədi. Bir gün bu məqsədlə atasının yanına gəlib dedi:

Rüxsət vergil, qibləgahım,
Çıxım bir yana yar üçün,
Mehribanım, puşt-pənahım,
Gedim seyrana yar üçün.

Eşq meyindən nuş eləyim,
Çölə çıxıb, cuş eləyim,
Könül vaxtım xoş eləyim,
Çəmənli mürğizar üçün.

Atlar çapıb, ox-yay atıb,
Qəzal qovub, qulan tutub,
Gedim xudanı yad edib,
Başqa-başqa diyar üçün.

Gün düşmədən saya varım,
Bir altın saraya varım,
Göz görməyən caya varım,
Gedim bəzmü şikar üçün.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Məhəmməddən bu hekayət,
Deyə bilsək, yox nəhayət,
Gün-gündən özgədir halət,
Yüz ələm biqərar üçün.

Axırıül-əmr Şahimərdan əlacsız qalıb, rüxsət verdi:

Yolunda sərf etdim şirin canımı,
Balam, səni bir Allaha tapşırdım,
Bərbad etmə indi xanimanımı,
Balam, səni bir Allaha tapşırdım.

Hər sırrini öz sinəmdə yaşırdın,
Şirin canı eşq oduna bişirdin,
Taxtı-tacı indi kimə tapşırdın,
Balam, səni bir Allaha tapşırdım.

Baş alıb getmə sən özgə yurduna,
Sən yoldaş ol kişilərin mərdinə,
Dözə bilməm ayrılığın dərdinə,
Balam, səni bir Allaha tapşırdım.

Gəl qulaq as mən qəribin sözünə,
Heç kim baxmaz qəriblərin üzünə,
Dad eylərəm Birivarın özünə,
Balam, səni bir Allaha tapşırdım.

Əli deyər, mən gəlmənəm özümə,
Yediyim-içdiyim çıxmaz üzümə,
Haçan gözüm düşər sənin gözünə,
Balam, səni bir Allaha tapşırdım.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Əlqissə, şahzadə Məhəmməd xoşbəxt oldu, gül tək açıldı,
rəna tək saçıldı, atasının yanından çıxıb getdi...

Şahzadənin nəzərləri uzağa düşdü. Baxıb bir böyük şəhər
gördü, bir də baxdı, bir qala gördü, bir də baxdı, bir duman
göründü. Şahzadə soruşdu: «Ey İmlaq, bu nə şəhər, bu nə
duman, bu nə qaladır?»

İmlaq dedi: »Bu görünən şəhər Cəmhur adlı birinin mə-
kanıdır. Əmma onun bir bacısı var ki, çox gözəldir. Qara
dev o qızı aşiqdır. Odun səbəbini deyirsinizsə, devin qorxu-
sundan yandırırlar, çünkü dev oddan qaçırm. O görünən du-
man da devin nəfəsidir».

Ey şahzadə, sözüm dinlə,
Görsən, bir mahi-tabandır.
Yoxdur gözəl burda belə,
Görsən, bir mahi-tabandır.

Camalın görsən bir zaman,
Bu canında qalmaz ərman,
Üzü gül, ağlı firavan,
Görsən, bir mahi-tabandır.

Tərifinə min söz istər,
Tamaşaya min göz istər,
Nə istəsə, bu qız istər,
Görsən, bir mahi-tabandır.

İmlaq der, qurbanı olum,
Yanına düşmədi yolum,
Odur fikrim, həm xəyalım,
Görsən, bir mahi-tabandır.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Əlqissə, şahzadə o qızı görməmiş ona aşiq oldu. Bir neçə mənzil yol gedib o qalaya vardılar. O qalanın yanında bir bağ var idi. Şahzadə atdan düşüb bağa girdi. İndi sizə o qalanın yiyesi Cəmhurın bacısı Zeynal Ərəbdən xəbər verim. Onun yeddi qardaşı var idi. Qardaşları şikara çıxmışdır. Onların qaydası belə idi: səhər ova gedib axşam qayıdırıllar. Zeynal Ərəb qardaşlarını görmək üçün köşkün üstünə çıxmışdı. Birdən gördü ki, bağda bir ığid var. Diqqət eləyib gördü ki, bu, üç gündür onun yuxusuna girən oğlandır. Təqəti qalmadı, şahzadənin yanına gəlib gülinü görən bülbül təki cəh-cəh vurub bir qəzəl oxudu:

Əssalam-əleyküm, kərəmli sultan,
Xoş gəlib sən bu mənzilə, bu yerə!
Hüsnündən münəvvər bağ ilə bostan,
Xoş gəlib sən bu mənzilə, bu yerə!

Məhəmməd Mustafa gəlninin oğlu,
Sevgili Mürtəza Əlinin oğlu,
Ol kani-səxavət vəlinin oğlu,
Xoş gəlib sən bu mənzilə, bu yerə!

Adındır Məhəmməd özün şahzadə,
Çəməndən qonçeyi-hüsün ziyadə,
Nə səbəbdən oldun belə üftadə,
Xoş gəlib sən bu mənzilə, bu yerə!

Gəl qaldır başını, şövkətli xanım,
Təsəddüqün olsun canım-cahanım,
Seyr eyləsən, budur bağım-bostanım,
Xoş gəlib sən bu mənzilə, bu yerə!

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Zeynal Ərəb gördü bu boy-buxunu,
Unutdu özünü, həm var-yoxunu,
Üç gündür görürəm sənin yuxunu,
Xoş gəlib-sən bu mənzilə, bu yerə!

*Əlqissə, şahzadə başımı yuxarı qaldırıb qızı gördü, könlü
cuşə gəlib bu beyti oxudu:*

Bəşərsənmi, pərisənmi, nə cansan?
Görübən məst etdin məni, pərizad!
Mən Əli oğlunu qıldın güman sən,
Görmədən tanıdın məni, pərizad.

Mənin adı Məhəmməddir, nə bildin?
Bəni-Haşim nəslimi bəyan qıldın,
Salam edib mənin qaşına gəldin,
Əcəb xəndan etdin məni pərizad!

Könlümü bənd edib zülfün kəməndə,
Ağlım alıb mənim şəhri-tüməndə,
Məstana-məstana gülüb çəməndə,
Birdən heyran etdin məni pərizad!

Haqqın salamını verib, söz qatıb,
Zülfə-zərəfşanın pərişan edib,
Hörmətim saxladın təvazö tutub,
Əziz mehman etdin məni pərizad!

Ağlım aldı, ruhsarına baxmışam,
Şahzadəni vüsələna yaxmışan,
Hardan bildin Mədinədən çıxmışam,
Şahzadə der, güman etdin pərizad!

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

*Əlqissə, ondan sonra Zeynal Ərəb onu yuxusunda
gördüyüni bəyan qılıb, bir söz söylədi ki, budur:*

Bu gün üç gün oldu girdin düşümə,
Məst olub, heyranın oldum, şahzadə.
Rəhm eylə gəl gözdən axan yaşıma,
Üç gündür giryanın oldum, şahzadə.

Əvvəldən sonadək eşit bu sözü,
Əli «oğlum» dedi, görsətdi sizi,
Kəbin qılıb, sizə verdilər bizi,
Mən sənin kənizin oldum, şahzadə.

Bu gecə üç gündür yoxdur aramım,
Sibi-zənəxdanın qıldı tamamım,
Təzə gülsən, bilib verdim salamım,
Çaki-giribanın oldum, şahzadə.

Bir kərəm eylə gəl gözünü açıb,
Gül, danış, ağızından dürlərin saçıb,
Bu qoca dünyada tək səni seçib,
Əsiri-hicranın oldum, şahzadə.

Qoy sənə oxuyum eşqin fəslindən,
Adım Zeynal Ərəb, Rüstəm nəslindən,
Bizə yetişməzlər adam əslindən,
Hali-pərişanın oldum, şahzadə.

*Əlqissə, ondan sonra şahzadə «İndi mən də yarımin könlünün xoş olması üçün bu sözünə qarşı bir söz deyim» deyib,
bir gəzəl oxudu:*

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Neçə gündür mən də çəkib cəfanı,
Sərgərdanın olub, sənə gəlmışəm,
Başına almışam neçə bələni,
Pərişanın olub, sənə gəlmışəm.

Sənin üçün yanıb-yanıb kül olub,
Gözdən axan qanlı yaşım sel olub,
Mən də sənə qayibanə qul olub,
Bir mehmanın olub, sənə gəlmışəm.

Məkkənin yanında qohum-qardaşım,
Fələk sitəmindən yollarda yaşım,
Uzaq düşüb eldən bu yalqız başım,
Natəvanın olub, sənə gəlmışəm.

Başım ayrılmadı dağı-fəraqdan,
Cəbri-esqin çekdim böylə iraqdan,
Bir busə ver, canım, altın dodaqdan,
Giribanın olub, sənə gəlmışəm.

Şahzadə der, qucum sənin belindən,
Sözləyib inci saç şəkər ləbindən,
Xəbər ver gəl mənə sən öz elindən,
Nigəhbanın olub, sənə gəlmışəm.

... Əlqərəz, iki aşiq birlikdə Zeynal Ərəbin hücreyi-xası-na girib, bir-birinə sarmaş-dolaş oldular. Lakin şahzadə bu halətdən yaman utanırdı. Əmma Zeynal Ərəb onun başını öz dizi üstünə qoyub ləblərindən busə alırdı.

Şahzadə bir neçə gündən bəri heç yatmadı. Gözlərinə yuxarı dolurdu...

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Əlqissə, yuxu bunların ikisini də özünə çəkdi... Elə bu vaxt Qara dev gəlib çıxdı, Zeynal Ərəbin saçından tutub havaya qaldırdı, uçub getdi. Şahzadənin başı yerə düşəndə oyanıb gözlərini açdı. Oyanıb gördü ki, dev Zeynal Ərəbi aparıb. Bundan çox pərişan hal olub yandı, qızıl od kimi tutuşdu, ordan çıxıb İmlaq Kafirin şəhərinə doğru yol aldı...

Əlqissə, bunlar neçə müddət yol gedib o quyuya, devin məkanına vardılar... Şahzadə kənddirin bir ucunu öz belinə bağlayıb bir ucunu İmlaq Kafirə verib quyuya düşdü. Devin baş ucuna gəlib bir nərə çəkdi. Əmma dev oyanmadı. Xəncərini çıxarıb devin ayağını oymağa başladı. Dev oyanıb şahzadəni gördü. Yerindən sıçrayıb durdu, nərə çəkdi, dağ boyda bir daşı götürüb həmlə qıldı. Şahzadə daşdan yayının qılincini rast gətirib devin başına vurdu. Devin başı üzülüb yerə düşdi. Sonra «hər yerə varsam, nişanə olar» deyib devin boynundan bir parça kəsip aldı. Ondan sonra sandığın yanına varıb, yarının halını sorub bir söz dedi:

Necə keçdi halın qayğı-külfətdə,
Aman-əsən, sərvinazım, varmisan?
Bu quyu içində qəmdə-möhnətdə,
Könlüm alan, dilnəvazım, varmisan?

Taqətim yox, fələk canımı yaxar,
Gözlərim sırışki dərya tək axar,
Bu devi öldürdim, avazın çıxar,
Tuti dilli, xoş zəbanım, varmisan?

Necə oldu, dev əlində tutuldun,
Həsrət ilə yer altına atıldın,
Mən devi öldürdüm, ondan qurtuldun,
Tora düşən mehribanım, varmisan?

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Neçə gündür fəraigəna zar edən,
Məkanını sandıq ilə dar edən,
Könlüm alib kiçiklikdə yar edən,
Ömrüm xoşu, pərizadım, varmisan?

Şahzadə der, haq yetişdi dadına,
Qurban olum Zeynal Ərəb adına,
Yarı sevən salar yarı yadına,
Gəl, görüşək, qara gözlüm, varmisan?

Əlqissə, şahzadə bu sözdən sonra sandığı kəndirə bağlayıb yuxarı göndərdi. İmlaq Kafir dartıb çıxardı. Gördü ki, kəndirin ucunda bir sandıq var. Sandığı açıb gördü ki, Zeynal Ərəb sandığın içində on dörd gecəlik ay kimi yatır. İmlaq bədbəxt də Zeynal Ərəbə on iki ildən bəri aşiq idi. Tez sandığı atının üstünə yükləyib, «Şəhri-Qamus, hardasan?» deyib bildir getdi. İndi sizə şahzadədən xəbər verim. Şahzadə çox gözlədi, əmma kəndir görünmədi. Başa düşdü ki, İmlaq Kafir qızı da, sandığı da alib qaçıb. Şahzadə biçarə quyu içində tənha qalıb, ata-anasını, qohum-qardaşını yad edib bir söz dedi:

Qadir mövlam, məni saldın bəlaya,
Yeni başdan mən yarımdan ayrıldım.
Yarım gedib, özüm qaldım quyuda,
Könül verən nigarımdan ayrıldım.

Bilməz Əli mənin halım necədir,
Əziz oğlu ciğər qanın içədir,
İndi əcəl mənə kəfən biçədir,
Heydər adlı Kərrarımdan ayrıldım.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Yadıma düşübdü gəzən yerlərim,
Həsən, Hüseyn ağalarım, şirlərim,
Yavuz gündə Rüstəm sifət ərlərim,
İki ağam, nərlərimdən ayrıldım.

Mürtəza der: «Oğlum çıxmış şikara,
Seyr edib baxıbdır gülə, gülzara»
Quyuda qalmışam mən bəxti qara,
Gəmgin anam, qəmxarımdan ayrıldım.

Yardan ayrı düşüb, oda yanmışam,
Ələmlərə, çox dərdlərə qalmışam,
Yarımı aldırıb, rəngi solmuşam,
Tənha qaldım, dildarımdan ayrıldım.

*Əlqissə, şahzadə bu sözü tamam edəndən sonra gördü ki,
quyumun içi işıqlandı. Yuxarı baxdı. Gördü ki, kəndir aşağı
sallanıb, onu da gördü ki, atı dörd ayağını yerə dirəyib, kən-
dirin ucunu da dişləri ilə sixib durur...*

*Şahzadə quyudan çıxıb, atının üz-gözündən öpdü, üstünə
minib yola rəvan oldu...*

BABA RÖVŞƏN
(dastandan bir parça)

Əmma raviyani-əxbar və naqilani-asar belə rəvayət edir ki, peyğəmbər zamanında, Mədinə səhərində bir yoxsul baba vardi. Adına Baba Rövşən deyirdilər. Əmma Yəhudidən deyilən bir cuhuda min qızıl borcu vardi. O cuhud bir gün gəlip dedi: «Ey Baba Rövşən, bu gün ya mənim pulumu ver, ya mənim dinimə gir, ya da qızını mənə ver». Onda Baba Rövşən əndişə qılıb dedi: «Ey cuhud, sən mənə sabaha qədər möhlət ver. Əgər tapa bilməsəm, sənin bu üç sözündən birini qəbul edərəm». Cuhud qəbul elədi. Əlqıssə, Baba Rövşən Mədinə məscidinə getdi, rəsulullahı görüb ərzi-halni bəyan eylədi:

Sadağan olum mən, aləm sərvəri,
Qəriblərə lütfi-inayət varmı?
Devü pəri, insü cinin rəhbəri,
Məzumlulara zərrə kifayət varmı?

Düşübdür başıma haqqın bəlası,
Bu gün viran oldu könlüm qalası,
Durmaz, axar iki gözüm çalası,
Bundan artıq mənə müsibət varmı?

Heç kişi olmasın mən tək giriftar,
Bir cuhuda min əşrəfi borcum bar,
Dərgahına qaçıb gəldim intizar,
Yol azan qullara bəşarət varmı?

Sabahadək möhlət verdim özümü,
Ya Mustafa, bavər eylə sözümü,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

O varlı, mən yoxsul, alar gızımı,
Dövrünüzdə belə rəvayət varmı?

Şəri-pakin mənin əlim tutmasa,
Bu müşkülüm bu gün sizdən bitməsə,
Öz dininə salar bu gün yetməsə,
Ümmət içrə mən tək kəsafət varmı?

Rövşən deyər, dərdü külfətim bisyar,
Yalgız başım min bəlaya giriftar,
Əvvəl-axır sən olmasan mədədkar,
Ası ümmətlərə şəfaət varmı?

Əlqissə, rəsulullah Baba Rövşəndən bu sözü eşidib, səda qıldı: «Ya xəlayiq, içinizdə Babanın hacatını bitirəcək kim var?». Cavab çıxmadi. Rəsulullah üç mərtəbə səda qıldı. Axırül-əmr həzrət Əli: «İcazət versəniz, inşallah, biz bitirərik» dedi. Onda rəsuli-xuda dedi: «Ya Əli, sizin Düldül ilə Zülfüqardan başqa bir şeyiniz yoxdur, necə bitirəcəksiniz?» Onda həzrət Əli dedi: «Malim olmasa, başım vardır».

Ondan sonra rəsuli-xuda fatihə verib Əlini yola saldı. Əli Baba Rövşənin qolundan tutub yola rəvan oldu. Baba Rövşən dedi: «Ya Əli, bir yerdə gömüüb qoymağın xəzinən varmı?» Həzrət Əli dedi: «Ey Baba Rövşən bizlərdə xəzinə nə gəzir?» Baba Rövşən dedi: «İndi xəzinə sizdə olmasa, məndə olmasa, kimdə olar, görəsən». Onda Əli Baba Rövşənə bir neçə xoş söz deyib bir qəzəl oxudu:

Xəznə nədi, Baba Rövşən,
Gəl arxama min indi sən,
Ağlın gedib, yıxlarsan,
Gözün möhkəm yum indi sən.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Hara varsam, ora gedək,
Göz görməyən yerə gedək,
Altı aylıq yola gedək,
Kəramətim gör indi sən.

Yoxsulluqdan oldun əda,
Sənə canım olsun fəda,
Borclu olmaq – qəhri-xuda,
Zinhar, həzar qıl indi sən.

Sür bazara, qula qatıb,
«Qulumdur» de, məni satıb,
Mədinəyə geri çatıb,
Cuhuda ver pul indi sən.

Əziz başım sənə quldur,
Borcunun əlacı budur,
Müsəlmansan, din rəsuldur,
Borcdan xilas ol indi sən.

Adım Əli Şahimərdan,
Bir də derlər şiri-yəzdan,
Dostlar mənə olar xəndan,
Sözüm qəbul qıl indi sən.

Əlqissə, Əli bu sözü tamam qılandan sonra dedi: «Ey Baba, gəl min kürəyimə». Baba Rövşəni kürəyinə alıb yenə dedi: «İndi sən gözünü yumub bir mərtəbə əl-həmd oxu, sonra «Vələzzalin, amin!» deyib gözünü aç». Baba Rövşən gözünü yumub, əl-həmdini oxudu. «Amin» deyib, gözünü açdı. Gördü ki, böyük bir şəhərə gəliblər.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Baba Rövşən heyran olub dedi: «Ya Əli, bura haradır?» Həzrət Əli dedi: «Bu şəhərin adına Şəhri-Bərbər deyərlər. Mədinə burdan altı aylıq yoldur...» Ondan sonra Baba Rövşənin qurşağının bir ucunu boynuna bağlayıb, yenə bir ucunu ona verib dedi: «Ey Baba, mənim sözümdən çıxma, məni qul adıyla bazara apar. Mənim adımı da Qəşəmşəm qoy ki, kafirlər bilməsinlər, qiymətimi soruşsalar, min qulun qiymətini de. Əslimi-nəslimi kafirlərə bildirmə». Sonra bir qəzəl oxudu:

Sənə deyim ahü zarım,
Sözüm qəbul etgil, Baba.
Bundan özgə yoxdur kərim,
Fəhm elə, eşitgil, Baba.

Bu işə inansın rəqib,
Xəlvət eylə hər yan baxıb,
Qurşağı boynuma taxıp,
Bir ucundan tutgil, Baba.

Xəbər sorsalar özündən,
Dönmə sən doğru sözündən,
Yürüyürəm mən izindən,
Yola yaxın getgil, Baba.

Qurşağı dola qoluna,
Baxma heç sağü soluna,
Başımı verdim yoluna,
Bu şəhərə satgil, Baba.

Asana düşsün müşkülün,
Tez bahaya getsin qulun,

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Əlinə nağd alıb pulun,
Tez burdan qayıtgil, Baba.

Qəşəmşəmdir, sorsa adım,
Budur sənə nəsihətim,
Həsən, Hüseyndir züryətim,
Varsan, salam degil, Baba.

Əlqissə, Baba Rövşən qurşağıni həzrət Əlinin boyjnuna taxıb, onu yedəklədi, Şəhri-Bərbərin qul bazarına vardi. Büttün camaat heyran oldu. Əmma Baba Rövşənin quluna heç kim xiridar olmadı, çunkü onu almağa heç kimin pulu çatmadı. Bu şəhərin padşahının adına Mərgub şah deyirdilər. «Ey sahi-aləm, bazara bir qul gəlibdir, ancaq sizə layiqdir» deyib tərif etdilər. Mərgub şah bir yasavuluna «O qulu bura gətir» deyə əmr elədi. Baba Rövşən qulu yedəyində padşahın hüzuruna gəldi. Mərgub şahın xoşu gəlib dedi. «Ey Baba, qulunun qiymətini de». Baba Rövşən dedi: «Mənim bu qulunun qiyməti min qulun qiymətidir». Mərgub şah dedi: «Qulun nə hünəri var? Sənin bu qulun min qulun işini görə bilərmi?» Baba Rövşən «Mənim qulum dünyanın bütün qullarının işini görər» deyib qulunun tərifinə bir qəzəl oxudu:

Tərifini bəyan edim, yaranlar,
Haqqqa yetər ahı-zarı bu qulun,
Əlində acizdir neçə pəlvənlər,
Köməyidir özü tanrı bu qulun.

Haqqın min bir adı daim dilində,
Rəsulun yarıdır, Allaha bəndə,
Zülfüqar əlində, silahı təndə,
Savaşdır daima karı bu qulun.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Neçənin müşkülüñ asan eyləyən,
Neçəni yer ilə yeksan eyləyən,
Neçə şəhərləri viran eyləyən,
Cahaddır daima karı bu qulun.

Nərə çəksə, yixar dağı-daşları,
Qəsd eləsə, tutar uçan quşları,
Dünyada bitirər müşkül işləri,
Gərdi-payı gözə dəri bu qulun.

Xuda əmri ilə olub sövdası,
Bu sövdaya vardır haqqın rizası,
Baba Rövşən deyər, özüm mirzəsi,
Əlimdədir ixtiyarı bu qulun.

Mərğub şah dedi: «Ey Baba Rövşən, sənin quluna mənim üç şərtim var. Əgər o şərtləri yerinə yetirirsə, qulunu alaram. Şərtimin biri budur ki, bizim vilayətimizdə böyük bir dərya var. Dəryanın suyu əkinlərə çox ziyan vurur. O dəryanın başına min qul qoymuşam, yenə də öhdəsindən gələ bilmirlər. Onlara baş olub dəryani bağlaşın. İkinci şərtim budur: bizim yurdumuzda bir böyük əjdəha var. Quyruğundan başına qədər on iki fərsəx yoldur. O əjdəha vilqəyətimizi xarab eləyir, mallarımızı, adamlarımızı kamına çəkir. Onu öldürsün. Bir şərtim də budur ki, Mədinə şəhərində Əli adlı ər var, onu diri tutub gətirsin. Bu işləri boynuna götürsə, onu alaram». Onda Qəşəmşəm «Bu üç şərtini yerinə yetirərəm» deyib həmisini qəbul elədi. Mərğub şah Baba Rövşənə min qulun qiyəmətini ödədi. Sonra da Əliyə bənd başına getməyi buyurdu...

Əlqissə, Əli varıb dəryaya tamaşa elədi. Gördü ki, dərbynin başındakı qullar qarışqa kimi həlak olurlar. Həzrət Əli bu qullara baxıb bir qəzəl oxudu:

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Bilin, mənəm bu gün mərdi meydanın,
Gedin, qullar, sizi azad eylədim.
Əmr edib yolladı məni sultanım,
Gedin, qullar, sizi azad eylədim.

Min qulun qiyməti oldu bahası,
Bu gün mənəm hamınızın ağası,
Ağappaqdır, yox alnimin qarası,
Gedin, qullar, sizi azad eylədim.

Azad olmaq hər bir qulun ərmanı,
Böylə oldu sizə haqqın fərmanı,
Həqiqət arslanı bağlar dəryanı,
Gedin, qullar, sizi azad eylədim.

Qəşəmşəmdir sorsan bəndə namını,
Neçə yol içmişəm əcəl camını,
Tək başına əvəz edər hamını,
Gedin, qullar, sizi azad eylədim.

Əlqissə, həzrət Əli min qulun hamısını azad edib buraxdı. Bütün qullar sərbəst olub hərə öz yurduna üz tutdu. Ondan sonra həzrət Əli bir dağın dibinə varıb bismillah deyərək Zülfüqarı bu dağa vurdu. Zülfüqar dağı kəsib böldü. Ondan sonra o dağı qucaqlayıb qaldırdı, götürüb sərçəsmənin gözünə basdı. Bir qətrə də su axmadı. Sonra beş pəncəsini yerə vurdu. Barmaqlarının izindən on səkkiz çay su axdı. Mərğub şah çox şad oldu. Ondan sonra Əliyə əjdəhanı öldürməyi buyurdu. Əli əjdəha olan tərəfə rəvan oldu. Əjdəha dağ təki yer üzünü tutub yatmışdı. Həzrət Əli qəzəblə bir nərə çəkdi. Yer-göy lərzəyə gəldi. Əjdəha oyandı, heybatlı fisıldadı, ağızını açıb bir nafəs çəkdi. Dağlar yerindən oynadı, yerlər

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

parça-parça oldu. Həzrət Əlinin heyi qalmadı, ayaqları yer-dən üzüldü, yel təki əjdəhanın ağızına tərəf getməyə başladı. O vaxt həzrət Əli rəsulullahdan mədəd diləyib bir qəzəl oxudu:

Bu dərdimə eylə dərman,
Ya Mustafa, səndən mədəd!
Üzün görməm, ölsəm ərman,
Ya Mustafa, səndən mədəd!

Qılsam bu dünyadan güzər,
Xoş qal indi, xeyrül-bəşər,
Bu halima yetir nəzər,
Ya Mustafa, səndən mədəd!

Bircə sənsən haq həbibi,
İki cahan əndəlibi,
Bu dərdimin ol təbibi,
Ya Mustafa, səndən mədəd!

Mənzilgahınız meracdır,
Başınızda gövhər tacdır,
Bu Əli sizə möhtacdır,
Ya Mustafa, səndən mədəd!

Əlqissə, Əli neyləsə də, bir yerdə dura bilmədi. Əjdəha onu kamına çəkirdi. Axırı həzrət Əli Zülfüqarını çıxarıb çə-pinə yanı üstə tutdu və əjdəhaya doğru cumdu. Allahın əmri ilə əjdəhanın ağızından girib quyrugündən çıxdı. Zülfüqar əjdəhani iki yerə böldü. Həzrət Əli əjdəhanın boyundan uzun bir lay dəri soydu. «Padşaha nişanə olsun» deyə gətirib Mərgüb şahın qabağına qoydu. Mərgüb şah xoşhal olub de-

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

di: "İndi bir vəzifən qaldı. Mədinədə Əli adlı bir pürzor pəhlivan peyda olub. Onu tutub diri gətirsin, səni toy-busatla azad eləyəcəyəm. Sonra da bir qəzəl oxudu:

 Ey Qəşəmşəm, sənə ərzim söyləyim:
 İndi bizə tutub gətir Əlini.
 Ləli-cəvahirlər nisar eyləyim,
 İndi bizə tutub gətir Əlini.

 Könlündən qəmini bərbad eylərəm,
 Pəhlivanlar içində ustad eylərəm,
 Çox ənamlar verib, azad eylərəm,
 İndi bizə tutub gətir Əlini.

 At, sursat, yüz qılinc, yüz xəncər verim,
 Yükü qızıl olan otuz nər verim,
 Üstəlik, qırx dəvə simuzər verim,
 İndi bizə tutub gətir Əlini.

 Mərgüb der, son şərti yerinə yetir,
 Əgər ki, bacarsan, get diri gətir,
 Bir tamaşa edək, sonra da öldür,
 İndi bizə tutub gətir Əlini.

Əlqissə, bu sözdən sonra Qəşəmşəm dedi: «Ey Mərgüb şah, Əliyə hər adamın gücü yetməz. Sən mənə qırx pəhlivan ver, yeddi dəvə yükü də zinchir ver, nə olursa-olsun, gedib gətirim». Mərgüb ona qırx pəhlivan ilə yeddi dəvə yükü zinchir verdi. Ondan sonra Qəşəmşəm Bərbər şəhrindən çıxıb yola rəvan oldu. Əlqərəz, bir mənzil yol gedəndən sonra həzrət Əli özünü tanıdıb bir qəzəl oxudu:

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Bu gün aşkar edim sirri-pünhanım,
Pəlivanlar, məni tutun, Əliyəm,
Mərgüb şaha qıldım əhd-peymanım,
Pəlivanlar, məni tutun, Əliyəm.

Şahın əmri qoy boynumda qalmasın,
Məhşər günü Tanrim qəzəb qılmasın,
Qoy mənim vədimdə yalan olmasın,
Pəlivanlar, məni tutun, Əliyəm.

Bütün xidmətləri qılan özüməm,
Qul olub şəhərə gələn özüməm,
Yer üzünə qovğa salan özüməm,
Pəlivanlar, məni tutun, Əliyəm.

Qəşəmşəm der, bizə haqdan fərmandır,
Haq yolunda daim başım qurbanırdır,
Rəhm eləsə, bütün müşkül asandır,
Pəlivanlar, məni tutun, Əliyəm.

Əlqissə, pəhlivanlar bu sözü eşidən kimi qorxudan pərən-pərən düşüb hərəsi bir yana qaçırlar.

LÜĞƏTÇƏ

A

Abdal – dərviş, qələndər; Allah bəndəsi.

Abnus – qara rəngli bir ağacın adı. Bu ağac yandıqda xoş iy verir.

Abtər – gözü yaşlı, nəmli.

Adəm – yoxluq, yox olma; Adəm peyğəmbər.

Afaq – dünya, aləm, cahan; üfüq.

Afərinış – yaradılış, yaratma, varlıq, dünya.

Aftab (afitab) – günəş. Afitabi-aləm ara-aləmi bəzəyən günəş; Məhəmməd peyğəmbərin epiteti.

Ağaz – başlangıç, ön. Ağaz eyləmək, qılmaq – başlamaq.

Ahənrüba – maqnit; özünə cəzb edən.

Ahi-dil – ürək naləsi, qəlb ağrısı.

Altın qabaq – qədim bir oyun. Toyda və bayramlarda meydançanın ortasına uzun bir ağac basdırılır, onun başına qızıl bilərzik və ya üzük bərkidilirdi. İgidlər at çapa-çapa gələrək əvvəlcədən müəyyən edilən məsafədən ona ox atırdılar. Kimin oxu halqanın (üzüyün) ortasından keçsə, həmin bilərziyi, yaxud üzüyü ona nəmər olaraq verirdilər.

An – o. An su – o tərəf.

Aram – dinc, rahat, arxayı.

Aramgah – dincəlmə yeri; düşərgə; məzar, qəbristan.

Arız – üz, yanaq; ərizə verən, şikayetçi.

Asa – rahat, dinc; bənzər, oxşar.

Asib – bəla, müsibət, ziyan, zəlil; məşəqqət, külfət, xorluk.

Astan(a) – işıq, dərgah, qapının önü, girəlgə; şah guşəsi.

Ası – üsyən edən, üsyankar; tabe olmayan, boyun əyməyən.

Aşuftə – özünü itirmiş, həyəcanlı; qarışiq; dəlicəsinə vurğun, aşiq.

Aşub – qovğa, gurultu, çaxnaşma; fitnə.

Avam – qara kütlə, cahil, savadsız.

Avazə – şan, şöhrət; sayılı; mahni.

Avlaq – qədim bir tayfa adı.

Ayaq – piyalə, kasa, qədəh, içki içilən cam.

Ayxan – Oğuz xanın ikinci oğlu.

B

Ba – ilə.

Ba xud – özü ilə, öz yanı ilə.

Bad – yel, hava, külək. Badi-xəzan – xəzan yeli, soyuq payız yeli, badi-səba – sərin səhər yeli.

Baqə – həmişəlik, müdam, daim, baqi.

Bal – qanad.

Baliğ – yetişən, yetkinlik yaşına çatan; layiq, münasib.

Barlas – türk boyalarından biri.

Baş – baş, kəllə; yara.

Beyt – ev, yer. Beytül-əqsa – ən uzaq ev (Qüdsdəki məşhur cami, Məkkədən uzaqda yerləşdiyi üçün belə adlanmışdır). Beytül-müqəddəs-Qüds, Yeruşəlim. Beytül-hərəm–müqəddəs ev, yer, Məkkə. Beytullah – Allahın evi, Kəbə.

Bəçə/beckə/beçə – çaga, uşaq, bala, oğlan.

Bəhr – dəniz, ümman. Bəhrü bərr – dəniz və quru yer.

Bərdar – dardan asılmış.

Bərhəqq – doğru, həqiqət, gerçək.

Bərhəm – dağınıq, qarışiq, pozulmuş.

Bərcəstə – məşhur, görkəmlı, ali dərəcəli.

Bərkamal – bütünlükə, nöqsansız, qüsursuz.

Bərnə – cavan, gənc, igid.

Bərq – ildirim, parıltı.

Bərr – quru, yer.

Bəsi – çox, kifayət qədər.

Bəstər – döşək, yorğan-döşək.

Bəşir – müjdəçi, müştuluq gətirən.

Bədxu – pisxasiyyət.

Bəxtiyar xan – Hindistanda hökm sürən xanlardan biri.

Bəzm – toy, məclis, keyfi-səfa. Bəzmara – toy-məclisin bəzəyi.

Biəba – laqeyd, cəsur, qoçaq, qorxu bilməyən.

Biövni – yardımçı ilə, köməyi ilə.

Bibak – bahadır, igid, qorxu bilməyən.

Biğəş – xalis, saf, təmiz, pak, qatışıqsız.

Biqiyas – misilsiz, tayı-bərabəri olmayan; çox, hədsiz çox.

Bixar – tikansız.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Bihədd – saysız, çox.

Bikəran – saysız, çox; sahilsiz.

Bilqeyş – rəvayətə görə, Yəməndəki Səba şəhərinin qadın şahı. Süleyman peyğəmbər ona aşiq olub evlənmişdir.

Bim – qorxu, vahimə, xof.

Bimar – naxoş, sayru, xəstə.

Bina – göz, görmə, qəlb gözü açıq; ayıq-sayıq; bina.

Binagah – qəfil, qəflətən, birdən.

Binəva – biçarə, fağır, qərib.

Birivar – Allah.

Biriya – riyasız, üz görməyən, doğruçul.

Bistam – şəhər adı.

Biyaban – çöl, səhra, susuz yer.

Bivüzu – dəstəməzsiz, abdəstsiz.

Budü nəbud – olmaq və olmamaq, varlıq və yoxluq.

Bukrat – Hippokrat (e.ə. 460-377); Loğman.

Bulgār – türk boyalarından biri.

Bülbülü-Şiraz – Şirazın bülbülü, Hafizin ləqəbi.

Bünyad – dib, özül, kök, təməl.

Büryan – bisirmə, qovrulan.

C

Ca(y) – yer, məkan.

Cabbar – Allah, tanrı, xuda.

Caddə – geniş yol, prospekt.

Caəna – «inna fətəhna caəna» –«bizə gəldi» (Qurani-Kərimin 48-ci («Fəth») surəsinin 1-ci ayəsi).

Cah – mərtəbə, dərəcə.

Cahan – dünya, aləm.

Cahangir – dünyani alan.

Camə – əyin-baş, geyim, üst-baş.

Canfəza – cana can qatan, ləzzət verən, ruhunu coşdurən.

Cəfər-Təyyar – həzrət Əlinin qardaşı. 627-ci ildə bizanslılarla savaşda şəhid olmuşdur. Vuruşmada iki əli çapılıb üzülsə də, bayraqı yىxılmağa qoymadığı üçün ona „təyyar zülcinəheyn” (iki qanadıyla uçan) ləqəbi verlimişdir.

Car(i) – elan etmək, car çəkmək.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Cavidan – həmişəlik, əbədi.

Cazim – qəti, kəskin qərar.

Cəbrayıl – Allah kəlamını Məhəmməd peyğəmbərə yetirən mələk.

Cəla – şölə, nur, parlaklıq; görk, görmək.

Cəla – yurdu tərk etmək, vətəndən ayrı düşmək, köçüb getmək.

Cəmşid – İran şahı, Təhmurəsin oğlu. Əsatirə görə, bir camı varmış, onun içində dünyyanın hər yeri görünürmüştür.

Cənnət – behişt, uçmaq. Cənnətil-məva – cənnət evi, asudə cənnət.

Cəfaeyn – cəbr-cəfa etməyi özünə peşə edən.

Cərahət – yara.

Cəridə – yalnız; nizə; dəftər; qəzet.

Cəzbə – həvəs, özünə çəkmə, cazibə.

Cərcis – Müqəddəs Georgi, dini rəvayətə görə, kəramətli peyğəmberlərdən biri olmuş, düşmənləri onu yüz para edib öldürsələr də o hər dəfə dirilirmiş. Məzarı Azərbaycandadır.

Cında – cir-cındır, dərvışlərin geyimi.

Cöv – arpa.

Cuşü xürüş – coşma, qaynama, canlanma.

Çuçı – Çingiz xanın oğlu.

Cünun – dəlilik, divanəlik.

Cuybar – axar su, arx.

Cüz(v) – bölüm, hissə; az, azacıq.

Cünab etmək – yüyürmək, uğramaq, yola düşmək.

Cüstəcu etmək – gözləmək.

Ç

Çah – quyu.

Çahar (çar) – dörd.

Çakər – xidmətçi; şagird.

Çaki-giriban – yaxa yırtmaq, yaxa yırtıb ağlamaq.

Çarlatmak – çağırmaq, çağırtdırmaq.

Çəlipa – dörd qat hörük. Zülfü-çəlipa – dörd hörük saç.

Çəndan – çox, güclü, artıq.

Çərik – qoşun, ləşkər, ordu.

Çün – səbəbilə, üçün.

D

Dad – ədalət.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

- Dadxah** – ədalət istəyən, haqqını arayan.
- Dağal** – qəlp; cığal; hiylə, məkr.
- Dağ xan** – Oğuz xanın beşinci oğlu.
- Dam** – duzaq, tələ.
- Damat** – kürəkən.
- Damağ (dimağ)** – beiyn, ilik, burun.
- Damən** – ətək.
- Daniş** – elm, ağıl.
- Dar** – ev, yer. Darül-fəna – yoxluq evi, bu dünya, fani dünya.
- Dara** – Kəyan şahı Darabın oğlu, 12 yaşında şah olmuşdur.
- Darıq** – heyf, vah.
- Daşbağa** – tısbağı.
- Davər** – hakim, qazı; şah; Allah, tanrı, xuda.
- Davud** – yəhudi padşahı və peyğəmbəri, Süleyman peyğəmbərin atasıdır. E.ə. 1033-962-cı illərdə yaşamışdır. Gəncliyində çobanlıq etmişdir. Boyca kiçik, lakin çox qüvvətli olmuşdur. On beş yaşında ikən zalim padşah Cəlludu öldürmək şərtilə Təllud şahın qızına evlənmişdir. Beytül-müqəddəsi kənanlılardan (fələstinlilərdən) alaraq paytaxt etmiş və ona Urşalim (Yerusəlim) adını vermişdir. Qırx ilə yaxın padşah və peyğəmbər olmuşdur. Çox gözəl səsi varmış.
- Dey** – kimi, təki, tək.
- Deyr** – bütxana, məbəd; meyxana; dünya, aləm.
- Dəbistan** – məktəb.
- Dəkən** – Hindistanda bir yer adı.
- Dəmsaz** – yaxın dost.
- Dəniz** – bu söz Əndəlibdə çay mənasında işlənir.
- Dəniz xan** – Oğuz xanın altıncı oğlu.
- Dər an** – bir dəmdə, dərhal.
- Dərgah** – qapı, işıq; qəbul edilən yer.
- Dərməndə** – aciz, haldan düşən.
- Dəstgir olmaq** – dəstəkləmək, yardım, kömək etmək.
- Dəşət** – çöl, səhra; geniş meydan.
- Dəhr** – dünya, aləm, cahan.
- Didə** – göz. Didə pürnəm – gözü yaşıla dolu.
- Dil** – ürək, qəlb.
- Diləfkar** – ürəyi yaralı.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Dilxah – sirdaş, könüldəş.

Dilxəstə – ürəyi yaralı.

Dilkəş – özünə çəkən, könül cəlb edən.

Dilnəvaz – ürək açan, xoşagələn; sevgili.

Dilruba – gözəl, könül alan; sevgili.

Divanəvar – dəli kimi, dəlicəsinə.

Doxtər – qız.

Dur – uzaq, uzaqlıq.

Durrac – turac.

Dustan – dostlar.

Dürud – salam, salam vermə.

Dürüg – yalan, qəlp, saxta, aldatma.

Dürəc – sandıqca, qutu, mücrü; məc. sevgilinin ağızı.

E

Elkən – pəltək.

Eyş – yaşayış, həyat, şadlıq, kef, nəşə.

Ey yuhənnas – ey insanlar, ey camaat.

Ecaz – möcizə, kəramət.

Ə

Əbulxan dağı – Türkmənistanın Balkan dağı.

Ədn – cənnət, behişt; Yəməndə bir şəhərin adı.

Əbr – bulud, duman. Əbri-neysan – yaz buludu, yaz yağışı.

Əbru – qaş.

Əda – tərz; işvə, naz; davranış; həlak etmə, fəda olma; ödəmə; bəyan; kömək, yardım; yerinə yetirmə.

Ədu – düşmən, yağı.

Əlam – elmlı, çox bilən; Allah, tanrı, xuda.

Əhəd – bir, tek, vahid; Allahın adlarından biri.

Əhbab – (təki: həbib) dostlar, sirdaşlar, yaxınlar; sevimli, istəkli.

Əhməd-muxtar – Məhəmməd peyğəmbərin bir adı.

Əhmər – qızılı, qırmızı, al.

Əhməd – Məhəmməd peyğəmbərin bir adı.

Əhzan – (təki: hüzn) qayğılar, qəmlər, kədərlər. Beytül-əhzan – qəm evi; Yusifdən ayrı düşəndən sonra Yaqubun çəkilib oturdğu külbə.

Əhzər – yaşıl, göy (bitki barədə); göy, mavi.

Əcəm – ərəb olmayanlar; iranlılar.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Əli – Əli ibn Əbutalib (600-661). Məhəmməd peyğəmbərin əmisi oğlu və kürəkəni, dörd səhabədən biri. Peyğəmbərdən sonra dördüncü xəlifə (656-661). Şahimərdan (mərdlərin şahı), Əsədulla (Allahın şiri), Mürtəza (razi olunan), Səftər (səfpozan) kimi ləqəbləri var.

Əfəl – niyyət.

Əfkar – fikir, qayğı.

Əlan – indi, bu anda.

Ələm – əzab, qayğı, kədər, qəm, qüssə.

Ələst – Qurani-Kərimin „Əraf“ surəsinin 172-ci ayəsində keçən söz. „Ələstü birəbbikum“ mən sizin rəbbiniz deyiləmmi? deməkdir.

Əlfaz (ləfz) – söz demə, danışma. Ləfzi şəkər-şirin sözlü.

Əndəlib asa – Əndəlibə bənzər, bülbül kimi.

Ərbədə – dava, qalmaqal, mərəkə, gurultu.

Ərş – asiman, göy, asimanın ən uca yeri, yuxarı qatı; ucalıq, böyük-lük; təxt. Ərş-i-əzəm – böyük ərş.

Ərz – yer, torpaq; ölkə, diyar.

Ərzurum – Kiçik Asiyada bir şəhər.

Əsvəd – qara, qara rəng.

Əltaf – lütf sözünün cəmi, rəhimlilik, mehribanlıq.

Əmri-məhal – mümkün olmayan iş.

Ənbiya – nəbilər, peyğəmbərlər.

Ənbuh – çox, saysız-hesabsız.

Əndək – az, azacıq,

Ənduh – qəm-qüssə.

Ənfas – nəfəs, dəm.

Əngiz – cazibə, özünə çəkmə; -lı, -li, -lu, -lü.

Əncüm – ulduzlar.

Əncümən – məclis, yiğinaq, yiğincaq.

Ərk – qala, köşk, qəsr, qalanın içi.

Əsb – at, madyan, ayğır.

Əsədulla – Əlinin ləqəbi; Allahın şiri deməkdir.

Əsər – üz, nişan, əlamət, təsvir; əsər, kitab, yazılı abidə.

Əshab(ə) – səhabələr, Məhəmməd peyğəmbərin yaranları.

Əsrar – sırr, gizlin.

Əsru – çox.

Əsrükginə – sərxoş, kefi kök.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Əşbəh – bənzər, oxşar.

Əşk – göz yaşı. Əşki-qəltan – gözdən axan damla.

Əşkanı – İranda pişdadılardan və kəyanılardan sonra hökm sürmüş üçüncü sülalə. Bunlar fars deyil, parfiyalı saka tayfasına mənsubdur.

Əşrəf(i) – pul vahidi, qızıl pul.

Əyyub – Yaqubun nəslindən olan peyğəmbərlərdən biri.

Əz – -dan, -dən, çıxışlıq hal şəkilçisi; istək, həvəs, arzu.

Əz-ah – vah, heyf.

Əzdad – rəqiblər, düşmənlər, zidd olanlar.

Əhli-ginə – varlı, zəngin.

F

Fatihə – Qurani-Kərimin 1-ci surəsi; dua etmək.

Fatimə – Məhəmməd peyğəmbərin qızı, Əlinin əyali.

Fəna – yox olma, ölmə.

Fəraq – həsrət, ayrılıq.

Fərar eyləmək – qaçmaq, qaçıb getmək.

Fərib – aldatma, hiylə.

Fərhad – Şirinə aşiq olan daş ustası.

Fərrux – şad, şadyana, bəxtiyar; mübərək.

Fərruh bal – qəlbə rahat, qəlbə şad, bəxtiyar.

Fərş – döşək.

Fərzanə – ağıllı, fəhmlı, alim.

Fəta – igid, bahadır.

Fəttan – özünə çəkən; fitnəkar.

Fil-fövr – dərhal.

Filhal – o vaxt, o zaman, o anda.

Fiqh – şəriət elmi.

Firqətzədə – ayrılığa düçər olan.

Fitrət – təbiət, yaradılış, xasiyyət.

Föhş – söyüş, pis sözər.

Fürüğ – nur, şölə.

Füsün – əfsun, sehr, cadu.

G

Geysu – saç, zülf.

Gənc – xəzinə, var-dövlət.

Gərdun – fələk, çərxi-fələk, təqdir.

Gilan – İranda bir şəhər.
Giryən – ağlar, ağlayan.
Göy xan – Oğuz xanın dördüncü oğlu.
Gövhərpaş – gövhər saçan, gövhər səpən.
Gur – qədim bir şəhər, bir vilayət adı.
Gülbün – qönçə; qızılıgül kolu.
Gülcəbin – gülüzlü, gözəl.
Güli-bixar – tikansız gül, tikansız çiçək.
Gülrux – gül üzlü, gözəl.
Gümrah – yolunu azan.
Gün xan – Oğuz xanın birinci oğlu.
Güvah – şahid.

H

Hadi – doğru yol göstərən.
Hafız – saxlayan, qoruyan, hifz edən, Allah, tanrı, xuda.
Hatəm – Hatəm ibn Abdulla ibn Səəd, ərəblərin tay qəbiləsindən olan tarixi şəxsiyyət, səxavət simvolu, 605-ci ildə vəfat etmişdir.
Həbib – yaxın dost, yaxın adam. Həbib-i-haqq – haqqın dostu, Allahın dostu. Məhəmməd peyğəmbərin ləqəbi.
Həddad – dəmirçi; qapıcı, gözətçi; zindanban, zindan keşikçisi.
Həcər – daş, bərk cisim. İbrahim peyğəmbərin ikinci əyalının adı.
Həft puşt – yeddi arxa.
Həftüm rəvəq – göyün yeddinci qatı.
Həmra – qızılı rəng.
Həmra(h) – yoldaş.
Həsən – Əlinin oğlu, Məhəmməd peyğəmbərin nəvəsi.
Həşəm – nökər, yasavul, xanın yaxın adamları.
Həşmət – heybət; böyüklük.
Hidayət – haq yolun gətirmək, doğru yola salmaq.
Hindu – Hindistanın müsəlman olmayan sakini; buddist; qarayanız adam; xal.
Hisar – bərkitmə; hasar, qala.
Hövzi-Kövsər – cənnətdə axan Kövsər çeşməsinin hovuzu.
Huşəng – Kəyumərsin oğlu.
Hüseyn – Əlinin oğlu, Məhəmməd peyğəmbərin nəvəsi.
Hüveyda – aydın, açıq-aşkar.

X

- Xa hunə** – bu yerdə.
- Xab** – uyğu, yuxu. Xabi-qəflət – qafillik yuxusu.
- Xamə** – qamış qələm; ipək.
- Xatəm** – üzük, möhür; məşuqənin ləbi.
- Xar** – tikan; xor baxılmaq, rəzil olmaq, rüsvay olmaq.
- Xasü avam** – seçkinlər və qara kütlö; hamı.
- Xatib** – xütbəçi, xitab edən, vəzəz edən.
- Xeyl** – ilxi, süvari qoşun.
- Xeymə** – çadır.
- Xəndan** – gülər üzlü. Xəndan-xəndan – gülə-gülə.
- Xəsm** – düşmən, yağı.
- Xəvakin** – xaqanlar, türk hökmədarları.
- Xəvanin** – xanlar, sultanlar.
- Xəvatin** – xatınlar, qadınlar.
- Xıdır (Xızır)** – peyğəmbər.
- Xırs** – ayı.
- Xirəd** – fəhm, ağıllı; huş.
- Xotən** – Kaşgara yaxın tarixi bölgə, müşk ceyranı ilə məşhurdur.
- Xumar** – kefli, sərxoş.
- Xun** – qan.
- Xunabə** – qanlı su; qanlı göz yaşı.
- Xunçəkan** – qanla dolu, qan damlayan, qanı tökülen.
- Xunxar** – qaniçən.
- Xuraman** – nazla, sallana-sallana yürüyən.
- Xurşid** – günəş.
- Xülq** – sıfət, xasiyyət, qılıq, təbiət.
- Xüruc** – qalmaqla; çıxma; üsyan.

I

- İadə** – qaytarma, geri vermə, cavab vermə.
- İbtida** – baş, ön, başlangıç.
- İdiş** – qab, qab-qacaq, tabaq.
- İdris** – peyğəmbər, başqa dinlərdə Hermes, Ermis, Ahnuh kimi adlarla tanınır, misirlidir, çox səyahət etmişdir.
- İməs (əməs)** – deyil, yox.
- İna** – ağır zəhmət.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

İnci mal – ata-ana tərəfindən verilən mülk, miras.

İnnə fətəhna – Qurani-Kərimin «Fəth» surəsinin 1-ci ayətində ifadə.

İqab – cəza, cəbr, əzab vermə, qınama.

İraq – diş, uzaq; Orta Şərqdə ölkə.

İskəndər – Makedoniyalı İskəndər (e.ə. 356-323). Şərqdə İskəndər Zülqorneyn adı ilə məşhurdur.

İsmayıł – İbrahim peyğəmbərin oğlu. Rəvayətə görə, İbrahim öz oğlu İsmayılı Allah yolunda qurban etmək istəmiş, bu zaman göydən bir qoç nazıl olmuş, onu qurban kəsmişdir.

İsrafil – mələk. Dini imama görə, axırzaman olanda Allahın əmri ilə öz surunu çalacaq. Onun səsini eşidən canlılar öləcək, təkrar eşitdikdə isə hamısı diriləcək.

İtab – məzəmmət, danlama, əzab.

İt Baraq xan – «Oğuznamə»də Oğuz xanın əsas düşmənlərindən biri.

İrtibat – əlaqə, rabitə.

İştiyəq – şövq, həvəs, istək, arzu.

İşvə – naz, qəmzə.

İza – azar, əziyyət.

İzar – üz, yanaq.

İzhar – bəyan etmə.

K

Kamiyab – məqsədə yetirmə, üstünlük qazandırma.

Kamran – məqsədinə yetən, bəxtiyar.

Kan – xəzinə, sərvət.

Kavus – kəyanilər sülaləsinin ikinci şahı. Keyqubadın oğlu.

Key – ali mortəbəli, adil (keçmişdə dörd sahın „key” titulu olub).

Keyin – üz, arxa, sonra.

Kəlim – sözləşən, həmsöhbət olan. Tur dağında Allahla danışan Musa peyğəmbərin (Kəlim, Kəlimulla) ləqəbi.

Kəmtərin – ən az.

Kənan – Fələstin, Yaqub peyğəmbərin vətəni.

Kərrar – güclü hücum edən; həzrət Əlinin ləqəbi.

Kəsra (kisra) – Xosrov sözünün ərəbcə deyilişi; Nuvşirəvanın ləqəbi; sasanı şahlarının ümumi adı.

Kəşmir – şəhər adı.

Kəttə – böyük.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Keyani – İranda pişdadılardan sonra hökm sürmüş əfsanəvi sülalə.
Keyumərs – İran əsatirinə görə, ilk adam və ilk hökmdardır.
Kirdar – amal, hərəkət.
Kışvər – ölkə, yer, yurd.
Kön – «ol» deməkdir, Allah bütün aləmi «kön», yəni «ol» deyərək yaratmışdır.
Kövkəb – ulduz.
Kövn – varlıq, aləm, cahan.
Kövneyn – iki dünya, bu dünya və axırət.
Kövsər – cənnət çeşməsi, hovuz.
Ku (köy) – küçə. Kubəku – küçəbəkүçə.
Kuh – dağ.
Kübəyi-əhzan – qəm evi.
Küşəndə – öldürücü, qaniçən.

Q

Qaffar – rəhmlı, bağışlayıcı; Allah, tanrı, xuda.
Qamət – boy.
Qamu – hamı, bütün.
Qanun – simli çalğı aləti, Fərabi (IX əsr) təkmilləşdirmişdir.
Qarun – Tövratda və Quranda adı çəkilən qısqanc, paxıl şəxs.
Qasım Ənvar (1356-1433/4) – Gilanda, Heratda, Səmərqənddə yaşımışdır. „Ənisül-aşıqin” və „Məqamatülfərin” adlı iki poeması var.
Qatil – Qatili-Əntər-Əntər adlı düşməni yenən həzrət Əlinin ləqəbi.
Qazi – din və vətən uğrunda vuruşan; qəhrəman.
Qəddi-mövzun – boy-buxunlu.
Qəllac – kasıb, yoxsul, möhtac.
Qəltan – diyirlənən, yuvarlanan; yumru, girdə.
Qəmdidə – cəbr çəkən, xorlanan.
Qəmbər – Əlinin qulunun adı.
Qəmər – Ay
Qərqab – suya batma, qərq olma.
Qəvvəs – suda üzən, üzgütü.
Qəza – üzə çəkilən qızılı rəng, ənlik; hadisə, qəza; cahad, müharibə.
Qəzal- körpə ceyran; sevgili.
Qital – qanlı vuruşma.
Qulam – xidmətçi.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Qut – bəxt, iqbəl.

Qüdəma – qədimkilər, ata-babalar.

Qüddüs – müqəddəs, pak, mübarək, ən əziz; Allah, tanrı, xuda.

Qulgulə – hay-küy, qışqırıq.

Qüreyş – Məhəmməd peyğəmbərin mənsub olduğu ərəb tayfası.

Qütbül-ərən – ərənlərin piri. Əhməd Yəsəvinin ləqəbi.

L

La ilahə-illəllah – Allahdan başqa ilah yoxdur.

Laəql – ağlı gedən, sərəxos.

Laməkan – məkansız; Allah, tanrı, xuda.

Laşərikə-vəhdahu – birliyinə şərək yoxdur.

Ləli-Bədəxşan – Bədəxşanda çıxan qiymətli daş, rubin.

Ləli-meygün – qırmızı şərab rəngində ləl.

Ləli-nəf – saf, xalis ləl.

Ləin – lənətli.

Ləhzə – göz açıb-yumuncaya qədər keçən vaxt, bir an.

Ləb – dodaq; kənar, dərya yaxası, dərya boyu.

Ləktun – Hindistanda bir şəhər.

Ləm yəzəl – həmişəlik, əbədilik, ölməz-itməz.

Leyl – gecə. Leylətül-merac – merac gecəsi.

Li – üçün.

Liqa – üz, camal.

Loğman – «Qisasül-ənbiya»da verilən məlumatə görə, Həbəşistanlı bir ağac ustanının oğludur, Davudun zamanında yaşamışdır. Xalq arasında yayılan inama görə, Loğman 4400 il ömür sürmüştür.

Lölö – dürr, inci, qiymətli daş.

Lövh – lövhə.

Lut – İbrahim peyğəmbərin qardaşı oğlu. «Qisası-Rəbəguzı»yə görə, tam adı Lut ibn Xəzər ibn Bərih ibn Xarandır. İbrahim Fələstində, Lut Ürdündə (İordaniya) yaşamışdır. Ürdündə Darduma (Duma), Amura, Sevan (Səna), Sədum, Suar (Səva) atlı beş böyük şəhər varmış. Haq yoldan azdıqları üçün bu beş şəhər əhalisi ilə birlikdə yerə batmışdır. Onlar Yəbd, Məşhur, Qub və Qut adlı dörd bütə sitayış etmişlər.

Lübə – oyuncaq.

Lücac – su, dərya.

M

Mahi-Kənan – Kənanın ayı. Yusif peyğəmbərin ləqəbi.

Mamuq – pambıq; yumşaq.

Manənd – bənzər, oxşar.

Matəmqəza – yas, ölümlə bağlı qəm-qüssə.

Matamsəra – yaxxana, qəmxana.

Mavəranünnəhr – Amu-Dərya ilə Sır-Dərya arası.

Mehrab – məscidin içində üzü Məkkəyə baxan hündür yer.

Mehr – gün. Mehr-məh – günəş və ay.

Meygün – al şərabın rənginə yaxyn qızılı rəng.

Meykədə – mey içilən yer, meyxana.

Məbrur – günahı bağışlanmış; ölmüş, vəfat etmiş.

Məcruh – yaralı.

Mədhuş – huşsuz, ağlımı itirən.

Mədum – yox edilən, yaşamayan, itib gedən.

Məğrib – qərb.

Məhcub – utancaq, həyalı.

Məhliqa – ayuzlü.

Məhərrəm – hicri-qəməri təqvimin birinci ayı, aşura ayı.

Məhfil – yığınaq, məclis, dərnək.

Məhuf – xoflu.

Məhvəş – ay kimi, aya bənzər.

Məhzun – hüznlü, qayğılı.

Məqal – söz, gap.

Mələyik – mələklər.

Məlun – lənətlənən; şeytan.

Məlih – mülayim; sevgili.

Məmluv – dolu, dopdolu.

Məmur – abad.

Mənsur – Hüseyin ibn Mənsur Bəyzavi (X əsr). Mistik şair və məşhur sufi. Həllac ləqəbi ilə tanınır. 46 kitab müəllifidir. Dinə qarşı çıxdığı üçün asılmışdır. Əttar, Əbu Səid, Cami, Hafiz, Nəsimi, Qayıbi kimi şairlər onu yüksək dəyərləndirmişlər.

Məric – od, tüstüsüz od; od şöləsi, nur.

Mətlub – istək, məqsəd, mətləb, arzu.

Mərdud – rədd edilən, qovulan.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Mərğub – rəğbət olunan, sevilən.

Mərkəb – ulaq, minik heyvanı.

Məsa – gecə, axşam.

Məsakin – məskənlər.

Məsih – İsa peyğəmbərin ləqəbi.

Məsiha (məsiha nəfəs) – can verən, dirildən. İsa peyğəmbərin ləqəbi

Məslub – alınan, qoparılan, itən.

Məsnəd – əsas, dirək; taxt.

Məstur – örtülü, gizlin.

Məşrəb – meyxana, şərab içilən yer; xasiyyət; hərəkət; təbiət.

Məşriq – şərq.

Məşşatə – gəlinlərin saçını darayıb-bəzəyən qadın.

Məva – məskən, məkan, ev; pənagah.

Məxzən – xəzinə.

Məyub – eybli.

Miğ – bulud, duman, sis.

Mina – şüşə, billur.

Mirqəzəb – cəllad.

Mirşəb – şəhərin gecə qarovalu.

Mişkin – müşk kimi.

Mizbanlıq – mehman qəbul etmək, qonaqpərvərlik.

Mövç – dalğa.

Muciz – möcizə göstərən.

Musa – yəhudi peyğəmbəri. Rəvayətə görə, e.ə. 157-ci ildə firon II Ramsesin dövründə Misirin Memfis şəhərində anadan olmuşdur. Qırımızı dənizin kənarında çoban olmuş, özünü orada peyğəmbər elan etmişdir. Qul psixologiyasını unutdurmaq üçün öz xalqını tam qırx il səhrada gəzdirmişdir. Bir sıra möcüzələri ilə, ələlxüsus əsasını ilana çevirməklə məshurdur.

Mustafa – sayılan, sevilən. Məhəmməd peyğəmbərin ləqəbi.

Müalic – təbib, loğman.

Müctəhid – dini qanunları bilən, fitva verən adam.

Müdərris – dərs oxudan, müəllim.

Müddəi – tələb edən, iddia edən; prokuror.

Müfti – dini qanunların əsasında fitva verən.

Müğbeçə – meyxanada işləyən oğlan; atəşpərəstin oğlu.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Mühəyyə – hazır, hazır etmə, hazırlama.
Mühit – okean, ümman, dəniz.
Müqəddər – öncədən yazılın, qədər, iqbal, tale.
Müqəddir – təqdir edən; Allah, tanrı, xuda.
Müqərrar – qərar edilən, qərara gəlinən.
Müqtəda – başçı, sərdar, xəlifə, imam.
Mükərrəm – hörmətli, kəramatlı.
Mükəvvən – peyda olma, törəmə, var olma, yaradılma.
Müləvvən – rəngbərəng, əlvən.
Münadi – car çəkdirmə, carçı.
Münim – nemət verən, rizq verən; Allah, tanrı, xuda.
Münir – nurlu, parlaq.
Mürəssə – qiymətli daşlarla bəzədilən.
Mürdə – ölü, ölü, cansız, cəsəd.
Mürğ – quş.
Mürşid – pir, şeyh, başçı.
Müsavi – bərabər.
Müsəlsəl – zəncir kimi biri-birinə bağlanan.
Müşaf – kitab, səhifələr; Quran.
Muşfiq – şəfqətli, mehriban.
Müşk – qara rəngli, xoş ətirli maddə.
Müştəq – meylli, istəkli, şövqü olan.
Mütrüb – sazəndə, müğənni.
Müzəmrə – gizlin, üstü örtülü.

N

Nafiq – faydalı, xeyirli.
Nagahan – birdən, qəfil, qəflətən.
Nahan – gizlin, oğrun.
Naməbər – mirzə, məktub yazan.
Nar – od, alov, atəş; cəhənnəm.
Narı – anarı, o yana.
Nasəza – yaraşmayan.
Navək – ox, peykan; kirpik.
Navəkfəkən – ox atan.
Naziş – naz etmək.
Ney – qamış.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Nəam – nemətlər.

Nəbatat – bitkilər, botanika.

Nəbi – pəyğəmbər. Nəbiullah – Allahın peyğəmbəri.

Nədamət – peşmançılıq.

Nəhr – arx, çay, irmaq.

Nəim – nemətli, nemət sahibi, nemət verən.

Nəqşibəndi vəli – şeyh Bəhaeddin Nəqşibəndinin ləqəbi.

Nərm – yumşaq, mülayim.

Nəsrin – bir gül adı.

Nəssac – toxucu.

Nəstəran – gül adı.

Nət – Məhəmməd pəyğəmbəri və səhabəsini məhd edən şeir.

Nəva – səs, avaz.

Nəxl – xurma ağacı.

Nihan – gizlin, oğrun.

Nigəhban – qoruqçu, qoruyucu.

Niqabəfkən – üzündən örəyi, pərdəni, niqabı götürən.

Nikhət – ətir.

Niku – yaxşı, xoş.

Nikukar – yaxşı işlər görən.

Nilgun – mavi, göy, lacivərd.

Nisar – saçma, dağıtma; şabaş; qurban.

Nist – yox olma, itmə.

Niz – yenə, yenə də, yenidən.

Noh – doqquz.

Növrəstə – gənc, igid, yeni yetişən.

Nuh – 50 yaşında özünü peyğəmbər elan edən ağaç ustası. Allahın əmri ilə daşqından əvvəl bir gəmi düzəltmiş, içində hər heyvandan bir cüt və insanları almış, daşqından sonra Ağrı dağına çıxarmışdır. Nuh çox uzun ömür sürmüştür, ona ikinci Adəm də deyilir.

Nun – ərəb əlifbasında bir hərf.

Nuşirvan (Nuşirəvan, Ənuşirəvan) – sasanilər sülaləsinin 21-ci şahı. Adı Xosrovdur. Ərəblər ona Kəsra deyirlər. 531-579-cu illərdə hökmdar olmuşdur. Ədəbiyyatda adil şah olaraq bilinir.

Nübüvvət – peyğəmbərlik.

Nük – uc. Nüki-müjgan – kirpiyin ucu.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Nümayan – aşkar, görünən.

Nüsət – yardım, kömək; zəfər, qələbə.

Nüzul olmaq – enmək, aşağı gəndərilmək.

O - Ö

Orda – hökmədarın qərargahı; ordugah, paytaxt.

Ovqat – vaxtlar; durum, vəziyyət.

Öve – yuxarı, ən yuxarı.

Övraq – vərəqlər, səhifələr.

Övsaf – vəsflər, təriflər.

P

Peyvəstə – bağlı, bitişik; həmişə, müdam, daim.

Pər – qanad, lələk.

Pərivəş – pəri kimi.

Pərtöv – nur, işıq, şölə.

Pərvə – qorxu, ehtiyat, xətər; rəğbət, meyl; taqət, səbr.

Pərvər – tərbiyə edən, bəsləyən, yetişdirən.

Pəyam (peyğam) – xəbər.

Piç – buruq, burma, burulmuş; qıvrım; höruk, halqa, tov.

Piçan-piçan – hörüm-hörüm, burum-burum, qıvrım-qıvrım.

Pir – qoca, ixtiyar; təriqət başçısı.

Pışu pəsi – önnü-ardı, dalı-qabağı.

Pışdadi – ilk İran sülaləsi. Firdövzinin təxəyyülünün məhsuludur.

Pışva – sərdar, rəis, başçı.

Pür – dolu, dolğun, çox.

R

Rah – yol.

Rast – doğru, dürüst; sağ.

Rast sürüdu – rast müğəminin həngində oxunan mahnı.

Ravi – rəvayət edən.

Reyb – şəkk, şübhə, güman.

Rəfiq – yoldaş, dost.

Rəhnə – ziyan, zərər.

Rəxşan – parlaq, cilalı, işıqlı.

Rida – paltar, ruhanilərin geydiyi paltar.

Rəha – azad olma, xılas olma.

Rəfi-hicab eyləmək – üzdən pərdə atmak; utanmazlıq.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Rəfrəf – İsrafilin məkanı. Məhəmməd peyğəmbərin merac gecəsi mindiyi iki atdan biri. Peyğəmbəri Allahın dərgahına aparan taxt.

Rəhnüma – yol göstərən.

Rəmidə – ürkək, ürküb qaçan.

Rənci-iza – cəbr-cəfa.

Rəstəxiz – dirilmə, oyanma; qiyamətdə ölülərin dirilməsi.

Rəşk – qısqanlıq, paxıllıq.

Rəvan – axma, axıtma; yola düşmə; can, ruh.

Rəvaq – açıq eyvan; göy, asiman.

Rəzmara – savaşın bəzəyi; bahadır.

Rind – hiyləgər, zirək; şərab içən; qorxusuz; hər şeyi danan.

Risalət – pəyğəmbərlik vəzifəsi.

Riş – yara.

Riştə – iplik, saçaq; quş tükü.

Riya – iki üzlülük.

Riyahin – reyhanlar, reyhan gülləri.

Rizvan – cənnət qapıçısının adı; cənnət, behişt.

Rövşən – işıqlı, nurlu.

Rövzən – dəlik, deşik; pəncərə, baca.

Ruhül-əmin – pak ruh, müqəddəs ruh, Cəbrayılın ləqəbi.

Rusya(h) – üzüqara, biabır olan, rüsva.

Ruzi – rizq, çörək, yemək.

Ruzigar – həyat; zaman, dövr; yel, külək.

Ruzi-cəza – qiyamət günü, yaxşılığa yaxşılıq, yamanlığa yamanlıq-la cavab veriləcəyi gün.

Ruzi-əzəl – heç bir şey yaradılmazdan əvvəlki dövr.

Rüb-məsakin – yer üzünün insan yaşayan dördə bir qismi.

Rüqə – xətt, yazı, ərzi-hal.

Rükən – sütun, dayanç.

Rüsva – masqara, biabır olmaq.

Rüxsar – üz, çöhrə.

S

Safi – pak, pakızə, xalis; Adəmin və həzrət Əlinin ləqəbi.

Sahibgiran – bəxtli, iqballı; teymurilərin ləqəbi.

Sağər – piyalə.

Salar – başçı, rəis, sərdar.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

- Salih** – doğruçul, saf ürəkli.
Salik – mürid, sufiliyi qəbul edən.
Sanə – törədən, yaradan; Allah, tanrı, xuda.
Saqi – şərab paylayan.
Sarsar – güclü, şiddetli soyuq, yel.
Sasani – 224-651-ci illərdə İranda hökm sürmüş dördüncü sülalə.
Sası – qoxmuş, üfunəthli.
Səbi – çəga, körpə, bala.
Səbükbər – yükü yüngül; asudə, rahat, dinc.
Səbz – yaşıl, göy ot, səbzə.
Səccad – çox səcdə edən; şıələrin dördüncü imamı Zeynalabidinin və Əbu Məhəmməd Əli ibn Abdulla ibn Abbas ibn Əbdülmütəllibin ləqəbi.
Səftər – bahadır; səfpozan; həzrət Əlinin ləqəbi.
Səhabə – Məhəmməd peyğəmbərin yaranları.
Səlatin – sultanlar.
Səlman – Səlman Farisi, peyğəmbərin yaxın adamlarından biri.
Səmək – balıq. Dini inama görə, yer bir balığın üstündə durur.
Səmən – gül adı; köklük, doluluq; parlaqlıq.
Səməndər – əfsanəvi quş.
Səmənsa – səmən gülünə bənzər.
Səna – dua, alqış, öygü, tərif.
Sənaət – sənət; ustalıq; dəmirçilik.
Sənc – ölçü daşı; miqdar; müqayisə.
Səngdil – daşyürək.
Səra – ev, saray. Dü səra – iki cahan, o dünya və bu dünya.
Sərəşk – göz yaşı.
Sərfəraz (sərəfraz) – ulu, hörmətli, böyük.
Sərgəştə – sərgərdan; heyrət edən.
Sərir – taxt.
Sərnəgün – başı aşağı.
Sərpuş – qapaq, örtü.
Sərraç – yəhər ustası; yalançı.
Sərrəştə – məqsəd, mətləb.
Səttar – ayıbları örən; Allah, tanrı, xuda.
Səvad – qara.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Sərvər – başçı, rəis.

Səxa – səxavətlilik, cömərdlik.

Səxt – qatı, bərk.

Səyyar – seyr edən, gəzən.

Səza – layiq, münasib, uyğun.

Sibteyn – imam Hüseynlə imam Həsənin ləqəbi. Sibteyni-nəbi – peyğəmbərin iki nəvəsi.

Sidrə – ağac adı. Rəvayətə görə, asimanın ən yuxarı qatında (7-ci fələkdə), Cəbrayılın gedə biləcəyi ən son nöqtədə bitir.

Sim qəbqəb – ağ buxaq.

Sima – üz, görk, sıfət.

Simin – gümüş kimi ağ.

Sipah – qoşun, laşkər.

Sipehr – göy, asiman; dünya.

Sipəhsalar – sərdar, sərkərdə.

Sirac – çıraq, işıq.

Sirat – cəhənnəmin üstündən keçən qıldan incə, qılıncdan iti körpü.

Sirət – xasiyyət, qılıq.

Sitam – qızıl və gümüşlə işlənmiş yəhər, cilov, qantarğa və s.

Sitan – alan, alıcı. Can sitan – can alan; zalim; Əzrayıl.

Sitəmgər – zalim.

Su(y) – tərəf.

Subhü şam – gəcə-gündüz, sabah-axşam.

Sufal – kuzə, kasa; it yalağı.

Surətgər – rəssam.

Suz – yaxısı, yandırıcı.

Sübbuh – müqəddəs, pak; Allah, tanrı, xuda.

Sücud – səcdə, təzim.

Süleyman – Davudun oğlu, yəhudü peyğəmbəri. Rəvayətə görə, təbiətdəki bütün canlıların dilini bilirmiş, yelə-suya hökm edirmiş. E. ə. 1001-ci (bəzi bilgilərə görə, 1016) ildə taxta çıxmış, 962 və ya 976-ci ildə ölmüşdür.

Sülük – yol.

Sün(g) – yaratma, törətmə; iş, amal.

Sürud – mahni, həng.

Süqubət – kin-küdərət.

Süxən – söz.

Süxənpərdəz – dilavər.

§

Şahab – şolə, alov.

Şahbaz – bahadır, igid; bürküt, qartal.

Şahi-xatəm – sonuncu şah. Məhəmməd peyğəmbərin ləqəbi.

Şam – gecə, axşam; axşam yeməyi.

Şan – xasiyyət, qılıq; şan-şöhrət, dərəcə, mərtəbə; ehtiram; iş, kar, hünər, bir işə sərəncam vermə; hakimiyyət, güc, qüvvət; nişanə.

Şayəstə – layiq, münasib.

Şey lilläh – Allahın yolunda, Allahın xətrinə bir şey verin.

Şeyda – aşiq, eşqə düşən, dəli.

Şeyx Kəbir – Nəcməddin Əhməd ibn Ömrə (XII-XIII əsrlər), məşhur sufilərdən biridir, sufilik haqqında çoxlu kitab yazmışdır.

Şəbqun – gecə kimi, qara.

Şəbröv – gecə yol kəsən, oğru.

Şəcər – ağac.

Şəddad – ərəb hökmdarlarından biri. Rəvayətə görə, İrəm bağını saldırmışdır. Hüt pəyğəmbəri hüzuruna qəbul etmədiyi üçün bütün gövmü ilə birlikdə məhv olmuşdur.

Şəfiq – rəhmlı, şəfqətlı, şəfaətlə.

Şəhla – ala gözlü.

Şəhriyar – şah, hökmdar.

Şəkərha – sırin sözlü.

Şəkərsikən – şəkər döyen; şəkərdən də şirin.

Şəms – günəş. Şəmsi-aləmtab – aləmə nur saçan günəş.

Şəmvəş – şam kimi, şama bənzər.

Şərabi-feyz – bərəkət (eşq bərəkətinin) şərabı.

Şərar – od, alov, qıgilcım.

Şəri – dini qayda, şətiətə uyğun.

Şəyatyn – şeytanlar.

Şibli – məşhur sufi Əbu Bəkr Şibli (247, Səmərra–334, Bağdad). Atası Mavəräünəhrin Şibliyə kəndindən olduğu üçün bu nisbəni işlətmışdır. Cüneyd Bağdadının şagirdi və müridi, Mənsur Hellacın məktəb yoldaşı olmuşdur. Mənsur asıldıqdan sonra dəlixanaya düşmüş və orada ölmüşdür.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Şimal – quzey; sol tərəf, sol əl.
Şikəstə xatir – könlü sınıq.
Şikvə – şikayət, ərz.
Şirazə – kitab səhifələrini biri-birinə yapışdırıran lent; tərtib, düzgün.
Şirinquy – şirin sözli, süyçi sözli.
Şirinliqa – gülərüz, müləyim.
Şis (Şiş) – Kəyumərs zamanında yaşayan şəxs; qədim pəyğəmbərlərdən biri, Adəmlə Həvvanın üçüncü oğlu sayılır.
Şitab eyləmək – tələsmək.

T

Ta əbəd – həmişə, əbədi.
Ta key – haçana qədər.
Tab – nur, işiq; taqət, güc, qüvvə; buruq, qıvrım.
Tabiş – nur saçma, şölələnmə.
Taət – tabe olma, boyun əymə, qulaq asma.
Talib – tələb edən.
Tamğa/damğa – damğa, bəlgə. Əski türklərdə bu söz əlifba və yazı mənasında da işlənmişdir.
Tarac – talan, yağıma, çapovulçuluq.
Təbah – xarab olma, zay olma.
Təbilbaz – təbilçi.
Təcəlli – gözəllik, görk; nur.
Təhəmmül – səbr etmə, dözmə.
Təfsir – şərh.
Təəmmül – düşünmə, mülahizə.
Təəxxür – gecikmə.
Təkavər – yüyrək at.
Təkəllüm – danışma, sözləmə, söz.
Təkrim – təzim etmə.
Təqrir – bəyan etmə, iqrar etmə.
Təqsim – bölmə, bölüşdürmə, üləşdirmə, paylama.
Təqi – dinə hörmət edən, təqva sahibi.
Tələt – gözəllik, xarici görünüş.
Təməttö – fayda görmək, nəf görmək.
Tənnaz – naz edən.
Tərab – şadlıq, eyş-işrət.

- Tərəhhüm** – rəhm etmək.
Tərh – şəkil, rəsm; layihə; tərtib, nəqşə.
Təsəddüq – sədəqə vermə, qurban etmə, fəda etmə.
Təvil – yozma, təfsir etmə, bəyan etmə.
Təxəyyür – heyran, heyran qalma.
Təzib – sitəm etmə, əzab vermə.
Təzir – məzəmmət etmə.
Təziyə – yas, matəm.
Təzvir – hiylə, məkr, aldatma.
Tifl – çağā.
Tığ – qlinc.
Tinət – xasiyyət; varlıq, təbiət, yaradılış.
Tir – ox, peykan.
Tırkeş – oxdan, sadaq, ox qabı.
Tovsan – hələ minilməmiş, ram edilməmiş at.
Tövf – təvaf, dolanma.
Təvfiq – kömək, yardım, üstünlük.
Tuba – behiştə bitən ağaç.
Tüfeyl – kömək, yardım; müftəxor; çağrılmamış qonaq.
Tüfəyli – səbəb ilə, xatırınə, üçün.
Tümən – on min; diviziya; vilayət; pul vahidi.
Tün – gecə, qaranlıq.
Türə – alına tökülen saç, qıvrım tel. Türreyi-tərrar-alın saçı.

U - Ü

- Ulduz xan** – Oğuz xanın üçüncü oğlu.
Üftadə – biçarə, yixılan; düçar, mübtəla.
Üqba – axırət, qiyamət, məhsər, o dünya.
Üqubət – cəza, əzab, cəbr, sitəm.
Üləma – alimlər.
Ülfət – yoldaş, yaran, dost.
Ümdət – yardım, kömək, dayanc.
Üməm – ümmətlər, millətlər, xalqlar.
Üruc – yuxarı çıxma, göyə qalxma.
Üşşak – aşiqlər.
Ütrük – yalan, hiylə, yalançı, hiyləgər; xor, xar.

V

Vabəstə – bağlı, asılı, kömək, arxa.

Vafir – çox, çoxlu.

Vaqif olmaq – xəbərdar olmak.

Valə – heyran qalmaq, aşiq olmaq.

Vallahi-əlam – doğrusunu Allah bilir.

Var(ı) – hamı, hamısı.

Veysəl-Qərani – Məhəmməd peyğəmbərin dövründə yaşayın ərəb sufilərindən Üveys (vəfati: 657/658-ci il). Şərq ədəbiyyatında «Sultan Veys», «Veysəl Qərani», «Veysəl Qəran» adları ilə bilinir.

Və driğə – heyf, təəssüf ki.

Vəhdanyyət – birlik, yalnızlıq.

Vəhhab – səxi, səxavətli, kərəmli; Allah, tanrı, xuda.

Vəhhac – aydın, rövşən, işıqlı.

Vühuş – vəhşilər.

Vüslət – qovuşmaq.

Y

Yafəs – Nuh peyğəmbərin oğlu. Rəvayətə görə, bütün türk xalqları, o cümlədən oğuzlar-türkmənlər onun törəmələrindəndir.

Yağma – talan; bir türk boyu.

Yaqub – Yusif peyğəmbərin atası.

Yanhğ – kimi, təki, tək.

Yaruldu – parladı.

Yasinü təha – Qurandakı iki surənin adı.

Yavuq – yaxın.

Yazı – çöl, meydan.

Yekkə - yalnız, tək, yeganə.

Yəhya – Zəkəriyyə peyğəmbərin oğlu, o da peyğəmbərdir.

Yəzdan – Allah, tanrı, xuda.

Yövmül-qiyam – qiyamət günü, axırzaman.

Yövmü-məza – ötən gün, keçən gün.

Yunus – peyğəmbər, rəvayətə görə, delfinin qarnında gizlənmişdir.

Yusif – Yaqub peyğəmbərin ikinci əyalı Rəhildən olan yeddinci oğlu. Gözəllik simvolu. Rəvayətə görə, dünyadakı gözəlliyyin onda doqquzu hissəsi onda cəmləşmişdir. Züleyxa ona aşiq olmuş, bu eşq haq-

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

qında dünya ədəbiyyatında yüzdən çox poema yazılmışdır. Əndəlibin «Yusif və Züleyxa» əsəri onlardan biridir.

Yüklü – hamilə.

Z

Zaifə – qadın, naçar.

Zaləmna rəbbəna – zülm etdik, ey rəbbim. Quranın 7-ci («Əraf») surəsinin 23-cü ayəsindən bir cümlə.

Zaye – zay, xarab.

Zə – farsca «əz» şəkilçisinin qısa forması, bizim -dan, -dən şəkilçisi.

Zəban – dil.

Zəbərcət – qiymətli daş.

Zəbih olmak – kəsilmək, qurban olmak.

Zəbun – biçarə, fağır, aciz, hali xarab.

Zəəf – gücsüzlük, zəiflik.

Zəhi – gözəl, aydın; bərəkəlla.

Zəkəriyyə – peyğəmbər, e.ə. VI əsrədə yaşadığı ehtimal edilir.

Zəlil – aciz, fağır, yaziq.

Zəhra – Məhəmməd peyğəmbərin qızı Fatimənin ləqəbi.

Zəhralud – zəhərli, zəhər qatılmış.

Zər – qızıl.

Zəxm – yara. Zəxmi-dil – ürək yarası. Zəxmi-tir – ox yarası.

Ziba – gözəl.

Zinhar – agah ol, aman, xəbərdar ol!

Zikri-səna – yad etmək, Allahın adını anmaq.

Zöhhak – Ərəbistanlı Mərdas adlı adamın oğlu, İran ərtəkilərinin qəhrəmanı. Rəvayətə görə, onun hər ciyində bir ilan varmış. İranda şah olduqdan sonra xalqa zülm etdiyi üçün xalq dəmirçi Gavənin başçılığı altında ona qarşı üsyan etmiş, onu yuxaraq Cəmşidin nəslindən olan Firidunu taxta çıxarmış, Firidun Zöhhakı Dəməvənd dağında bir qovaqdan asmışdır.

Zöhrə – Venera.

Züləcəlal – Allahın epiteti.

Zülfüqar – Əlinin qılınıcı.

Zülmət – qaranlıq.

Zümərrəd – zümrüd.

Zünnar – qurşaq; xristianların bağladığı qurşaq.

R a m i z Ə S K Ə R

10 yanvar 1954-cü ildə Amasiya rayonunun Qaraçanta kəndində müəllim ailəsində anadan olmuşdur. M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin journalistika fakültəsini bitirmişdir (1978).

Azərbaycan radiosunda redaktor (1978-83), Azərbaycan, türk, ərəb, fars, ingilis, fransız və alman dillərində çıxan «Azərbaycan bugünkü» jurnalının baş redaktoru (1983-84), kiril, latin və ərəb əlifbaları ilə nəşr olunan «Odlar yurdu» qəzetinin baş redaktoru (1984-91), «Hürriyet» qəzetinin (İstanbul) Azərbaycan üzrə xüsusi müxbiri (1991-93), Xarici Turizm Şurasının idarə rəisi (1993-94), «XXI əsr» qəzetinin baş redaktoru (1994-96), «Yeni Forum» jurnalının (Ankara) Bakı təmsilçisi (1993-97) olmuşdur. 1997-ci ildən Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin baş katibidir. Bakı Dövlət Universitetinin Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatı və bədii tərcümə elmi-tədqiqat laboratoriyasının müdürü, AMEA Folklor İnstitutunun baş elmi işçisidir. Filologiya elmləri doktorudur.

«Qızıl qələm», «Həsən bəy Zərdabi», «Humay», Küveytin «İslama xidmət», Türkiyənin «Yeni Orhun» və «Türk dünyasına xidmət», Türkmenistanın “Altın əsr” mükafatları laureatıdır. Azərbaycan Yazıçılar və Jurnalistlər Birləşməsinin, Beynəlxalq Mətbuat İstítutunun (İPi, Vyana) üzvü, Beynəlxalq Jurnalistlər Birləşmə Konfederasiyası (Moskva) və Avrasiya Jurnalistlər Konfederasiyası (Ankara) idarə heyətlərinin üzvüdür. Azərbaycanın Əməkdar jurnalistidir. Türkolojiya, ədəbiyyat, tarix və jurnalistikaya dair kitablar yazmış, türk, rus, özbək, uyğur, türkmən, qazaq dillərindən tərcümələr etmişdir. Avrasiya Tərcüməçilər Birliyinin (Ankara) sədri seçilmişdir (2010).

Əsas əsərləri:

1. İqlimdən-iqlimə, təqvimdən-təqvimə. Bakı, İşıq, 1987, 104 s.
2. Qutadğu bilig. Bakı, Elm, 2003, 320 s.
3. 80 yaşın zirvəsindən baxanda. Bakı, Adiloğlu, 2005, 356 s.
4. Mahmud Kaşgari və onun «Divanü lügət-it-türk» əsəri. Bakı, MBM, 2008, 432 s.
5. Mahmud Kaşgarinin 1000 illik yubileyinə 1000 bibliografiq göstərici. Bakı, MBM, 2008, 96 s.

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

6. Mahmud Kaşgarinin «Divanü lügati-it-türk əsəri üzrə bibliografiq və qrammatik göstərici. Bakı, MBM, 2008, 192 s.
 7. Mahmud Kaşgari və onun «Divanü lügat-it-türk» əsəri. Bakı, MBM, 2009, 532 s.
- Əsas tərcümələri:**
1. Azərbaycan Masalları. Bakı, Yaziçı, 1982, 196 s.
 2. M.B.Məmmədzadə. Milli Azərbaycan hərəkatı. Bakı, Nicat, 1991, 248 s.
 3. Faruq Sümər. Oğuzlar. Bakı, Yaziçı, 1992, 432 s.
 4. Yusif Balasağunlu. Qutadğu bilig. Bakı, Azərnəşr, 1994, 492 s.
 5. Murad Tağı. Həyatım. Bakı, Oka Ofsət, 1998, 92 s.
 6. Erik Fichtelius. Jurnalistikanın on qızıl qaydası. Bakı, AJB, 2002, 192 s.
 7. Bahəddin Ögəl. Türk mifologiyası. Bakı, Səda, 2004, I cild, 626 s.
 8. Mahmud Kaşgari. Divanü lügat-it-türk. Bakı, Ozan, 2006, I cild, 512 s.
 9. Mahmud Kaşgari. Divanü lügat-it-türk. Bakı, Ozan, 2006, II cild, 400 s.
 10. Mahmud Kaşgari. Divanü lügat-it-türk. Bakı, Ozan, 2006, III cild, 400 s.
 11. Mahmud Kaşgari. Divanü lügat-it-türk. Bakı, Ozan, 2006, IV cild, 752 s.
 12. N.Ozerov. İlham Əliyev: Mən Azərbaycanıma inanıram. Bakı, Azərnəşr, 2007, 376 s.
 13. Məhəmməd Kaşgarский. Дивану лугат ит-турк. Bakı, MBM, 2009, I том, 512 c.
 14. Məhəmməd Kaşgarский. Дивану лугат ит-турк. Bakı, MBM, 2009, II том, 400 c.
 15. Məhəmməd Kaşgarский. Дивану лугат ит-турк. Bakı, MBM, 2009, III том, 492 c.
 16. Oraz Yağmur. Qarabağlı ananın ağısı. Bakı, MBM, 2009, 84 s.
 17. XX əsr özbək şeiri antologiyası. Bakı, MBM, 2009, 96 s.
 18. Molla Nəfəs. Bu məkana gəlmmişəm. Bakı, MBM, 2010, 160 s.
 19. Molla Nəfəs. Seçilmiş əsərləri. Bakı, MBM, 2010, 240 s.
 20. Todur Zanet. Ana dilim. Bakı, MBM, 2010, 104 s.
 21. Məxdumqulu Fəraqi. Seçilmiş əsərləri. Ankara, 2010, 448 s.
 22. Türk ədəbiyyatı tarixi. Bakı, MBM, 2010, I cild, 602 s.
 23. Türk ədəbiyyatı tarixi. Bakı, MBM, 2010, II cild, 658 s.
- Türkcə, rusca, almanca və ermənicə bilir.

İÇİNDƏKİLƏR:

Böyük türkmen şairi Nurməhəmməd Əndəlib (*Ramiz Əskər*).....3

Şeirlər

Xəndan-xəndan	14
Nə bəla xub	15
Xuraman qaməti nazik	16
Oldu Əndəlib	18
Açıdı	19
Yetsə	20
Olmuşam	21
Sevirəm	22
Dilbər	23
Bu arx	26
Nə əcaib, nə qiyamət	28
Ey dilbər	30
Yar	32
Başa torpaq	33
Mail	35
Başında	36
Məstanım gələr	38
Qələndər	39
Yarın libası	40

Təsmin, təzmin və təxmislər

Mehri-rəxşan önungdə	42
Cəbri-cəfa	44
Yarın fəraigı	45

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Yaracan.....	47
On səkkiz yaşındadır	49
Ey könül	51
Çəbikginə.....	53
Gözümə əsru xub.....	55
Uyğu gəlmədi	57
Oxların atıb	59
Günəş.....	60
Hicran olmasın	61
Gülab edib.....	62
Giriftaram yenə	64
Öldürəsi	66
Biqərar eylər	67
Sanedən fəna	69
Leylətil-merac	71
Bərçəmən idi	73
Həvvə bilə Adəm.....	74
Şirazələr.....	76
Yanmazmı	77
Hardadır.....	79
Buyi-yasəmən.....	80
Yarı var.....	81
Hicran başqa	82
Çəndan-çəndan	83
Nə bəla xub	84

Tərcümələr

Yetsə.....	87
Yoxdur onun pərvayı	88
Gəldi	89
Yoxdur indi qərarım	90
Min pareyi-heyrətdir	91

*Nurməhəmməd Əndəlib * Seçilmiş əsərləri*

Şirin canına	92
Etsəm	93
Mənəm, mən	94
Ahəstə-ahəstə	95
Nərgizi-şəhlamıdır	96
Huş-ixtiyaram	97

Poemalar

Oğuznamə	99
Risaleyi-Nəsimi	123
Səəd Vəqqas	206
Qisseyi-firon	215

Dastanlar

Yusif və Züleyxa	225
Leyli və Məcnun	233
Zeynal Ərəb	241
Baba Rövşən	251
Lügətçə	261

TürkSOY kitabxanası seriyası: 7

Tərtib edən,
türkməncədən uyğunlaşdırın
və ön sözün müəllifi:
Prof. Dr. Ramiz ƏSKƏR

Redaktor:
Prof. Dr. Rafael HÜSEYNOV

Məsləhətçi:
Tagandurdy Bekjayew

Sponsor:
İzzət Cahanbəx NADİRİ
(Finlandiya)

**Nurməhəmməd Əndəlib. Şeirlər, poemalar,
dastanlar. Bakı, MBM, 2011, 292 s.**

Korrektor: Leyla
Texniki redaktor: Ülvi Arif
Kompüterdə yığıdı: Solmaz Əskərova
Dizayner: Ceyhun Əliyev

Çapa imzalandı: 10.01.2011
Formatı: 60x84
Həcmi: 18,25 çap vərəqi
Tirajı: 500 ədəd
MBM MMC mətbəəsində
çap olundu.